

HENRY GEORGE

AF

Harald Balslev

www.grundskyld.dk

Harald Balslev
Henry George
1917

*

Digitaliseret 2005
af
Per Møller Andersen
www.grundskyld.dk

"Ligesom i vor trængselstid den mand
fremstod, vi havde behov, således altid:
I et samfund som vort vil, når folkets fri-
hed og ret er i fare, *tidens mand* fremgå af
folkets egne rækker."

Henry George om Lincoln i 1865.

BARNDOM OG DRENGEÅR 1839-1857.

PHILADELPHIA, hovedstaden i Pennsylvania, er Henry Georges fødeby. Bedstefaderen, Richard George, var kommet hertil fra England og havde vundet et anset navn som skibskaptajn i den tid, da Philadelphia var midtpunktet for handelslivet i den nye verden. Den yngste af kaptajnens børn, Richard Samuel Henry George, var også knyttet til denne by, dels som skriver ved toldboden, dels som missionsboghandler og traktatudgiver. Med sin anden hustru, Catherine Vallance, havde R. S. H. George ti børn; Henry var den ældste af sønnerne og den næstældste i flokken; han blev født den 2. september 1839.

Over hjemmet var der et stærkt religiøst præg af puritansk farve. Forældre og børn fulgtes ad til kirke søndag morgen og eftermiddag. Også søndagsskolen blev besøgt, og hjemme var der daglig morgen- og aftenandagt. Men der var også tid og frihed til leg med kammeraterne; og den bedste legeplads var byens havn. Her klatrede de omkring på skibene eller sejlede med deres små både; her lærte de sig at svømme og om vinteren at løbe på skøjter. Henrys fader havde selv været ivrig og dygtig i disse idrætter og opmuntrede sønnen til det samme. Han var jævnlig tilskuer ved børnenes bedrifter; en dag, Henry var kommet ind under en tømmerflåde, reddede han ham ved at stikke sin stok ned til ham.

Et træk hernede fra havnen viser drengens evne til at tænke sig om og finde den rette forklaring på det, han så. Han og en af kammeraterne var ved synet af det første jernskib, der viste sig i Philadelphias havn, kommen til at spekulere på, hvorfor dette, ligesom de af træ, kunne flyde på vandet. Den anden blev hurtig klar over, at det var, fordi skibet indvendig overalt var beklædt med træ. Henry George kunne ikke straks sige noget hertil, men var dog ikke tilfreds med den besked. Han blev derfor siddende på bolværket og spekulerede videre. Hvis det var træet på indersiden, der var grunden, måtte skibet selvfølgelig flyde højere, jo mere man fyldte det med træ; men den slutning tvang ham ind på at søge anden forklaring. I tankerne borede han hul i skibet, og indså da tydeligt, at så ville det synke; og nu var han klar over sammenhængen: det var skibets hulhed, det beroede på; han havde fået fat på det, der i fysikken kaldes Archimedes lov.

De mange skibe, der kom, bragte bud til ham fra alt det ukendte, og når de sejlede, fulgte han dem i tankerne ned ad flodstrømmen og ud på Atlanterhavet. Når han og faderen gik langs molen, hørte han om havets vidundere og om fremmede lande. Ikke mindst ved at høre om bedstefaderen, søkaptajnen, og hans farter, fik Henry George attråen vakt efter selv at komme ud og se sig om. Også på anden måde fik han tidligt indtryk af den store verden og lyst til at lære den at kende. Hjemme kunne han let få bøger, og han læste der om missionærerne i fjerne egne, om opdagelsesrejser og eventyr, senere også poesi og historie.

I den store tilbøjelighed, han som dreng følte for læsning, så George senere begyndelsen til sin virkelige uddannelse og grundlaget for, hvad han nåede. Men den tidligt vakte opmærksomhed overfor verden omkring ham gjorde, at det regelmæssige skoleliv ikke kunne fængsle ham, og at skolegangen afsluttedes, inden han blev voksen. En stærk selvstændighedstrang og ærekærlighed glimter ofte frem. Således, da han i en anset kirkeskole havde opnået den samme lempelse i betalingen, som det var præstesønners ret at få; da dette var begrundet i faderens - nu afsluttede - virksomhed ved den kirkelige forlagsboghandel, følte drengen sig trykket af, at begunstigelsen kunne synes mindre berettiget; også tanken på, at de andre drenge skulle kunne anke derover, pinte ham, og han beder faderen tage ham ud af skolen. Han fik sit ønske opfyldt og blev nu undervist og forberedt til latinskolen af Henry Lauderbach, en mand med stor evne til at forstå sine elevers individuelle anlæg og vække deres arbejdslyst. Lauderbach mindes mange år efter Henry George som en dreng af særegen og opvakt natur, hurtig i opfattelse. Og den korte tid her står siden hen for George som det værdifuldste ved hans skolegang. Om det sidste afsnit, i latinskolen, siger han derimod, at han var doven og spildte tiden. Hans tanker optoges mere og mere af den verden, som var udenfor, og han følte tillige, at nu søskendeflokken var stor, og faderens indtægter fra toldkontoret meget begrænsede, måtte han klare sig selv. Han ønskede at bryde af og komme til praktisk arbejde, og inden han var fyldt fjorten år, ophørte skolegangen.

Men dermed blev læsningen ikke afbrudt; hans store lyst til at vide besked var ikke sat til; i fritiden kaster han sig med forkærlighed over bøgerne, og mens han i skolen spildte tiden, tænker han nu med tilfredshed og selvfølelse på, at han med de 2 dollars, han tjener om

ugen i købmandsforretningen, hvor han var sat i lære, bidrager sit til hjemmets økonomi.

Imidlertid får den lyst, han har i sig til søen og til at se sig om, stadig mere magt over ham, og faderen mente, ud fra sit kendskab til hans natur og karakter, at der vist ikke var noget at stille op, hvor nødig han end så ham rejse ud. Han håbede, at drengen nok skulle blive kureret, når han fik det prøvet, og bad udtrykkeligt kaptajnen om ikke at skåne ham. Med sine forældres samtykke gav den 15-årige dreng sig ud på sin første rejse.

Det var ingen sviptur. Med sejlskibet "Hindoo" skulle han til Australien og Indien. De to lande lå i gylden glans for hans fantasi. Australien, det ny land med guldlejerne, hvor en fattig og ukendt vel på en dag kunne blive rig. Og Indien, det gamle land med elefanterne og tigrene og de mange hemmeligheder. Det var jo et eventyr, så godt som nogen af dem, han havde læst. Og dette var virkelighed. Da han i april 1856 sejlede ud af New Yorks havn, havde han udsigt til et højtliggende hvidt hus, der 40 år efter skulle blive hans bolig. Men det vidste han jo ikke, og han havde vist næppe tid til at se sig om; inden han rejste, fik han skrevet nogle linjer hjem og fortalt dem, hvor travlt han havde det.

Hundrede dage efter afrejsen nåede de Afrikas sydspids, 40 dage senere, i august, så de Australiens kyst; og landet viste sig, skønt her for tiden var vinter, smukt grønt.

Men det smilende indtryk holdt sig ikke. I Melbournes havn kom de forholdene på nærmere hold og hørte om dårlige tider i land, hvor arbejdsløse i tusindvis gik omkring og sultede. Det hele lod forstå, at det var vanskeligt at komme frem for den, som intet havde. Alligevel var mandskabet ivrigt efter at komme i land og prøve lykken; der opstod derved konflikt med kaptajnen, og ved denne lejlighed fik Henry George, endnu mere end ellers på rejsen, indtryk af sømændenes underklassekår og af den retsløshed, hvori søfartslovene stillede dem overfor deres kaptajn, om det kom til strid. Han kommer senere ofte ind på disse forhold og arbejder i pressen på at få dem ændret.

Det kan vel også ledes tilbage til oplevelserne på denne rejse, at han altid interesserede sig for søfartens kår i det hele.

Forestillingen om Australien som et forjættet land for den fattige mand blev en skuffelse. Med sin sangvinske natur flyttede han nu forventningen videre til det andet ukendte land. Men her gik det ikke bedre. Det virkelige Indien, som de nåede ved decembertid, viste sig

nu med sine uhyre modsætninger mellem rigdom og fattigdom, overdådighed og nedværdigelse, landet, hvor juvelerne glimter i elefant-sadlerne, men hvor selv ådsselfuglene regnes for mere end menneskeliv, som han senere udtrykte sig.

Fra Calcutta gik rejsen igen syd om Afrika tilbage til hjemmet, som nåedes i juni 1856. Fire gange havde han passeret ækvator, og mange indtryk havde han modtaget af natur og af mennesker. Og omend disse indtryk hos den ganske unge foreløbig nærmest har formet sig i en rigdom på skildringer af det oplevede, da han kom hjem og fortalte om det altsammen, så har noget af det, han så, siden været med til at klare spørgsmål og tanker. Og allerede her ser vi - gennem dagbøger og breve - Henry Georges ejendommelige mod til at fordre det store af tilværelsen og hans evne til at se virkeligheden i skarp og skærende modsætning til, hvad et menneske kunne drømme, at den skulle være.

Faderens ønske, at Henry skulle blive kureret for sin lyst til søen, blev ikke opfyldt; det kunne måske den første tid se sådan ud; aldrig havde vel drengen vidst, hvad hjemmet betød, som nu ved tilbagekomsten til forældre og søskende. Med de jævnaldrende kammerater havde han tit sammenkomster på sit lille værelse; han talte med dem om bøger, de havde læst, om dagens begivenheder og om alt det, han havde set; midt under samtalen kunne værten smide sig på sengen, og inden gæsterne vidste af det, var han faldet i søvn, og de listede stille af. Det var noget andet end sliddet ombord og sølivets strenge disciplin, og alligevel følte han snart ny længsel efter den store horisont og den frihed for tankerne, den gav. Det ubeskrivelige, vildt storslåede syn af hav og himmel, som han i en af sine dagbogsoptegnelser taler om, er ham uforglemmeligt. Meget i hjemmets synsmåde føltes snævert og bindende: det uskyldigste spil kort ansås for synd, og det at køre med en offentlig befordring om søndagen for en krænkelser af dagens hellighed.

Forældrene gjorde imidlertid, hvad de kunne, for at beholde ham hjemme. Og heri støttedes de af kaptajnen fra "Hindoo", som skrev til Henry, at han ønskede, han inden længe måtte få fat i en behagelig og fordelagtig beskæftigelse. Sømandslivet kender du, det bliver ikke bedre. Anden styrmand lever bogstaveligt et hundeliv; styrmanden og kaptajnen har det ikke meget bedre."

Det lykkedes også for en tid at holde ham tilbage. Faderen får ham anbragt i lære som typograf; dels for derigennem at binde ham til

hjemmet, dels for at skaffe ham en uddannelse, og endelig for at han kunne lære retskrivning, noget han foreløbig ikke var meget dreven i.

Denne tid betyder et nyt skridt fremad i Henry Georges udvikling, en værdifuld forberedelse til fremtiden. Han lærer nu at kende en helt anden egn af menneskelig virksomhed. Hans arbejdsfæller her er stærkt diskuterende, og der er iblandt dem intellektuelt udviklede folk. Han lærer at høre andres mening, efterhånden også at danne sig sin egen og at fremsætte den. Han havde en evne til at fastholde i hukkommelsen meget af det, han hørte om i samtalerne, også hvor han ikke fuldt forstod, - som da en gammel typograf en dag forklarede, at i nye lande er lønnen altid høj, i gamle lav. Og i den udredning af de udviklede samfundsspørgsmål, som han senere skulle give i sine skrifter, ser vi ham også anvende træk fra disse sine første indtryk af sociale drøftelser.

Et spørgsmål, som var stærkt i forgrunden i de år, var det om neger-slavernes frigørelse. Herom talte han adskilligt med forældrene, særlig med moderen. Han fastholdt sit synspunkt trods deres afvigende mening. Når hans moder fremhævede vanskelighederne ved slave-riets ophævelse og i ejendomsrettens navn påtalte det uretfærdige deri, rokkede det ham ikke. Når hun påstod, at det meste af talen om slaveejernes hårdhed var overdrivelser, og at de allerfleste dog sikkert ikke nænnede at gøre deres slaver noget ondt, svarede han hertil, at talen var ikke om, hvad de muligvis gjorde eller ikke, men om hvad de havde ret til at gøre ved deres slaver, hvis det faldt dem ind.

Under sådanne samtaler føler sønnen sig mere og mere som den voksne, ikke sjældent overlegne, der har sin mening og kan forsvare den; og selvfølelsen er stærk. Kommer noget ham i vejen, kan han bruse op; og går noget i hans arbejdsforhold hans ære for nær, reagerer han heftigt og tager hurtigt sin bestemmelse, - som da han en dag i trykkeriet blev uenig med værktørføreren og ikke ville finde sig i hans uforskammetheder, men tog sit tøj og gik med det samme. Også derhjemme er det i denne tid, da forældrene måtte vænne sig til den tanke, at deres ældste dreng ikke længere var barn, kommet til sammenstød. Men den gensidige hengivenhed har klaret vanskelighederne. En aften kom han sent hjem, og faderen irettesatte ham derfor. Sønnen gav et kort afvisende svar og gik i seng. Ved eftertanke blev faderen rolig i sindet og erkendte, at Henry nu var så stor, at bebrejdel-sen vist ikke havde været ganske retfærdig eller betænksom. Og han besluttede at tale med ham derom. Men da morgenen kom, var søn-

nen den første, der talte, og han bad om tilgivelse for det iltre svar. Faderen tog ham i sine arme og gav ham derefter mere frihed.

Ved 18 års alderen siger Henry George igen hjemmet farvel. Rejselysten fik påny overhånd, og det hang tillige sammen med de lidet gunstige arbejdsforhold. Han var så med et skib i Boston. Da han skulle hyres, målte kaptajnen den uanselige fyr med et temmelig foragteligt blik og spurgte, hvad han kunne. Da han blandt andre færdigheder nævnte, at han kunne styre, sagde kaptajnen: "Du kan ikke styre denne skonnert, men ligemeget, - jeg vil prøve." Og det var et stolt øjeblik for George, da kaptajnen ved tilbagekomsten betalte ham mere, end der var lovet ham, fordi han havde været ham til lige så megen nytte som nogen af de andre.

Men nu rettedes hans tanker mere og mere mod det fjerne vesten, hvorfra han gennem noget familie, han havde derovre, havde hørt om bedre chancer for en ung mand, og hvorhen vel også forestillingen om guldgravereventyr vinkede ham. Den eneste måde, han imidlertid kunne komme den lange vej, var den at tage med et skib, og det traf sig da så heldigt, at han fik en god ansættelse ombord på en lille damper, der i regeringens tjeneste skulle sejle til stillehavskysten og tage sig af fyrvæsnen der. Og i december 1857 tog han afsked med de kære derhjemme, i håbet om inden så længe at vende tilbage som en holden mand og uden at ane, hvor lang tid der skulle gå, og hvor meget han skulle opleve, før han igen så sin barndoms verden.

På det første stykke vej, til St. Thomas, så det ud, som om der skulle være gjort ende på alle planer. En orkan overfaldt damperen, og George var selv med til at kaste 30 tons kul og en del andre sager overbord for at holde den oven vande. Han skriver fra St. Thomas til en kammerat om faren, de havde været i, men til forældrene skriver han samtidig et brev, hvori alt derom lades uomtalt for ikke at vække deres ængstelse; han giver en overmåde malende skildring af den vestindiske natur, og han siger til sidst: "Jeg ved, kære forældre, at I følte meget ved at skilles fra mig, meget mere end jeg gjorde. Men lad det trøste eder, at jeg er tilfreds og har de bedste udsigter. Jeg mente, det var en pligt både mod mig selv og eder at rejse, og denne tro mildnede mig adskillelsens smerte. Jeg drager nu på egen hånd ud i verden, og jeg har den fulde tillid til, at jeg nok skal klare den, hvad der end kommer. Men derom skal jeg ikke tale. Lad fremtiden alene vise det."

Videre gik rejsen mod syd. Lige efter at de havde forladt Rio udbrød der feber ombord. Alle kom sig dog med undtagelse af en ung mand, som de alle holdt særlig meget af. Han døde da de lige var nået la Plata, og dette såvel som de nærmest følgende dages oplevelser gjorde stærkt indtryk på dem alle.

Den flinke unge mand havde været klar over, at han skulle dø, og det var svært for ham at tænke på, at han var så langt borte fra sine kære, og at han skulle hvile på et for dem ukendt sted. Derfor havde han bedt om, som det sidste ønske, at blive begravet på kysten og ikke i bølgerne, hvorfor kaptajnen også førte liget med til Montevideos havn, og de tømrede ombord en simpel kiste. Ved ankomsten til havnen fik de at vide, at det ikke lod sig gøre at få liget begravet i land, og de måtte så sejle et stykke udefter igen. Efter en højtidelighed og efter at have boret huller i kisten, anbragt noget tungt deri og svøbt et flag omkring den, overgav de den døde til bølgerne. Straks efter at de var begyndt at sejle tilbage til havnen, måtte de dog standse og træffe yderligere foranstaltninger for at få kisten til at synke. Og efter at de havde ventet nogen tid for at sikre sig, at den ikke på ny skulle komme op, sejlede de ind til havnen. Søfolk har måske nogen tilbøjelighed til overtro, og de var alle af den mening, at den dødes ønske stod i forbindelse med de vanskeligheder, der havde været ved sænkningen af kisten. Denne overbevisning blev yderligere forstærket ved det, som nu hændte. En af mandskabet opdagede, da skibet havde kastet anker i den yderste del af havnen for dér at ligge nogle dage i karantæne, at noget viste sig et stykke ude, i overfladen af vandet. Efter hans tilskyndelse kom alle på dækket; de fæstede nu opmærksomheden på, hvad de snart i en følelse af rædsel måtte erkende, var kisten, der ligesom ført af en bevidst vilje nærmede sig skibet og endog rørte ved skibssiden som for at kræve genkendelse og derefter drev ind mod land. Hurtig tog nu en af officererne beslutningen: "Nu i en af bådene, folk, tag hakke og spader, slæb kisten i land og begrav den døde". Det var et øjeblik værk. På en høj ved bredden gravede de imellem buskene en grav, stedte der den dødes legeme, indsvøbt i flaget, til hvile, betegnende stedet ved et simpelt trækors. Og således fik, trods alt, deres kammerat sit sidste ønske opfyldt, og det legeme, som vandene havde nægtet at tage imod, blev lagt til hvile hos moder jord.

Otte år efter, da Henry George var begyndt at skrive, skildrer han denne begivenhed, som her på rejsen havde gjort et uforglemmeligt indtryk på ham.

Fra la Plata fortsættes rejsen videre mod syd til Magellanstrædet, hvis mægtige naturskønhed han i et brev til hjemmet omtaler som måske det mærkeligste, han nogensinde har set. Så op langs vestkysten med anløb af forskellige større byer og med ankomst sidst i maj 1858 til San Francisco, midtpunktet i den verden, som Henry George nu skal gøre bekendtskab med i de kommende år.

SAN FRANCISCO TIDEN 1858-1880.

Californien var dengang kun 8 år gammel som stat, og det var kun 10 år siden, at strømmen til disse fjerne egne var sat i bevægelse, takket være landets rigdom på guld. Ved Georges ankomst dertil var der vel omkring 350.000 mennesker i Californien, og vestens nu så store havneby havde deraf dengang omtrent 50.000. Omend en del faste bygninger havde rejst sig, bar dog endnu det meste nybyggerpræget. De lettere tilgængelige guldlejer var alt fundne og udnyttede, og det, der endnu var, forudsatte aktieselskaber og kapital for at hentes frem. Men foruden at Californien havde åbenbaret anden slags rigdom i form af glimrende agerdyrkningsjordbund, så viste der sig nu og da nye muligheder for guldhøst, der var let at bjerge. Og hver gang rygter fortalte om noget sådant, bevirkede det en tilstrømning til stedet af unge energiske, eventyrlystne mænd. Og noget af det første, Henry George oplevede, da han kom her til disse ny egne med alle muligheder i tankerne, var da at tage del i en sådan ekspedition.

Allerede nogle uger efter hans komme til San Francisco rygtedes det i byen, at der var fundet store guldlejer ved Frazerfloden langt mod nord; og i løbet af kort tid var fra byen og forskellige egne af landet strømmet et halvt hundred tusind mennesker sammen til Victoria på Vancouvers ø. Her ville Henry George med. Han skrev i disse dage hjem, fuld af forhåbning. Men forældrene ser mindre begejstrede på hans planer. Faderen skriver tilbage: "Jeg håber, du vil vogte dig for luftkasteller; formuer skabes ikke i hast," - og moderen: "Foreløbig venter vi os ikke store ting, og denne jagen efter at blive rig er jeg bange for. Husk, du er kun ung; det var jo fornylig din 19-års fødselsdag; tænkte du på den, eller havde du altfor travlt?"

Virkeligheden kom til at svare til forældrenes skeptiske ord. I den første tid deroppe kunne man slet ikke komme frem langs floden på grund af dens voldsomme vandmængde og strøm; og George slog sig derfor til tåls i Victoria, hvor en fætter af ham tilbød ham plads i sin købmandsbod. Her arbejdede han meget strengt, under de mest primitive forhold; i et senere brev til søsteren om denne tid hedder det: "Du spørger ganske uskyldigt, om jeg selv redte min seng i Victoria; å, gud velsigne dig, min kære lille søster, jeg havde slet ingen at rede. En tid sov jeg, indhyllet i mit tæppe, anbragt på disken eller på en bunke melsække, og den eneste forskel, der var på min påklædning,

når jeg sov, og når jeg var vågen, var at jeg om dagen havde både støvler og hat på, om natten ikke."

Men iøvrigt dækker den lystige tone over adskillig skuffelse, og han skriver kun lidt om, hvor langt fra det hele hidtil har svaret til de stolte forhåbninger, han straks havde skrevet om til dem derhjemme. Og med guldgravningen blev det til slet ingen ting; det viste sig at være blind alarm, og at det, der havde glimret, ikke var guld, i alt fald kun for en meget ringe del. Og så tog Henry George tilbage med skibslejlighed til San Francisco med den bestemmelse, at hvis der ikke viste sig noget dér, gik han til søs. I en meget forkommen tilstand blev han hjulpet afsted, han fik en frakke af en god ven, som tillige havde taget sig af hans proviantering ombord ved at anbringe nogle kager under tæppet på hans køjeplads; de skulle være en behagelig overraskelse. Den blev dog noget blandet; han havde den første aften været så træt, at han havde smidt sig ovenpå det hele med de bløde kager under sig uden at opdage dem før om morgenen.

Det var ikke store resultater hidtil. Men han havde på denne fart til Victoria oplevet, hvad han mange år efter i en tale i San Francisco kalder sin tænknings begyndelse: "Jeg kom herud i en ung alder og kendte intetsomhelst til socialøkonomi. Jeg havde aldrig med opmærksomhed tænkt på noget socialt spørgsmål. En af de første gange, jeg har hørt tale om et sådant emne, var en dag, jeg efter at jeg var kommet til dette land, sad på dækket af en skonnert midt i en flok minegravere på vej til Frazerfloden. - Vi kom til at tale om kineserne, og jeg dristede mig til at spørge, hvad skade de vel kunne gøre her. "Ingen skade nu," sagde en gammel minearbejder, "men lønnen vil ikke altid vedblive at være så høj herude, som den nu er. Alt som landet udvikler sig, og folk kommer til, vil lønnen gå ned, og en skønne dag vil de hvide være glade ved det samme grove arbejde, som kineserne nu er ene om." Og jeg husker det indtryk, det gjorde på mig, den tanke, at alt som landet udviklede sig i alle retninger, som vi håbede, det ville ske, da ville kårene for alle dem, som var nødt til at arbejde for deres udkomme, blive ikke bedre, men ringere."

Den følgende tid giver yderligere belæring om modsætningen mellem forhåbningerne og den virkelige, vanskelige verden. Straks er der dog noget lyst. Netop som han, ved indtrykket af alle de fremmede ansigter og ved kun at få afslag på sin søgen efter arbejde, bestemte sig til at gå til søs igen, traf han en bekendt fra læretiden i Philadelphia, sætteren David Bond, som da han hørte om stillingen, fik

ham skaffet plads i et trykkeri. Og et brev hjem fra de dage genspejler modet, der har rejst sig i ham påny. Han tjener helt godt og har tid til at dyrke læsningen, som han længe har forsømt. Han havde adgang til et lille bibliotek; og dér fandtes også nogle økonomiske værker, som han fik fat i.

Forældrene glæder sig over sagernes gang, at han nu er i fast plads. Dog varer det ikke længe, inden det bliver småt med arbejdet; han må søge tilfældig beskæftigelse og er f.eks. en tid vejer i en rismølle; noget senere drager han bort fra byen for at forsøge sin lykke ved guldminerne; tanken på dem havde stadig magt over ham. Han strejfede rundt som en landstryger, både sled og led i et par måneder, så han senere siger, at den tid med hensyn til fysisk arbejde var den hårdeste i hans liv. Da tanken påny gik i retning af søen, hjalp David Bond ham atter i et afgørende øjeblik; han fik arbejde som sætter ved et ugeblad; og efter den tid tænkte han ikke mere på at ernære sig som sømand, skønt han i de følgende år jævnlig stod på bar bund.

Den første aften i året 1860 var han med et par venner i teatret og modtog ved den lejlighed et af de indtryk, der var med til at forberede hans sociale tænkning; han nævner dette træk i den nys omtalte tale i San Francisco længe efter. Mellem akterne gik forskellige tæpper ned til underholdning for tilskuerne; et af dem forestillede et jernbanetog, der ankommer til San Francisco; dette fremtidsbillede vakte vældigt bifald. Men da de havde råbt sig hæse af begejstring, kom George til at overveje, om nu også det, der her bebudedes, ville betyde nogen vinding for folk som ham, - dem, der ikke havde andet end deres arbejde. Vi var alle, rige og fattige, fyldt af håb om Californiens udvikling, stolte af dets fremtidige storhed; vi så frem mod den tid, da San Francisco ville blive én af verdens største byer, og mod den tid, da dette store vestlige rige ville tælle sin befolkning i millioner, men under det allsammen lød for mig, hvad den gamle guldgraver på skonnerten havde sagt: "Alt som landet udvikler sig, og stadig flere folk kommer til landet, vil lønnen gå ned."

Ofte tænkte både de derhjemme og George selv på det ønskelige i, at han snart fik besøgt hjemmet, men kort efter at han var fyldt det 21. år, kom han gennem én af sine venner med til et lille fødselsdags-selskab. Det var en ung pige, Annie Fox, der den dag fyldte 17 år, og dette besøg fik afgørende betydning for hans planer og fremtid, og

det bevirkede også, at der endnu skulle gå adskillige år, inden han genså Philadelphia.

Annie Fox havde mistet begge sine forældre og boede nu hos sin mormoder. Hendes fader havde været engelsk officer i Australien og havde derovre ægtet en irsk ung pige, Elisabeth Mc Closkey. Dette ægteskab varede kun kort. Den protestantisk sindede englænder følte det som uudholdeligt, at hans hustru stadig var så afhængig af og knyttet til sin stærkt katolske moder; da nogle få år var gået bad han hende vælge mellem moder og mand, og da hun ikke kunne tænke sig at skilles fra sin moder, rejste han bort. Det gik nu op for hende, hvor meget hun holdt af ham, men de sås aldrig mere. Noget senere rejste hun med sine to børn, Terese og Annie, og sin moder til San Francisco, hvor hun døde tidligt. De to småpiger, der nu havde mistet både fader og moder, fik af deres bedstemoder en omhyggelig, men udpræget katolsk opdragelse, og Terese gik som voksen i kloster. De forsøgte flere gange at få opspurgt deres fader, men forgæves; han var nu udtrådt af den australske hær, og ethvert spor af ham var tabt.

Den omtalte fødselsdag blev indledningen til et stadig varmere forhold mellem Annie og George. Bedstemoderen så med betænkelighed, hvad vej det tog, men der var ikke noget at gøre. Annie gik efter sit eget hoved, og de to unge sås jævnlig. Han bragte hende bøger, de læste sammen, og de talte sammen. Det var iøvrigt under yderst usikre og vanskelige forhold, at Henry George vovede at knytte en ung piges skæbne til sin; og det var ikke helt uforståeligt, at Annies familie med nogen ængstelse så til. Han var ofte arbejdsløs og måtte gøre gæld; det kunne ligefrem på forandringen i hans klædedragt ses, at det gik ned ad bakke for ham.

Bedstemoderen døde i denne tid, men Annies morbrøder og formynder var ikke mindre imod forbindelsen, og han var en meget varmblodig natur. En skønne dag, da han traf George i besøg hos Annie, lod han ham vide, at så længe han ikke havde drevet det videre, måtte han indskrænke sine besøg. George gav et hidsigt svar, og det var vist kommet til håndgribeligheder, havde Annie ikke lagt sig imellem. Men nu forbød onklen ham ligefrem at komme der. Dette skulle imidlertid kun fremskynde sagernes gang.

Den næste morgen kom George igen. Da han havde talt med Annie om stillingen, tog han en mønt op af lommen og sagde: "Se, dette er alt, hvad jeg har, vil du gifte dig med mig?" Og da hun svarede, at turde han, så turde hun også, blev de enige om at holde bryllup den

samme dag. Det blev aftalt, at hun skulle holde sig klar til at tage med en vogn, der ved aftenstid ville komme efter "Mrs. Brown". Og mens Annie ventede på, at dagen skulle gå, og samlede de ting, hun ville tage med sig, havde George travlt. Han fik i et pensionat kredit for to personer i fjorten dage, han fik et par af sine venner til at være forlovere, lånte lidt penge og lidt bedre klæder end dem, han selv havde, og lejede en vogn. Kusken gjorde indvendinger, da han forstod, at der var tale om en bortførelse og sagde, at han havde allerede én kugle i det ene ben fra en lignende lejlighed; han gik dog ind på at holde i nogen afstand fra huset, og en af Georges venner påtog sig den farlige ekspedition. Da han kom, og Annie fulgte med ham ud af sit hjem, bar han for hende en tung pakke; han troede, det var smykker og sølvtøj, men det var alle de bøger, George havde foræret hende. Nede på gaden stod brudgommen og ventede, og et øjeblik efter kørte det lille selskab hen til en metodistpræst, som George i den senere tid jævnligt havde hørt; det viste sig, at han var ude og først kom hjem ud på aftenen. Så tog de middagen med det samme, og derefter stod brylluppet i den lille Bethelkirke. Annie ville som god katolik have foretrukket sin egen kirke, men da det ville medføre opsættelse, forlangte hun kun, at vielsen senere blev stadfæstet af hendes egen præst. Og den frisindede Dr. Simonds viede dem efter det episkopale ritual, i hvilket George var opdraget, og som lignede det katolske mere end det korte metodistiske.

Det var godt et års tid efter deres første møde, at Henry George og Annie Fox på denne måde blev mand og hustru, han 22, hun 18 år gammel. Det, der her var sket, var et dristigt, men også et lykkeligt skridt. Hun blev ham en trofast hustru og den bedste støtte, han kunne få. Hun stod ved hans side i medgang og modgang i hans indholdsrige, men brydsomme og kæmpende liv. Og morbroderen, Mc Closkey, som naturligvis i den nærmeste tid var forbitret, kunne senere lykønske Annie til, at hendes og ikke hans vilje havde været den stærkeste.

Der blev ikke tale om bryllupsrejse for de nygifte. Næste morgen kl. 5 gik den unge mand ud for at søge arbejde. Og han sled i det, ikke alene hele dagen, men da der om aftenen viste sig en ny chance, arbejdede han til hen på morgentimerne, og han blev snart i stand til at klare regningerne.

Men snart flyttede de til Sacramento, hvor de blev det første par år. Denne by, som er Californiens politiske hovedstad, men meget

mindre end San Francisco, ligger noget inde i landet. Her havde vist sig gode muligheder; George tjente også i den første tid sådan, at de næsten begyndte at føle sig sikre, men snart meldte vanskelighederne sig igen. Ofte er han arbejdsløs i sit fag, han søger så fortjeneste ved forskellige ting; en aften ser vi ham sælge billetter til en oplæsning af Mark Twain; så kan det hændes, at han kører omkring med en vandvogn eller er agent for vaskemaskiner, indtil han en dag igen finder en plads ved sætterkassen. Det var en urolig tilværelse. En tid boede de i pensionat, så indrettede de sig med egen husholdning, men boede ikke længe det samme sted. En gang senere, da de blev spurgt, hvornår de i denne brydsomme tid fik gjort huset rent, svarede George: "Det fik vi slet ikke, vi flyttede i stedet."

Der var for Annie George rigelig lejlighed til at vise, hvad hun kunne være for sin mand. Ikke alene i den hårde kamp for udkommet, de måtte føre, men også da i denne tid en stor personlig sorg ramte ham ved budskabet om hans ældste søster Jennies død. Hun var den af dem alle derhjemme, som han havde delt mest med. Hun havde også været den første, der havde hørt om hans følelser for Annie, og hendes breve til ham viser, hvor stærkt hun følte sig knyttet til broderen i det fjerne. I brevet, der nu kommer fra forældrene og melder om hendes død, mærker man, at det er dem en trøst, at deres søn ikke skal være ene i sin sorg, men at han har sin Annie at dele den med. Da også hun havde læst brevet, ytrede George, at han kunne ikke tro, hans kære søster var død, og med ligesom pludselig overbevisning sagde han: "Der må være, der er et andet liv." Men disse ord udtrykte mere længsel end overbevisning. Udødeligheden begyndte han nu at ønske, han kunne tro på, men det er først adskillige år efter - da han gennem den store undersøgelse af samfundslivets sammenhæng fik forståelse af verdensordenens simpelhed og harmoni og så de sociale love som styrede af godhed og fornuft og ikke af blinde, vilde kræfter, at udødelighedstroen blev hans faste øje. Man mærker i tiden både før og efter Henry Georges giftermål, hvorledes hans breve hjem afspejler såvel hans højtflyvende ønsker som hans erfaring om livets modgang. "Hvor er dette liv dog en stadig stræben, en bestandig higen og længsel", hedder det. "Jeg længes efter guldalderen, efter det lovede tusindårsrige, hvor hver eneste af os frit vil kunne følge sine bedste og ædleste tilskyndelser, ubunden af de bånd og den tvang, som vor nuværende samfundstilstand lægger på os, og hvor den fattigste og ringeste vil have betingelse for at bruge alle sine af gud be-

troede evner og ikke skal være nødt til at slide sin bedste tid hen for de fornødenheders skyld, der kun står lidt over dyrets." Og han fortæller om en drøm, han har haft, at han i håndfuldvis øste skatte ud af jorden og var næsten afsindig ved tanken om, hvad han skulle være i stand til, og hvor lykkelige de alle ville blive; så levende var den, at han, da han vågnede, uvilkårlig undersøgte sine lommer, men resultatet var jo desværre det sædvanlige. "Undertiden," siger han, "føler jeg mig syg ved tanken på den vilde kamp, der præger vort højt civiliserede liv, og synes, jeg kunne have lyst til at vende byerne med deres travlhed og trængsel og bekymring ryggen og finde en plads ude på en af bjergskråningerne i det fjerne, hvor jeg kunne samle dem, jeg holder af og leve tilfreds med, hvad naturen og vore kræfter kunne skaffe os; men ak, penge, penge er også dertil nødvendige!"

Vanskelige kår var det for de unge folk, da de fik det første barn,¹ en dreng, som blev opkaldt efter faderen. Men på den tid, da det andet barn,² også en dreng, blev født, så det mørkere ud end nogensinde. Det var i begyndelsen af 1865, efter at de var flyttet tilbage til San Francisco. De var på denne tid så fattige, at de led sult. Mange år efter fortalte George til en god ven om, hvad han dengang oplevede: "Jeg gik henad gaden, og jeg besluttede at skaffe penge hos den første, jeg traf, som så ud til at have noget tilovers. Jeg standsede en mand - en fremmed - og sagde ham, at jeg manglede 5 dollars. Han spurgte, hvad det var til. Jeg fortalte ham, at min kone lå i barselseng, og at jeg ikke havde noget at give hende at spise. Han gav mig pengene. Havde han ikke gjort det, tror jeg, at jeg i min fortvivlelse kunne have slået ham ned." Henry George omtaler dette for at belyse, at forhold og omstændigheder har mere med menneskers handlinger, særlig de forbryderiske, at gøre, end man almindelig tænker på, og for at vise, at fattigdommen kan drive selv sundt tænkende mennesker, der er i besiddelse af moral, til handlinger, som man skulle tro, kun forhædede og ondsindede naturer var i stand til.

Georges dagbøger fra disse måneder indeholder kun lidt. Men det, der er, taler tydeligt om denne den strengeste tid i hans liv. Først hen på foråret begynder det at lysne. Som ingensinde havde George

¹ Henry George jr., født i Sacramento 3. nov. 1862, blev forfatter og politiker; har skrevet en udførlig og ypperlig skildring af faderens levnedsløb.

² Richard Fox George, født i San Francisco 27. jan. 1865, blev billedhugger; har modelleret flere billeder af faderen.

gjort erfaring om, hvad det er at være fattig. Og midt under hans egen kamp og strid for hjem, for hustru og børn, dukker gang på gang det spørgsmål frem: Er dette meningen? Hvad betyder det, at kårene kan være sådanne for dem, som intet hellere ønskede end at bruge deres evner og kræfter? Dette spørgsmål er det, som nogle år senere rejser sig i fuld styrke og kræver sit svar.

*

Under disse tiders spænding får Henry George pennen i gang. En dag falder det ham ind, at han vil gå hjem og skrive lidt. Resultatet bliver en afhandling om "gavnlig brug af tiden".

Da den var skrevet, sendte han den til sin moder. Hun er den første, der skal høre fra ham som forfatter. Han har ønsket at lade hende se, det var hans hensigt at komme fremad i sine evners brug. Afhandlingen er interessant, både som vidnesbyrd om, hvorledes den naturlige evne til klar og simpel fremstilling, som George viser allerede i sin drengetids breve, nu har udviklet sig, og fordi vi gennem dens tanker får så levende et indtryk af ham selv på denne tid. "Jeg længes stadig efter rigdom; den store afstand mellem mine ønsker og mine kræfter til at tilfredsstille dem holder mig i uophørlig uro. -- Når jeg ser tilbage på det svundne, ser jeg, at jeg har gjort intet eller kun ringe fremskridt, og jeg foruroliges derved; når jeg ser på det nærværende, er det vanskeligt at se, at det i det hele bliver bedre; al min trøst overfor dette er håbet om, hvad fremtiden kan bringe." --

Havde alle de ledige timer været brugt, kunne han have nået frem til fuld dygtighed i omtrent, hvad det skulle være; kunne være nået langt videre i sit fag; eller blevet en øvet skribent; kunne have uddannet sig i regning og bogholderi; eller i at læse og skrive fremmede sprog. Disse sandheder har han ikke pludselig opdaget, de har været lige så tydelige i årevis for ham som nu; men idet han stadig har ønsket sig en lejlighed til at gøre et pludseligt spring fremad, så har han aldrig været i stand til at rette sin tanke eller samle sin opmærksomhed om det rolige arbejde, hvorigennem man både åndeligt og materielt vinder frem. Det står ham klart, at han ikke har anvendt sine evner og sin tid, som han burde have gjort det, og at han kan takke sig selv for i det mindste en del af sit vanhæld. Derfor vil han nu forsøge at anvende sin forstand til at skaffe sig nyttig kundskab eller færdighed, når han ikke er optaget af noget, der mere direkte fører til målet. Og han vil se at få lært at udtrykke sine tanker let og i smuk form ved

at skrive afhandlinger, som så skal gemmes og sammenlignes med de senere.

Det er et udslag af denne beslutning, at George nu til et ugeblad i Philadelphia skriver en skitse om oplevelsen ved kammeratens død og begravelse ved la Platas kyst. Han taler i sine dagbøger også om at skrive en roman, og den lille skitse tyder på anlæg i den retning; men allerede nu bliver det de politiske og sociale forhold, som optager ham, og som han øver sin pen på at tumle med. Han arbejder med en artikel om søfolks retsstilling, skriver til et arbejderblad om, hvor vigtigt det er at få arbejderne til selv at tænke over samfundsforholdene.

Men den artikel, der betegner gennembruddet, og som både frigør hans evne og vækker opmærksomhed udadtil, er skrevet i anledning af mordet på præsident Lincoln. George havde i 1860, da han lige havde fået stemmeret, været ivrig for Lincolns valg og givet ham sin første stemme; ved nytår 1863, da præsidenten udsteder proklamationen om slaveriets ophævelse, hørte George derom med begejstring; og nu da efterretningen kom til San Francisco om Lincolns bratte død, og da det første sindsoprør havde sat sig, gav han sine tanker udtryk i en artikel, der var som en højstemt lovprisning af hans helt, og som viser hans smerte og harme over, at Lincoln skulle falde for den sag, han nys havde ført igennem til sejr, men også forvisningen om, at de tanker vil vinde frem, som Lincoln blev martyr for.

På denne tid var George, som adskillige andre herude, stærkt optaget af mexicanernes frihedskamp mod det maximilianske kejserdømme. Karakteristisk for ham er, at da en ekspedition af frivillige skulle afgå med skib til Mexico, ville han med, og for hans hustru er det ligeså betegnende, at hun gav sit samtykke. Heldigvis for dem begge blev det hele til ingenting, idet regeringen lagde sig imellem. Helt ustraffet kom George dog ikke fra det; da han en snes år senere var opstillet som kandidat til borgmesterembedet i New York, udsprede nogle blade under valgkampen den historie om ham, at han i sin tid havde deltaget i et sørøvertogt. "Sandheden" heri var den, at en del af de frivillige, George skulle have været med, viste sig at have haft planer om at benytte ekspeditionen til plyndring af et skib, der gik med guld fra Californien til New York, og blev straffet derfor. – Hvorledes George så på begivenhederne i Mexico, viser nogle udtalelser af ham to år senere i anledning af Maximilians skæbne, og hvori det bl.a. hedder: "Hverken hans stilling eller hans personlige

karakter må gøre os blinde for hans offentlige brøde. De mænd, som har påført deres tid de største onder, har ikke altid været de letteste mennesker i deres personlige forhold. At Maximilians henrettelse vil vække dyb bevægelse i Europa, er utvivlsomt, men den vil ikke være uden gavnlige virkninger. Den er en protest mod kongers ret til at forårsage lidelser og udgyde blod for deres egne selviske interesser. Den vil lære fyrster at blive mere varsomme med at forsøge på at kuldaste et frit folks rettigheder."

I disse overgangsåre, der indledes af Lincoln-artiklen, og hvor Georges arbejde gradvis flyttes fra sætteri til skrivebordet, vidner brevene hjem om fornyet mod; han tjener nu så godt, at han ikke skylder noget bort, og han føler sig mere fyldt med håb end nogensinde, siden han blev gift. Et billede af den unge skribent får vi af følgende træk, som er fortalt af redaktøren af det blad, hvor George på den tid var ansat i trykkeriet. Redaktøren havde lige tiltrådt pladsen, da formanden for typograferne en dag bragte ham en artikel af George og anbefalede den til hans velvilje. "Artiklen var" siger redaktøren "skrevet med regelmæssig, temmelig fin håndskrift. Jeg så på den, først flygtigt, så læste jeg den langt mere opmærksomt, for den viste sig så smuk i stilen og betydelig i tanken, at den fik mig til at tro, manden havde det fra andre. Jeg lagde derefter sagen hen et par dage og kiggede imidlertid i de almindelige tidsskrifter og ugeblade, men kunne ikke finde støtte for min mistanke. Jeg talte om det med værkføreren, og han sagde, at jeg behøvede ikke at frygte for noget galt; den unge mand var begavet og original og så fuldkommen hæderlig, at han ikke ville tænke på at give andres tanker ud for sine egne. Så satte jeg artiklen i bladet." Og redaktøren fortæller videre om, at han samme dag gik ned i trykkeriet for at se den unge forfatter. "Jeg så en lille ung mand arbejde på den plads, der var nævnt mig som hans. Han var en del under middelhøjde og stod på en kasse for at nå op til sit arbejde. Jeg drømte kun lidt om, at dér stod en mand, som en dag skulle vinde stort ry, – drømte lige så lidt om det, som han uden tvivl selv gjorde."

Noget efter er George forflyttet til redaktionskontoret, bliver end og samme år redaktør af bladet.

Han har i disse år stadig mere fået opmærksomheden rettet på de politiske forhold, og på forskellige vigtige punkter vundet klarhed. Som da han en aften i Sacramento, under en tids fornyet ophold dér, var henne at høre en ung dygtig mand forfægte beskyttelsesteoriene.

Det ivrige forsvar for denne anskuelse fik George, der hidtil havde været beskyttelsesmand, til at tænke sig om. "Jeg var protektionist, da han begyndte, men da han var færdig, var jeg frihandelsmand" siger han senere i sin bog om dette spørgsmål; "og da de spurgte mig om min mening, sagde jeg, at hvis det, han havde påstået, var sandt, da måtte det land være det bedste at bo i, som var vanskeligst at komme til, og at i stedet for kun at lægge told på varer, der kom fra udlandet, så burde vi lægge den på alt, hvor det så kom fra." Ja, George tog - betegnende nok for hans naturel - allerede samme aften offensiven, idet han angreb den tankegang, at nationalismen skulle være civilisationens moder, og forfægtede en bred verdensborgerlighed. Han bestred protektionismens tankegang; tolden skabte fjendskab mellem nationerne, isolerede dem, øgede deres selvished, forstærkede den militære ånd og gjorde stående hære og uhyre flåder til en nødvendighed for verdensfreden, medens frihandel virkede udviklende ved at gøre nationerne interesserede i hinanden, bringe fred imellem dem og føre menneskeheden frem imod det universelle broderskabs højere stade.

Noget, der i disse år stærkt optager George, er tanken på det næsten fuldførte pacifikbaneanlæg og de virkninger, det vil medføre for befolkningen herude. Allerede hin aften, da han sad i teatret og deltog i jubelen over billedet af det kommende tog, havde han anet, hvad han nu stadig klarere så, og i 1868 redegør han for sin opfattelse i en afhandling: "Hvad jernbanen vil bringe os". "Sandheden er", siger han her, "at fuldførelsen af jernbanen og den deraf følgende store forøgelse af forretningsliv og befolkning ikke vil blive et gode for os alle, men kun for en del; som en almindelig regel gælder det: de, som har, vil blive rigere derved, men de som ikke har, vil kun få vanskeligere ved at klare sig." Virkeligheden skulle senere fuldt bekræfte artiklens rigtighed. Det er, som Henry George her står på tærskelen til, hvad der skal blive hans særlige opgave at klare: spørgsmålet om fremskridt og fattigdom. Men det er netop også nu i den nærmeste tid, at han kommer til at stå overfor dette på afgjort tvingende måde.

Sidst på året 1868 fik George lejlighed til, - som han længe havde ønsket det - at besøge forældre og søskende, som han længe ikke havde set. Anledningen var, at han som korrespondent til et Francisco-blad skulle tage til New York og derovre skaffe vestens blade bedre betingelser for modtagelse af telegrafiske efterretninger. Det var egentlig meningen, at han skulle bosætte sig der, men da han ikke fik

held med sit arbejde på at bryde telegrammonopolerne, vendte han, inden et år var gået, tilbage til San Francisco. Men denne rejse fik desuagtet stor betydning for ham. Ikke alene, at han med hustru og børn besøgte hjemmet i Philadelphia; men opholdet i New York stillede ham som ingensinde før ansigt til ansigt med det store spørgsmål, som adskillige gange havde meldt sig hos ham, men som det nu blev hans kald at svare på.

*

For Henry George blev det at se New York en tilsvarende indvielse til kampen mod det, han kaldte det industrielle slaveri, som det for Abraham Lincoln havde været til hans kamp mod negerslaveriet at overvære et slavemarked i New Orleans. Hvad var det, han så? Han havde jo oplevet meget og tænkt også over det i samfundsforholdene, som rakte længere end til hans eget personlige område. Men aldrig før havde det som i denne den ny verdens største by slået ham med forfærdelse, den modsætning, der var mellem fabelagtig rigdom og bundløs fattigdom. Og skønt han i sin artikel om, hvad jernbanen ville betyde for det yderste vesten, havde påvist, hvor omtvisteligt et gode dette fremskridt var, så havde han dog aldrig som her set det for sine øjne, at fremskridtet og civilisationen i sit følge, ja som sin følge havde en tilsvarende fattigdom, så at det var som en naturlov, en almindelig udviklings nødvendighed, at fremskridtet ophobede rigdom for de få, men nød og savn for de mange.

Her går denne 30-årige ukendte mand omkring i New Yorks gader, og hans sind og følelse rejser sig i ensom trods mod det, som har vakt hans forfærdelse. Han, som kun har haft lidt af skolegang og knap endnu har prøvet sine evner; hvis fortid har gået gennem fattigdom og modgang, og hvis fremtid ligget i det usikre - han vægrer sig dristigt ved at godkende det beståendes almindelige forklaring, den der fandt talsmænd både blandt lærere og præster: at al denne mangel og lidelse lå i tingenes natur og ikke lod sig ændre. Og der tændtes med ét en lidenskabelig beslutning hos ham. Mange år efter siger han herom i et brev til en ven: "Der kom - dér på gaden, ved højlys dag - til mig en tanke, en vision, et kald, giv det, hvad navn du vil, men hver nerve dirrede. Dér, i det øjeblik, gjorde jeg et løfte, og hvad jeg i øvrigt har udrettet eller forsømt, mod det løfte har jeg været tro."

Og det, som George ved tilbagereisen til San Francisco følte sig højtidelig forpligtet til, var da at efterspore og om muligt bortskaffe

årsagen til den ulyksalige sammenhæng, hvis naturnødvendighed han bestred.

De vanskeligheder, han også i den kommende tid fik for udkommet til sig og sine, bragte ham ikke til at glemme, hvad han havde påtaget sig, men mindede ham snarere derom. Og da igen forholdene bedrede sig, og han var blevet redaktør af et blad i Oakland, San Franciscos genbo-by på indersiden af bugten, kom han en dag til klarhed over det spørgsmål, der stadig havde ligget i hans sind, bagved tankerne på den rent personlige eksistens, og som havde ført ham fra hans egen lilleverden ud i det almene, samfundsforholdene i det hele. En eftermiddag red George en tur i omegnen af byen. Langt ude standsede han for at lade hesten hvile, og han spurgte en fragtmænd, der kom kørende, hvad jord her var værd. Det var nærmest for at sige noget, han havde spurgt, men svaret blev afgørende. Manden pegede ud mod et sted endnu længere borte fra byen og sagde, at derovre kunne der fås jord for 1000 \$ pr. acre. "Som et lyn gik det op for mig," siger George senere, "at her var grunden til, at fattigdommen voksede samtidig med rigdommen: med befolkningens vækst stiger jorden i værdi, og de mennesker, som skal arbejde på den, må betale mere for retten dertil."

Grunden til den nævnte svimlende jordpris, der fik George vakt til klarhed, var forventningen om jernbanens fortsættelse herud fra Sacramento, hvor hidtil endestationen var. George var i den tid meget optaget af de misforhold, der knyttede sig til jernbaneanlæggene i det hele, og han skrev ivrigt imod den fremgangsmåde, at store jordstrækninger blev skænket af det offentlige til private selskaber, der påtog sig at bygge banerne. Men det var dog først et godt årstid senere, at George tog fat på en udførligere behandling, hvori han både gjorde rede for, hvad han så som de sociale misforholds grundårsag, og anviste vejen, der skulle følges, om man skulle nå frem til det naturligt-sunde samfund. Det var i sommeren 1871, at han blev færdig med dette skrift, som fik titlen: "Vor jord og vor jordpolitik", og som udgjorde et halvt hundrede tættrykte sider. Denne bog, Georges første, fremkom altså egentlig som et aktuelt stridsskrift med direkte henblik på øjeblikkets politiske forhold derovre, og den indeholder alligevel den kerne, hvoraf senere hele hans tankegang udfolder sig; den viser derfor så tydeligt, at Georges syn på de udviklede samfundstilstande i det hele klarer sig ud fra iagttagelsen af disse den nye verdens, og særlig Californiens, ret gennemsigtige forhold.

I de to første afsnit af bogen påvises det, hvor umådelige strækninger der, særlig i anledning af jernbaneanlæggene, er blevet bortødslet til privilegerede selskaber; udførligst er omtalen af Californien, og for dette lands vedkommende fulgte med den første udgave et kort, som viste disse områder.

I tredje afsnit undersøges jordens forhold til arbejdet. Der påvises, hvad jord er, og hvad det vil sige, at den får en værdi eller pris. Jorden, alt det naturgivne, er det uundværlige grundlag for al frembringelse. I det rene nybyggerland er dette grundlag tilgængeligt for enhver, jorden har ingen pris. Men alt som befolkningen vokser, vil de enkelte, der har været i stand til at lægge beslag på pladsen langt udover, hvad de selv har brug for, kunne spærre adgangen og kræve adgangspenge af de andre. Jorden har nu fået en værdi, men denne værdi øger ikke samfundets fælleseje, fordi den kun betyder en monopol-ret for den enkelte til forud at tage af de andres arbejdsudbytte og betyder altså en tilsvarende nedgang i arbejdets andel, lønnen. Men denne monopolisering af jorden giver tilmed mulighed for spekulation. Når jordprisen stiger til sådanne højder, som tilfældet er i Californien, da ligger det i, at de, som i tide har beslaglagt arbejdspladsen regner med den værdi, som den vil få i kommende tider. Og denne jordspekulation fremkalder en stadig stærkere tendens til nedgang i lønnen (arbejdernes eget udbytte), indtil denne når grænsen for den blotte eksistens. Thi jo dyrere jorden, og jo mindre lønnen er, des vanskeligere bliver det for den, som begynder med intet andet end sit arbejde, at blive selvstændig, og des mere prisgivet er han jordejeren og kapitalisten. Spekulationen i jord byder enestående fordele, idet nemlig jorden, i modsætning til alt det ved arbejdet frembragte, er begrænset i størrelse, altid efterspurgt og uforgængelig, så den kan tåle at vente. Jordspekulanten er at sammenligne med en enkelt i en udvandrerkaravane, som er kommet lidt forud gennem ørkenen, og som har taget kilderne i besiddelse, alt som de nåedes, for så at tage betaling af sine kammerater for det vand, som naturen yder uden betaling. Og under disse forhold vil, efterhånden som befolkningen vokser, arbejdets udbytte af det producerede blive stadig mindre på grund af den stigende afgift til monopolhaverne. Gennem en undersøgelse af ejendomsrettens begreb vises det, at denne monopolret er i strid med menneskenes naturlige rettigheder; i strid både med den ret, den enkelte har til sit arbejdes produkt, og med den fælles og lige ret, som menneskene har til det naturgivne grundlag for eksistensen. At

lade nogle monopolisere dette grundlag, er at opretholde slaveriet, for det er i virkeligheden det samme, om jeg ejer mine medmennesker eller den jord, hvoraf de skal leve; jeg kan i samme grad tilegne mig deres arbejde. Og så længe dette overses, bliver al tale om frihed og menneskerettigheder kun tomme fraser.

I de to sidste afsnit af bogen sammenstiller Henry George den hævdevundne, ulykkebringende jordpolitik med den, der burde træde i stedet. I og for sig er jordværdiens opståen og stigning en naturlig ting; kun skyldes den ikke nogen enkelt, men hele samfundets vækst og udvikling, tilkommer altså ikke den enkelte, men samfundet. Fejlen er derfor ikke, at der skal betales adgangspenge for brugen af den jord, der således har fået værdi, men at disse penge tilegnes af den enkelte, medens de jo retmæssig tilkommer samfundet som helhed. Og derfor skal vi - uden at gå tilbage til lensvæsenets forhold dog ligesom den tid gjorde det, lægge udgifterne for det offentlige livs fornødenheder over på jorden, og det skal vi gøre ved at lægge al skat over på den. Da vil den trussel afværges, at en snæver klasse kommer til at regere hele folket, og at den fri republik umuliggøres. Jorden vil åbnes for dem, der vil bruge den, idet jordprisen falder, og jordspekulationen får sit dødsstød.

George skriver senere om denne sin første bog: "Jeg havde dengang aldrig hørt om fysiokraterne eller læst en linie af Adam Smith. Da lod jeg en lille bog trykke, hvori jeg holdt på, at al skat skulle lægges på jordværdien uden hensyn til forbedringer. Tilfældig mødte jeg i en af San Franciscos gader en sagfører, jeg kendte. Vi standsede for at tale sammen; han fortalte mig, at det, jeg havde foreslået, var, hvad fysiokraterne hundrede år før havde foreslået. Jeg glemmer meget, men det sted, hvor jeg hørte dette, og mandens stemme og skikkelse er som fotograferet i min bevidsthed. For når man har fået øje på en sandhed, som ens omgivelser ikke ser, da er det én af de dybeste glæder at høre om andre, der har set den, og det selv om disse andre var døde, længe inden man blev født."

*

Der kommer nu en række år, som for George bliver forberedelsen til på langt mere indgående og omfattende måde at fremsætte de tanker, den lille bog havde givet i grundrids. Han følte snart, at skulle der vækkes den fornødne opmærksomhed, da måtte han behandle sagen i et større værk. Og gennem deltagelse i det offentlige livs

spørgsmål vinder han yderligere klarhed og ruster sig til den kommende kamp.

God lejlighed til at øve tanke og pen får han, da han sidst på året 1871 begynder udgivelsen af et lille dagblad "Evening Post". Om dette blad kan siges, at det fra første færd og så længe det bestod (omtrent 4 år) gjorde det til en æressag at angribe den offentlige demoralisation og de samfundsskadelige privilegier. Det måtte også erfare, at den vej er ikke den letteste at komme frem ad. Men George viste her den fasthed og det mod, der ikke spørger efter fordelene eller følgerne, selv hvor han, som det skete mere end én gang, truedes af personlig overlast fra sine fjenders side. Der kan fra disse år fortælles om forskellige "affærer" i San Francisco, hvor "Post" ryddede op i tilstandene og ikke lod sig købe til tavshed, og hvor det viste sig som en magt, anset og æret af alle tænkende og hæderlige borgere i byen, og frygtet af alle offentlige misdædere.

Et af de punkter, hvor man hurtigt opdagede det lille blads uafhængighed af de tilvante tankegange, var dets behandling af jord- og skattespørgsmål. Og George anfægtedes ikke af, at man håned ham for hans stadige tilbagevenden til det samme og talte om hans "kæphest". Han benyttede kun hver gang lejligheden til påny at sige sin mening.

Da det ved udgangen af 1875 viste sig umuligt at føre bladet videre, var det i øjeblikket en stor skuffelse for George. Han følte sig som berøvet sit våben; han var foreløbig utilbøjelig til at søge plads ved noget andet blad, men søgte, og fik, et lille embede i statens tjeneste som tilsynsmand ved gasmålingen. Dette kunne indtil videre give ham det nødvendige til familiens underhold, og da det ikke tog altfor megen tid, blev der lejlighed til læsning og andet arbejde på personlig udvikling.

Han bliver efterhånden kendt i større kredse, ikke alene som forfatter, men også som taler. Han tog ivrig del i præsidentvalget, da kampen i 1876 stod mellem Hayes og Tilden. Flere gange optrådte han som anbefaler af Tilden, der var demokraternes kandidat, og som dengang stod for George som forkæmper for frihandel og et virkeligt demokrati. I én af disse taler siger han: "Skatteopkræveren er alle vegne. I enhver handel står han mellem køber og sælger for at kræve sin told. Hvad enten det er en tændstik eller et lokomotiv, en karklud eller en klædning, en ny bog eller et ølglas, så indfinder skatteopkræveren sig. Han siger til arbejderne, når dagens slid begynder: Nå, du

ønsker at gøre et arbejde for dig selv og familie; godt, så har du først at arbejde en time for at betale rente af statsgælden og afholde de nødvendige offentlige udgifter, og så én for nationalbanken og de statsunderstøttede selskaber og til udgifterne med styrelsen af sydstarterne; så en time for hæren og flåden og leverandørerne dertil; så én for Ny Englands fabrikanter, og én for Pennsylvaniens stålmillionærer, så en halv for marinekorpset og de forskellige hyggelige små regeringskontorer, og så efter at du har gjort lidt arbejde for din stats styrelse og for dit amts- og sogneråd og lidt for din godsejer, så kan du arbejde resten af dagen for dig selv og din familie! - Medborgere! Negerslaveriet er forbi. Men kast blikket ud over nordstaterne i dette øjeblik, og se da et værre slaveri end negrenes vokse frem ved den politik, man forlanger, at I som republikanere skal stemme for. Se 70.000 arbejdsløse i Pennsylvaniens kulgruber, 50.000, der tigger om brød i byen New York; Massachusetts fattighuse overfyldte i sommertiden; arbejdsløse mænd strejfende om i Veststaterne i store bander, stjælende hvad de ikke kan fortjene."

Talen blev trykt til brug i valgkampagnen, og George skrev hjem til sin moder om den betydning, han tillægger sit held:

"Fra at være ukendt som taler er jeg nu kommet i forreste linje. Dette har jeg ønsket, ikke som en forfængelighedssag eller for fornøjelsens skyld, men for at øge min indflydelse og brugbarhed. Allerede velkendt som skribent, vidste jeg, at denne art af ry ville hjælpe mig umådeligt i fremtiden. Og det vil den, hvad enten jeg går ind i politik eller i lovvæsen eller igen i bladvirksomhed. Du skal ikke være bange for, at politik skal gøre mig skade; jeg har ikke i sinde at blande mig i den lavere art af den, heller ikke at jage efter udnævnelser; jeg vil vente, til de søger mig. Jeg har i sinde at læse og studere, at skrive noget, som vil udbrede mit ry, og måske holde nogle foredrag i samme øjemed. Og om jeg lever, skal jeg gøre mig bekendt endog i Philadelphia. Jeg stræber højt."

Og trin for trin arbejder han sig frem, drevet af denne høje stræben, til han mener, tiden er kommet for ham, da han kan lægge hånd på det værk, han forud føler vil gøre hans navn kendt i vide kredse. En af de taler, han holdt i denne tid, var en universitetsforelæsning, en anden var grundlovstalen den 4. juli 1877. De betegner de to sidste trin. Begge vækker de opmærksomhed, men han får tillige tydeligt indtryk af, hvor vanskelig fremkommelig den vej var, som han havde

valgt: den lige vej på trods både af de herskendes interesser og de forurettedes mangel på kendskab til urettens virkelige årsag.

Den tale, han efter opfordring holdt på Berkeley-universitetet ved Oakland, var om "Det socialøkonomiske studium" og skulle være begyndelsen til oprettelsen af en socialøkonomisk lærestol ved universitetet, som man hidtil havde savnet. Men virkningen af forelæseringen var, at George ikke fik den ham tiltænkte plads, ja ikke engang kom til at holde flere taler dér. Og var det til at undre sig over? Han havde jo angrebet den almindelige socialøkonomi, som var behersket af de privilegeredes interesser, og som forsigtig undgik at røre ved "den følsomme lommenerve" hos dem, der havde noget. Han havde respektløst talt om den boglærde pedantiske professorvidenskab og om det skolemaskineri, hvoraf mange kommer ud, nærmest som lærde tåber, overfyldte med ubrugelig kundskab, - så meget mere ynkværdige, foragtelige og i vejen for virkeligt fremskridt, som de i egne og andres tanker går for at være dannede mænd.

Det nyttede ikke, at studenterne med interesse havde hørt ham udvikle, i hvor høj grad denne videnskab fremfor nogen vedkom alle, og hvor almentilgængelig den ville vise sig at være, om man brugte sin sunde fornuft til at efterspore samfundslivets grundlove, altsammen belyst med eksempler fra erfaring og virkelighed, - de tilstedeværende autoriteter viste ham, som han sagde det til sin hustru, en høflig og værdig ro, der lod ham forstå, at han ikke mere blev indbudt.

Grundlovstalen, som han nogle måneder senere fik den ære at holde, blev i sin art lige så udfordrende. Der er et kampsind over denne tale om "den amerikanske republik", en lige stor dristighed, hvor det gælder at afsløre den stolte republiks svaghedstegn og farer, som hvor det gælder at prise friheden og vise, hvad den betyder, om den virkelig fik lov at udfolde sig, og hvilke muligheder republikken da ville have for sig. For Henry George er det ikke nok her på denne festdag og overfor den store forsamling i det overfyldte teater at tale smukke mindeord om dem, der hundrede år tidligere havde skabt Amerikas frigørelse og formet dets frihedslov; intet ville, siger han, være ynkeligere end at prise dem med ord og så svigte den ånd, der havde begejstret dem; bedst bevares deres minde ved at se alt det lige i øjnene, som truer deres værks varighed. Bestandig årvågenhed er den pris, vi må betale for friheden. Dristigt og klart stiller han sine medborgere for øje, hvor nødvendig denne agtpågivenhed er, og hvor

intetsigende formerne er, hvis det væsentlige, indholdet, er gået tabt, ja at netop de smukke former kan blive allermest bedrageriske. En republikansk styrelse, grundet på almindelig stemmeret og teoretisk lighed, er af alle styreformere den, som lettest kan blive despoti af den værste art; for her træder despotismen frem i folkets navn. Og, som så ofte ellers, betoner han, at Lincolns frigørelsesværk må føres videre: slaveriet er ikke forbi, fordi det er det i sin groveste form. Hvad forskel er der på, om en anden lovlig råder over mit legeme eller om han lovlig råder over det, jeg behøver for at leve? Sulten er ligeså grusom som pilsken. Hvad gavner en republik, når arbejdet må stå med hatten i hånden og bede om at blive beskæftiget? Politiske institutioner er kun midler for ét formål: den enkeltes frihed og lykke, og svigter de dér, da er deres dom fældet, hvad navn de end har. Der er intet i tingenes natur (det ville jo være at spotte gud, om vi påstod det), der fordømmer én klasse til slid og mangel, medens andre lever i overdådig luksus. Der er nok og mere end nok til os alle. Men hvis det er tilladt én at ringeagte andres ret, idet han tager mere end sin del, så må de andre nødvendigvis få mindre. - Rigdom er i og for sig et gode, ikke et onde; men rigdom, ophobet på de fås hænder, fordærver til den ene side og nedværdiger til den anden. Ingen lænke er stærkere end dens svageste led; de afgørende kår hos et hvilket som helst folk må nødvendigvis blive de kår, de laveste klasser har. I det lange løb kan ingen nation være mere fri, end dens mest fortrykte er, mere rig end dens fattigste er, mere vis end dens mest uvidende. Dette er den evige verdensstyrende retfærdigheds vilje; det står at læse på hver side af historien.

Og talen slutter med en lovsang til friheden, den frihed, der kun i brudte stråler har skinnet over menneskeheden, men som dog har kaldt alle fremskridt frem, og som, hvis vi virkelig vil den, skal skabe fristaten efter dens idé, hvor hver mand kan sidde under sin vinstok og sit figentræ, uden at nogen skal kunne forulempe eller ængste ham.

Man beundrede den billedrige veltalenhed, men hvor mange udover hans nærmeste venner forstod hans ord, så de kunne føle sig kaldet til at være med i den kamp mod de privilegerede rettigheders fæstning, der her er tale om? Journalisterne udtalte privat deres beundring, men bladene var i bedste fald forbeholdne; det mest ondsksfulde bemærkede, at gasmåleren talte i nogle timer om frihedens gudinde og andre skolemesteremner. Men denne tale er indledningen til

Henry Georges afgørende og udførlige fremstilling af den frihedens filosofi, som han, vejledet af sin tanke og dreven fremad af sit hjertes ild, er nået til.

En væsentlig medvirkende grund til, at George nu får fat på arbejdet med den omfattende undersøgelse, som han i de foregående år har forberedt sig til, var den, at netop på den tid har stærkt udprægede kriser og vanskeligheder vist sig overalt i De forenede Stater, stærkere end han nogensinde havde oplevet dem. Arbejderuroligheder viser sig rundt omkring, strejker udbryder, endog oprør, så militæret, f.eks. i Chicago, må rykke frem, og både menneskeliv og store materielle værdier gik tabt i disse konflikter. De sociale misforhold trådte frem på iøjnefaldende måde, og George skrev en artikel om grunden til, at sådanne "dårlige tider" med mellemrum indtræder. Han viste den til sin gode ven sagføreren Edw. Taylor. Denne tillagde afhandlingen stor betydning, men tilrådede netop derfor George ikke at offentliggøre den, før han havde udvidet den betydeligt. George besluttede da at omforme afhandlingen til den udførlige bog, han længe havde indset, måtte skrives.

Han vidste godt, det ville kræve megen anstrengelse og tid. Socialøkonomien var jo indhyllet i et væv af misforståelser, som først måtte fjernes; og han måtte skrive på én gang for dem, der ikke før havde studeret sådanne spørgsmål, og for dem, der var fortrolige med økonomiske betragtninger. Men det fik altsammen ikke hjælpe; arbejdet skulle jo gøres; og hans dagbog viser, at han d. 18. september 1877 gik i gang med det.

Vanskelighederne forøgedes imidlertid ved forskellige afbrydelser udefra. Der kom opfordringer til ham om at holde foredrag, og han indvilligede deri, for det bragte ham en kærkommen indtægt på en tid, da hans lille embede næsten intet gav. Som den første begyndelse til organiseret sammenslutning om hans tanker var "Californiens jordreformforening" blevet dannet. På dens foranstaltning holdt George et foredrag om "grunden til de dårlige tider". Det billede, samfundet viste, var, udtalte han, ikke billedet af den sande verdensorden. "Som én af dem, der i årevis har våget og ventet, siger jeg Dem, at daggryets glød er på himlen. Og det vil dages, hvad enten det bliver under lærkernes sang eller under krigstrommens hvirvel. Den fane, jeg i aften har forsøgt at løfte, kan måske blive flænget af fordom og smudset af bagtalelse, den kan måske blive ført fremad og igen blive tvunget tilbage, men éngang udfoldet, kan den aldrig blive

sammenfoldet påny. Selviskhed vil kalde på uvidenhed for at slå ned og dække til den sandhed, som jeg i aften har søgt at gøre klar for Dem; men den har i sig sandhedens spirekraft, og tiden er moden for den. Hvis flintestenen sætter sig imod, må den splintres eller smuldre. Paulus planter, Apollos vander, men Gud giver væksten. Jorden er pløjet, sæden er sået, og det gode træ vil gro; det er lille nu, kun troens øje kan se det, men engang skal himlens fugle synge i dets grene, engang skal den trætte finde hvile under dets skygge."

Nogen tid efter talte George i en forening af unge intelligente jøder. De havde ventet et af dagens spørgsmål behandlet og blev derfor noget skuffede, da de hørte, at emnet var "Moses". Det varede dog ikke længe, før stemningen vendte sig til beundring. Moses blev skildret som den store fører, der allerede i gamle dage havde vist vejen ud af fattigdommens trældom og havde givet love for overholdelsen af den fælles ret til jorden. En af deltagerne spurgte foreningens formand, hvor han dog havde fundet den mand.

Trods Taylors utilfredshed med, hvad der for ham stod som tids-spildende svinkeærinder, kom der yderligere afbrydelse. George stillede sig til et valg, fordi han mente, han herigennem kunne arbejde for sine tankers indførelse i den praktiske politik. Det førte dog kun til, at han fik lejlighed til at vise, han ikke ville binde sig til andet end sin egen opfattelse og ikke ville indordne sig under nogen partiparole. Men det var forsåvidt godt nok, at han ikke blev valgt, for nu kunne han vende tilbage til bogen og uafbrudt arbejde med den i det følgende år.

Han fordybede sig i bøgerne. Han havde en egen evne til at finde det i dem, der var det væsentlige; han mærkede sig, hvad han havde brug for, og hentede det senere frem til begrundelse og belysning. Han arbejdede ret uregelmæssigt, til en hvilkensomhelst tid, når det passede ham, også ud på nattetimerne. Ville hans tanke ikke gøre tjeneste, lagde han sig og læste eller tog ud på en sejltur eller på visit hos sine venner. Derefter kunne han som regel igen med lethed skrive om det, der før voldte ham besvær.

George var sig arbejdets ansvar og betydning bevidst og stræbte derfor utrættelig efter at opnå den størst mulige klarhed og simpelhed i fremstillingen. Atter og atter gennemså, omskrev og ordnede han; udvidede her og sammentrængte dér, afrundede og pudsede. Hans rettesnor var: jo mere arbejde med at skrive, desto lettere at læse. Vennerne blev rådspurgt og indbudt til kritik. Kunne de påvise svage

og ufuldstændige steder, da så meget des bedre; bogen skulle være et fuldført arbejde: hver kommende indvending forud besvaret.

Hans hustru og venner var ham til stor støtte; han havde god brug for den i det anspændte arbejde. Skønt han skrev på en bog, der hurtigt skulle blive berømt, kunne han jo ikke vide det forud. Han var overbevist om, at han skrev om sandheden, og dette drev ham fremad, men jævnlig besøgte tanken ham om dette arbejdes håbløshed. For hvad kunne vel forslå mod så mægtig en modstand som den, han måtte vente? Og dertil kom hans eget besvær med gæld og vanskeligheder. Han pantsatte engang i denne tid sit ur for at få en smule nødvendige penge til rådighed.

Men trods alt holdt han ud, til i midten af marts 1879 opgaven var løst. "Den aften, jeg endte det sidste kapitel i bogen," skrev han senere - "føjte jeg, at jeg havde aflagt regnskab for det mig betroede talent, og følte mig mere tilfreds og taknemmelig, end om alle jordens riger var lagt for min fod." Ja, det var for George ikke alene et slid, der var overstået, men det var løftet, der var indfriet. De forudanelser om sejren, der glimtvis har opmuntret ham, når han fik tilendebragt det ene eller det andet stykke af arbejdet, hvad enten det var nedbrydning af falske tankegange, eller hvor han rejser sin egen på den ryddede plads, de er nu blevet til den faste overbevisning, at bygningen er fuldført, og at den nok skal blive stående. Som han skriver til sin gamle fader, da han sender ham bogen: "Den vil i førstningen, ja vel en tid, ikke blive regnet, men til sidst vil den blive anset for en stor bog, vil blive udgivet på begge sider af jorden, oversat på forskellige sprog." Eller i et brev til en ven: "Jeg véd, hvad den vil møde, men den har i sig sandhedens magt, og når du læser den i den rigtige orden og omhyggeligt, da tænker jeg, du vil se, at det er det vigtigste bidrag til socialøkonomien, som endnu er fremkommet."

Hvad der for 8 år siden i den mindre bog i korthed var gjort rede for ud fra de specielle stedlige forhold, er i "Fremskridt og fattigdom" underkastet en alsidig almen behandling. George har i mellemtiden nøje studeret de gængse socialøkonomiske lærdomme og deres forklaring af fattigdomstilstanden. Bogen bliver derfor et udførligt opgør med disse hidtidige forklaringer foruden en omfattende udredning af forfatterens eget syn på tingene.

I de første afsnit behandler George indgående den almindelige betragtning af arbejdsløn og befolkningsforhold. Først påviser han, at lønnen ikke tages af den forhåndenværende kapital, så den skulle be-

ro på dennes størrelse og aftage i samme forhold, som antallet af arbejdere tiltager. Han viser, at arbejdet er lønnens moder, at arbejds løn ikke er et forskud, kapitalen yder, men tages af selve den værdi, arbejdet har øget det almene fond med, og at derfor lønnen, under naturlige forhold, må blive des højere, jo flere arbejdere der er, eftersom produktiviteten øges ved samarbejdet.

Når nu imidlertid virkeligheden viser os, at jo flere arbejdere der er, des mindre bliver lønnen, så må det skyldes andre årsager end kapitalmangel. Skyldes det da, at livsfornødenhedernes mængde (jordens produktionsevne) ikke kan holde skridt med befolkningstilvæksten? Hvis nemlig befolkningen tiltog med større hastighed end fødemidlernes mængde, da ville jo dette være tilstrækkeligt til at forklare, at - omend arbejdernes løn hidrører fra arbejdet selv - alligevel dette ulykkelige finder sted, at jo flere der er om det, des mindre bliver der til hver. Denne Malthus' lære undersøges så nærmere. George viser både, hvorfor denne opfattelse har kunnet vinde så stor en indgang, og hvor uholdbar den ved nærmere eftersyn er. Han kommer til det resultat, at jordens befolkningsgrænse kun kan være den, som pladsen ligefrem sætter, og at det tidspunkt, da menneskene ikke skulle kunne finde plads, er os ligeså uvedkommende og fjernt som isperiodens genkomst.

Der er og kan ikke være anden grund til, at fremskridtet har fattigdommen i hælene, end at fordelingen er i uorden. Der er nok af rigdom, af livsfornødenheder og af plads; der er ikke for mange mennesker, men de får ikke hver sit, det fordeles ikke retmæssigt. Og nu kommer i bogens to følgende afsnit en videnskabelig undersøgelse af lovene for fordelingen, som de er efter naturens etiske orden, og som de er blevet forvansket gennem fornægtelsen af de naturlige rettighe- ders grundlag. Og i en række kapitler fremstilles så Georges sociale grundsyn, der gøres til genstand for alsidig prøvelse og belysning. Og endelig påvises det i stykket "om loven for det menneskelige fremskridt", hvorledes både historien, vor fornuft og vor moralske følelse samstemmer i at bekræfte den betragtning, der er gjort gældende. Denne afsluttende del indeholder en menneskelivets udviklingslære, som er af ejendommelig og stor værdi, og som er et vidnesbyrd om dybden af Georges historiske forståelse og spændstigheden af hans åndelige evne.

Det gik med "Fremskridt og fattigdom" som med forskellige andre berømte bøger; den virkede straks kun lidet fristende på forlæg-

gerne; den almindelige indvending var, at den var aggressiv og revolutionær. Ja, det var netop det, den var. Den kunne kun ventes forstået af dem, som George tilegnede den, de, som ved synet af al den last og ulykke, der udsprang af fattigdommen, samtidig følte muligheden af en højere samfundstilstand og ville kæmpe for at nå den.

Hjulpet af nogle venner fik han til trods for forlæggernes betænkeligheder bogen trykt. Under arbejdet med bogens trykning foretog han endnu stadig forbedringer og tilføjede som slutningskapitel stykket om det enkelte menneskelivs gåde. Modtagelsen i bladene var enten foragtende tavshed eller ringeagtende bemærkninger; kun et enkelt gav en noget mere indgående og alvorlig kritik.

Der kom dog allerede i løbet af det første årstid oplivende vidnesbyrd om, at bogen ville komme frem og gøre sig gældende. En tysker i San Francisco, von Gütschow, blev så optaget af den, at han bad om at måtte oversætte den. En englænder, dr. Levenson, som personlig havde studeret under Stuart Mill, og som nogle år før havde udgivet en lærebog i socialøkonomi, var kommet til Californien for at indføre sin bog herovre, men da han lærte "Fremskridt og fattigdom" at kende, erklærede han åbent, at han havde mødt sin overmand, og at hans lærebog nu måtte skrives om. Fra Frankrig indløb meget rosende anmeldelser. Det forlag i New York, som straks havde vægret sig ved at udgive bogen, meddelte, at det ville påtage sig en 2-dollars udgave af den, og noget senere, at om George ville gå ind på et noget mindre honorar, da ville det foranstalte en billigudgave. Dette tilbud skyldtes særlig en ung mand i forretningen, A. J. Steers, som ved læsningen af bogen var blevet begejstret og havde skrevet til George derom. Denne svarer ham med at lade ham vide, til hvor stor opmuntning hans tilslutning har været som et vidnesbyrd om, at både her og dér vil der være dem, som disse tanker vil gribe, ligesom de har grebet ham selv, og som vil blive ny udgangspunkter for disse ideer. "De taler om", skriver George, "at De ikke kan udrette noget. Har De nogensinde tænkt over, hvor lidt vi véd om, hvad vi kan udrette? Undertiden leder et ord eller en ubetydelig handling ind på et spor, som vi, hvis vi kunne forfølge det, ville se fører til de største resultater. Men det, der vedkommer os, er ikke så meget resultatet som anstrengelsen for at gøre, hvad vi formår."

Så står da Henry George her i 40-års alderen ved et skel i sit levnedsløb. Det er hovedværket i hans forfatterskab, som er fuldført. De foregående år havde forberedt det, og de kommende skulle bruges til

arbejdet på at vække samtiden til opmærksomhed overfor den forklaring, der var givet, og den vej, der var vist. Dette skel betegnes også ved, at George fra nu af sætter bo i New York for resten af sit liv.

NEWYORK-TIDEN

1880-1897

Da Henry George i sommeren 1880 rejste til New York, var han så fattig, at han indtil videre lod hustru og børn³ blive i San Francisco. Hun havde pensionat, og den ældste søn arbejdede som bogtrykker. "Fremskridt og fattigdom" blev nok solgt, men gav kun lidt. George skriver hjem: "Jeg ved ikke bestemt, hvad jeg vil tage mig til, men noget vil nok vise sig; tro dog ikke, at jeg er en Micawber, jeg vil gå i arbejde, om jeg så skal gå til sætterkassen igen."

I den første tid tog han del i valgkampen mellem Garfield og Hancock på demokratisk side. At Hancock ikke blev valgt, mente George nærmest, skyldtes hans valne stilling i toldspørgsmålet, og det var i det hele George en skuffelse, at han fandt så lidt ørenlyd hos demokraterne for et afgjort frihandelsstandpunkt. Han udtaler sig endog senere i et brev om, at de to store partier med hensyn til dette er for ham hip som hap. Han tænker med længsel på sit hjem: "Mit herlige lille hjem, hvor jeg havde det så godt, er borte, og jeg er løs og ledig i 42-års alderen, fattigere end da jeg var 21; jeg klager ikke, men der er noget bittert deri."

Hans stærke håb kues dog ikke og bliver heller ikke beskæmmet. Bogen vækker større og større opmærksomhed, og et halvt års tid efter at han er kommet til New York, kan han skrive: "Langsomt, men sikkert synes alt at åbne sig for mig. Om jeg lever, skal jeg komme til at fylde en stor plads og gøre et stort arbejde, - det er nu klart." Og snart skulle han få kræfterne i brug.

Det er det irske spørgsmål, som nu dukker frem og lægger beslag på hans tanker. Det giver ham tillige den første anledning til forbindelse med den gamle verden.

I Irland var jordspørgsmålet på en ejendommelig måde blevet aktuelt. De irske bønder var fæstere, men den herskende opfattelse af retsforholdet mellem dem og godsejerne gjorde deres forhold i højeste grad usikre. Dertil kom, at godsejerne, som for en stor del ikke havde direkte med dem at gøre, men herskede ved hjælp af godsforvaltere, ofte nærede meget ringe medfølelse med dem. Og just i slutningen af 1870'erne fremkaldte omvæltningen i landbrugsforholdene ved Amerikas konkurrence store økonomiske vanskeligheder for fæ-

³ Georges havde nu fire børn. De havde foruden de to sønner fået to døtre: Jennie, født 1867, og Anna, født 1877.

sterne, der ofte havde svært ved at betale deres afgifter, medens godsejerne og godsforvalterne var interesserede i at forhøje dem. Uviljen mod godsejerne var stor, og tillige mod England, hvis repræsentanter man betragtede godsejerne som. Modstanden imod dem blev sat i system af irlænderen Michael Davitt, der hævdede, at jorden tilhørte folket, og at det var umoralsk at svare afgift til godsejerne, når kone og børn sultede. Irlands politiske fører, Parnell, greb ind i bevægelsen og bragte den i forbindelse med Irlands kamp for politisk selvstændighed. Han og Davitt grundede i 1879 "Den irske landliga", som straks fik stor udbredelse, og organiserede en formelig kamp mod godsejerne. Bevægelsen var først rettet mod de ubillige afgifter, men kom snart til at gælde godsejersystemet i det hele.

Den liberale regering, der med Gladstone som chef kom til roret i England i 1880, formåede ikke at overvinde vanskelighederne. Ministeren for Irland, Forster, fandt det nødvendigt at gribe til tvangsforholdsregler; mange fængslinger fandt sted; også Davitt blev sat fast i 1881.

I Amerika vakte det irske spørgsmål overordentlig opsigt. Irlænderne derovre støttede med råd og dåd deres moderland. Henry George så, at jordspørgsmålet her var mere fremme end noget andet sted i verden, og ønskede at få lejlighed til at kaste lys over det, som det lå for dér, ud fra sit grundsyn. Han skrev en pjece, hvori det hedder: "Hvad jeg råder irlænderne til, er at holde på, uden forbehold eller omsvøb, at jorden ifølge den naturlige ret er hele folkets fælles eje, og at foreslå forholdsregler, der vil gøre denne ret gældende i Storbritannien såvel som i Irland. Hvad jeg tilråder De forenede Staters landliga er at give dette store princip en almen anvendelse; at lade arbejdet derfor gælde Amerika såvel som Irland, at gøre det til en bevægelse for verdens genfødsel og derved gøre den bredere, dybere og stærkere." Denne pjece udkom under titlen "Det irske jordspørgsmål" omtrent samtidig i New York, London og Glasgow.

George modtog på denne tid flere opmuntringer til sit arbejde. En ældre, meget formuende mand, Francis G. Shaw, havde bestilt 1000 eksemplarer af "Fremskridt og fattigdom" til anbringelse i bogsamlinger rundt omkring i landet. Han havde været stærkt optaget af samfundsspørgsmålene, havde også selv arbejdet for at vække opmærksomhed for deres løsning, var imidlertid blevet tvivlende overfor nogen løsning i det hele taget, indtil han så fik fat i Georges bog. Her gik lyset op for ham, og han ønskede nu at være med til at bringe det

videre. En anden mand, som George omtrent samtidig kommer i forbindelse med, var Louis F. Post, en ung jurist, som efter første genemlæsning af "Fremskridt og fattigdom" havde udtalt sig noget overlegent om bogen, men som ved at vende tilbage til den havde forandret sit syn og fra nu af bliver en af Georges mest afgjorte disciple og hans nære ven. Han var udgiver af et arbejderblad, og George overlod ham nu uden vederlag bogen som føljeton til bladet, så dens tanker på denne måde kunne spredes blandt arbejderne.

Men hvad George tillagde størst øjeblikkelig betydning, var en opfordring, han fik fra Patrick Ford, redaktøren af det irsk-amerikanske ugeblad, "Irish World", til at tage nogle måneder til Irland og England som korrespondent for hans blad. Francis Shaw hjalp ham med at komme afsted ved at afvikle en mindre gæld, som han nødig ville rejse fra. Og han tog så sammen med sin hustru og sine to døtre, og med adskillig forventning om de forestående oplevelser, afsted fra New York i efteråret 1881.

Straks, da han kom til Dublin, indså han, at han var kommet til landet på den uheldigst mulige tid, og at der ville blive store vanskeligheder for ham. Tvangsloven gav regeringen ret til arrestation af hvemsomhelst på ubestemt tid, og man lod ham vide, at han helst måtte skifte navn, hvad han dog ikke ville gå ind på. Kort efter holdt han et foredrag i Dublin; det vakte stor begejstring, men han vurderede dog ikke tilslutningen anderledes, end at han skrev hjem få dage efter: "Flertallet af det irske folk véd ikke, på hvad måde det skal få det, som det længes efter; som alle store bevægelser er det en famlen i blinde, men det er begyndelsen til omvæltningen." Og et andet sted skriver han: "Sommetider synes det mig, at det er, som om nogle småmænd havde set sig selv med ét sat i spidsen for en vældig bevægelse og følt sig selv løftet op til en betydning og magt, de aldrig drømte om, og nu våger over, at ingen andre skal få part i æren. Jeg tænker ikke på Parnell, som efter alt, hvad jeg hører om ham, er en førsterangsmand, skønt han mangler egenskaber og evner, som Davitt har sin styrke i."

I foråret 1882 var det ved at komme til et slags kompromis mellem de irske førere og det Gladstone'ske ministerium. Parnell, Davitt og flere blev løsladt af fængslet, da så i maj budskabet kommer om mordet i Fønixparken i Dublin på den irske minister og hans sekretær. Denne voldsdåd blev til stor skade for den irske sag, da en forsonlig politik nu foreløbig blev umulig. Da Davitt af George i Lon-

don modtog meddelelsen om mordet, udbrød han: "Min gud, er jeg kommet ud af fængslet for at opleve dette!" Og han tilføjede: "For første gang i mit liv er jeg berøvet mit håb; det ligner jo den forbandelse, der altid har forfulgt Irland."

Ved et selskab kort tid efter, hvor Georges var med, kom det under drøftelse, hvad de irske førere nu skulle gøre. Georges hustru foreslog, at Davitt skulle skynde sig til Dublin og sætte sig i spidsen for folket på dette vanskelige tidspunkt; og da der blev sagt, at det for ham ville være den visse død, så rasende som nu regeringens tilhængere var, svarede hun: "Hvorledes kunne Davitt finde en bedre død end midt i sit folk?" Disse ord huskede George, da han femten år senere stod overfor den sidste afgørelse i sit liv.

Regeringen skred efter mordet til nye tvangslove. Imidlertid havde Gladstones irske landbolov af 1881 givet fæsterne udsigt til noget tryggere kår og derved gjort jordspørgsmålet noget mindre brændende. For Parnell havde landlīgaen kun været et politisk middel, som nu ikke mere lod sig anvende, og "Home rule" blev for ham hovedsagen.

I modsætning til Parnell var Davitt stadig trods den meget længere fængselstid utilbøjelig til at give op. Det fik man et tydeligt indtryk af ved et møde i Manchester, hvor George skulle tale om det irske spørgsmål, og Davitt indledte. Indledningen tog så megen tid, at George kun fik et kvarter at tale i, og han skrev til sin hustru: "Det blev Davitts tale, ikke min"; men han havde med glæde overladt ham tiden. Denne tale af Davitt medførte, at Parnells tilhængere, de som selv havde forladt det tidligere standpunkt og svigtet i kampen for irernes fulde ret, beskyldte Davitt for at bringe splittelse i rækkerne ved ikke at følge trop, men holde med George og Ford. Og Davitt, som havde vist sig stærk overfor fængselstidens prøvelse, kunne ikke stå for dette. Han taler med George om, at de vist hellere må opgive en påtænkt rejse i Vest-Irland.

Davitt var overbevist om jordspørgsmålets centrale betydning; han ønskede også sagen oplyst ved udbredelsen af "Fremskridt og fattigdom", men han var ikke så sikker på, at den af George foreslåede fremgangsmåde var den rette. Og tillige følte han sig trykket af Parnelliternes beskyldning for at være faldet i armene på den amerikanske kosmopolit, og det bevirkede, at Davitt, da han kort efter kom til New York for at arbejde for den irske sag, besluttede sig til at tage afstand fra George.

Her får han imidlertid ved præsten Mc Glynn's uventede optræden en stærk tilskyndelse til at holde ørerne stive. Denne mand, som var ansat ved en af de største katolske kirker i New York, havde hidtil kun privat udtalt sig i tilslutning til George, men aldrig offentligt talt herom eller om andre lignende emner.

Han var kendt i vide kredse for sit uafhængige syn og sin veltalenhed, og man havde nu formået ham til at deltage i Davitt's møder som taler. Han holdt så en tale, hvori han tog klart standpunkt for folkets ret til jorden. Han opmuntrede Davitt til at prædike evangeliet og ikke gøre undskyldning eller bortforklare. "Det er et godt evangelium, ikke alene for Irland, men for England, for Skotland, og også for Amerika. Hvis vi herovre ikke endnu har følt den samme forfærdelige strid mellem fremskridt og fattigdom som den, der føles i andre lande, så er det ikke vort politiske system, vi kan takke derfor, men alene den rige naturens overflod; når befolkningen er vokset her som andetsteds i forhold til landets udstrækning, da vil vi have nøjagtig det samme problem at løse, og jo snarere vi løser det, des bedre. Og derfor samstemmer jeg fuldt ud med Davitt og fuldt ud med Henry George. Og for at ikke en eller anden frygtsom sjæl skal befrygte, at jeg er ved at falde i armene på Henry George, så vil jeg sige, at jeg står på samme standpunkt som biskop Nulty i Irland⁴. Men for den sags skyld - for at åbenbare endnu en hemmelighed - så er det min private mening, at om jeg skulle falde i armene på nogen, så véd jeg ingen mand, i hvis arme jeg hellere kunne ønske at falde end i Henry Georges."

Fra kirkens side blev Mc Glynn krævet til regnskab for denne tale, der stred mod kirkens lærdomme, men Mc Glynn lod sine overordnede vide, at han kendte sin teologi godt nok til ikke af uvidenhed at synde imod den, og at han elskede sin religion højt nok til ikke med sin gode vilje at synde imod den. Dog gik han ind på ikke mere at tale om det irske spørgsmål, ikke fordi han erkendte nogens ret til at forbyde ham det, men fordi han kendte sine kirkelige foresattes magt og vidste, at de kunne svække eller ødelægge hans brugbarhed i den kirke, som han havde helliget sit liv. Dette skulle imidlertid ikke blive Mc Glynn's sidste ord i det mellemværende.

⁴ Biskop Thomas Nulty, Meath, Irland, havde gennem et hyrdebrev, han i denne tid udsendte til sit stift, vist, at han som en af de første blandt den katolske kirkes fremragende mænd sluttede sig til Henry Georges tanker,

For George var det en såre glædelig overraskelse at høre om Mc Glynns tilslutning. "Om Davitts rejse til Amerika ikke havde andet resultat end dette," skrev han til Patrick Ford, "var den det værd; at få sådan en mand sat i gang, er værd at rejse jorden tre gange rundt for."

Men for Davitt var Mc Glynns afstivning ikke tilstrækkelig; han gav efterhånden efter for sine modstandere, både herovre og da han igen kom hjem. George skriver herom: "Davitt har ladet sine fjender vende og dreje ham i forskellig retning, han har stillet sig på defensi-ven, hvor han burde have været den angribende, og er faldet fra den stilling, han kunne have beholdt. Men han er en nobel karakter og langt den bedste i selskabet."

Georges forsøg på efter Patrick Fords tilskyndelse at få den irske bevægelse til at optage hans tanker var i virkeligheden slået fejl.

Men under sit ophold i den gamle verden kom han i forbindelse med forskellige repræsentative personligheder. Blandt dem, han mødte, var miss Helen Taylor, Stuart Mills steddatter; hun var af den mening, at Mill, om han havde levet, ville have været med i den irske kamp med liv og sjæl, og at han i "Frem skridt og fattigdom" ville have set den sande sociale udredning.

Gennem miss Taylor gør George i London bekendtskab med socialisten Hyndman og blev af ham gjort opmærksom på et lille skrift, han havde fundet i British Museum. Det var en forelæsning fra 1775, holdt i "Det filosofiske samfund" i Newcastle af en mand ved navn Thomas Spence. Den handlede om "de sande menneskerettigheder" og blev anledning til, at samfundet - som han selv sagde - viste ham den ære at lukke sine døre for ham. I denne tale hævdede Spence den fælles ret til jorden og foreslog, at skatterne blev taget af jordens værdi, og at alle andre skatter ophævedes.

George havde aldrig hørt om denne mand og glædede sig meget over den opdagelse, at hans egne tanker altså et hundred år i forvejen var bleven forkyndt her i England, ligesom på samme tid i Frankrig af fysiokraterne. Han ønskede talen udgivet; det ville sige, at når så gammel en idé endnu ikke havde ført til noget, var den sikkert intet værd; men George holdt på, at når man fik at vide, at "Fremskridt og fattigdom" kunne støtte sig til ældre skrifers autoritet, ville det frem-skynde dens indflydelse, og Hyndman udgav talen.

George traf også Herbert Spencer. Det var med adskillig forventning, at George i et selskab hilste på denne mand. Ikke for hans udviklingslæres skyld, som George netop var i modstrid med og havde

talt om som den materialistiske filosofi, der med sit skin af videnskabelighed var i kurs hos så mange. Men Spencer havde i 1850 skrevet en bog om samfundsspørgsmålene, hvori han havde gjort lignende tanker gældende som senere "Fremskridt og fattigdom"; og George havde også citeret ham i sin bog.

Men mødet med Spencer blev en skuffelse. Det viste sig, da George spurgte ham, hvad han mente om det irske spørgsmål, at han nu havde forandret sit syn og fandt, at godsejerne var i deres fulde ret; på en meget overlegen måde lod han George forstå, at de irske førere efter hans mening kun fik, hvad de havde fortjent. Ved at høre dette af en mand, som i sin tid klart havde påvist, at lighed og privateje af jord ikke lader sig forene, blev George så forstemt, at han kun sagde:

hans -hustru fandt det mindre formålstjenligt da man

"Ja, der kan vi åbenbart ikke blive enige," og brat afbrød samtalen.

Adskillige år derefter stillede han Spencers personlighed i skarp belysning i en bog, hvor han sammenstiller hans første og hans senere standpunkt.

George kom også til Skotland. Han talte i Glasgow ved to møder og gjorde dermed begyndelsen til den radikale jordskyldsbevægelse i dette land. Ved hjælp af penge fra Fr. G. Shaw blev han i stand til at understøtte agitationen med udsendelsen af en billig udgave af "Fremskridt og fattigdom".

Patrick Ford tilskyndede ham til igen at besøge Irland, men George skriver tilbage: "Jeg er villig til og ivrig for at gøre, hvad jeg kan, men De må huske, at jeg er ikke irlænder, og de folk er mistænksomme overfor råd eller indblanding fra en udenforstående, og under de forhold er jeg ikke glad ved at blande mig i den irske politik."

Alligevel tog han en tur til det vestlige Irland, hvor han to gange blev arresteret, dog begge gange kun for efter en latterlig undersøgelse at blive tilbagegivet til friheden. Han havde nu set, som han skrev, "to engelske bastiller indvendig". Disse arrestationer førte kun til, at hans navn og skrifter yderligere blev omtalt i bladene, og bøgerne solgtes i mængde. Og inden han - i oktober 1882 - efter et års ophold herovre tog tilbage til hjemmet, holdt han sine første to taler i London, den ene ved et arbejdermøde, den anden for en forsamling af præster.

Da George kom tilbage til New York, fik han stærkt indtryk af den opmærksomhed, der i mellemtiden var vakt om hans navn, både af bladenes omtale og af velkomstmøderne, der blev holdt. Det betød ikke lige meget altsammen. I anledning af en fin fest, der blev holdt til hans ære, blev der træffende skrevet, at mange af de tilstedeværende repræsentanter for de privilegerede dele af samfundet åbenbart ikke havde forestilling om, hvem det var, de dér gjorde stads af; de bar sig jo ad som en flok fede får, der uden at ane ond byder en ulv ind i deres fold. Og tre år senere, da George stod i valgkampen om borgmesterembedet i New York, så han blandt sine "samfundsstøttende" modstandere adskillige af dem, der her havde været tilstede.

Noget efter sin hjemkomst aflagde han Mc Glynn et besøg. Denne mand, der havde oprådt så virkningsfuldt ved Davitts møde, var et par år ældre end George, på denne tid omkring de 46. Det var en høj, anselig mand af ydre, og med indre egenskaber, der gjorde ham til en æret og afholdt præst; ikke mindst for de fattige i det store sogn var han som en faderlig rådgiver. Mc Glynn siger om sit første indtryk af George personlig: "I forvejen erobret af "Fremskridt og fattigdom" blev jeg det nu af dens forfatter. Jeg fandt hos ham høj intelligens og mandig karakter, forenet med et barns enfold og ynde - i virkeligheden noget af det kvindelige, der efter en franskmands ord findes hos alle virkelig store."

Omtrent samtidig med at her det personlige venskab mellem "præsten og profeten" indledtes, mistede George sin ældre ven og støtte, Francis G. Shaw. Sit forhold til denne betegner George overfor hans datter i følgende ord ved hans død: "Jeg var i nogen måde hans yngre befuldmægtigede, som han sendte i den kamp, han selv ville have kæmpet; denne tanke vil altid være mig en tilfredsstillelse og en styrke." Og en bog, George nogen tid efter udgav under titlen "Samfundsspørgsmål", tilegner han Shaws minde med de ord fra Johannes' åbenbaring: "Ja, ånden siger, at de skal hvile efter deres arbejde, men deres gerninger følger dem."

"Samfundsspørgsmål" udkom i 1883. Dens tilblivelse skyldtes, at en socialøkonomisk professor, Will. G. Sumner, havde påbegyndt en artikel-række i et af New Yorks ugeblade. Efter opfordring af et andet blad imødegik George professoren, og de således fremkomne artikler blev derefter med tilføjelse af en del flere udgivet i bogform. Disse afhandlinger, godt 20 i alt, omhandlede forskellige af tidens sociale spørgsmål: "koncentrationens gang", hvor den iøjnefaldende

vækst i landbrugenes størrelse påvises; "overproduktion", som reduceres til det blændværk, dette navn dækker over; "maskinernes virkninger", "statsgæld og indirekte beskatning", og meget andet, alt sammen set ud fra Georges grundsyn og udmundende i anvisningen til "den første store reform".

Samtidig er George stærkt optaget af tanken om en anden bog, hvori han udførlig vil klare toldspørgsmålet. Under arbejdet med den havde han en lignende alvorlig modgang som Carlyle, da han skrev om den franske revolution: ved et rent uheld mistede han manuskriptet til omtrent 100 trykte sider. Det var sket, mente George, ved at han i uagtsomhed havde fået det blandet sammen med en bunke makulatur og bedt pigen brænde det hele. Arbejdet med bogen blev nu udsat, men ikke opgivet.

En fjorten dags tid af sommeren 1883 havde George sammen med sin familie og nogle venner ophold på landet, og det gav ham, som han skriver til Edw. Taylor, mere fuldkommen hvile, end han havde haft i årevis; og i sådanne hviletider vendte altid hans tanke sig mod den menneskelivets gåde, han i sidste kapitel af "Fremskridt og fattigdom" taler om, og han skriver til Taylor: "Jeg har ligget under træerne og tænkt over det uendelige mysterium, vi er omgivet af. Hvilke tåber er dog disse positivister! Vor positive viden! Mere og mere sikkert synes det mig, at livet må være et trin kun, - et gennemgangs led."

Når enkelte af Georges meningsfæller havde foreslået ham at indtræde i den praktiske politik, fordi de mente det formålstjenligt for sagen, havde han svaret dem, at han troede, han kunne blive fuldt så meget til gavn udenfor som i kongressen. Hvad han derimod ikke kunne afvise, var en indbydelse fra England til igen at komme derover og holde en række foredrag. Han så heri en stor mulighed for at fremme sit værk. Men inden han kom afsted, så han for sidste gang sine gamle forældre i Philadelphia.

Hans tanker var i de sidste år med en følelse af naturlig stolthed gået mod barndomshjemmet. På faderens 85-års fødselsdag havde George sendt ham et brev og fortalt om sine bøger, foredrag og om de engelske venner. Faderen skrev tilbage om, hvor glad han var blevet ved børnenes breve: "De svundne dage," siger han, "kommer frem for mig, som om det kun var en uges tid, siden du kom til mig og sagde, du ville til Californien og forsøge din lykke dér. Jeg gjorde ingen indvendinger, og resultatet blev jo alt, hvad jeg kunne have

ønsket." - Kort efter døde den gamle; han havde alle sine børn om sig og velsignede dem, hver én, med deres ægtefæller og børn. Han havde, sagde han, - været et lykkeligt menneske og var nu rede til at samles med sine fædre. Den gamle Richard George døde som en patriark midt i sin slægt; hans hustru fulgte ham en uge efter, og de blev begravede i den samme grav. "Deres død var smuk som deres liv", siger Henry George om sine forældre.

Faderen havde læst "Fremskridt og fattigdom" og følte sig stolt over sønnens kække mod og ædle formål. Han så straks, at den var bygget på retfærdigheden, og han så i den et betydeligt værk. Men han var i sit 80. år, da den udkom. Han levede i den forgangne tid og ænsede ikke tilstrækkeligt den vanskelige, kampfyldte omverden til at forstå bogens fulde mening og styrke. Han tænkte mere på den kække, standhaftige søn end på hans bog. Og moderen - "Ja, jeg er for gammel til at læse i den," havde hun sagt; og skønt hun glædede sig over den anseelse, sønnen vandt, så glædede hun sig dog endnu mere ved at se ham være med til morgenandagten, hvor faderen ligesom tidligere læste op af skriften.

Forældrenes død bragte for George tanken om døden nær. "Jeg kunne dø nu," sagde han en dag til sin søn Richard, da de gik på gaden i New York. "Hvorfor siger du det," spurgte sønnen forbavset. "Jeg mente, at selv om jeg døde nu, ville værket fortsættes; det afhænger ikke længere af én mand, det er ikke længere en Henry George-bevægelse; men en bevægelse af mange mennesker i mange lande. Den store omvæltning er begyndt."

Nogle dage før jul tiltrådte George sin anden Englandsrejse, og den sidste dag i året 1883 ankom han til Liverpool. Han blev modtaget af Davitt, som nu frit og åbent forkyndte jordens nationalisering og hverken brød sig om Parnelliterne eller om dem, der med vold ville fremme irenes sag. Siden George sidst var herovre, var der gået et års tid. Han mærkede tydeligt, hvor meget hans navn var kommet i forgrunden, og dette skyldtes især, at over 40.000 eksemplarer af "Fremskridt og fattigdom"s billig-udgave var blevet solgt. Bogen var et brændende emne i bladene, i forelæsninger og diskussioner. Dens stormløb mod de tilvante tankegange foruroligede den autoriserede socialøkonomi; professorer og politikere søgte at imødegå dens lærdomme; gamle frihedsmænd som Gladstone og John Bright tog afstand.

Sidstnævnte holdt i Birmingham en tale om det mest usædvanlige, det største, vildeste, mest besynderlige sociale forslag, der nu for nylig var importeret af en amerikansk opfinder; og George skriver om ham i et brev: "Den gamle mand kender ikke det mindste til, hvad han snakker om. Hvis han ville møde mig på en talerstol og drøfte sagen med mig, ville jeg være glad for lejligheden dertil."

Gladstone, til hvem George i sin tid havde sendt "Fremskridt og fattigdom", og som i en venlig svarskrivelse havde sagt, at intet spørgsmål krævede en så omhyggelig undersøgelse som jordspørgsmålet, og at han ville sætte stor pris på al den oplysning, der kunne fås herom, - han havde nu nylig udtalt om et indlæg af regeringsstatistikeren R. Giffen, der i tal viste arbejderklassens fremskridt i det sidste århundrede, at det i form og indhold var det bedste svar, man kunne give George.

Den for tiden "radikale" Joseph Chamberlain, der som en klog politiker havde sit øre mod jorden, mente, at hvis der ikke blev taget hurtigt og alvorligt fat med reformer, da ville vælgermassen slutte sig til "teorier så vilde og metoder så uretfærdige som dem, der blev foreslået af den amerikanske socialøkonom".

Jordreformforeningen, efter hvis indbydelse George var kommet, havde for de første måneder ordnet en række foredrag i de fleste større byer i England og Skotland, og de skulle begynde i London. Men allerførst måtte George tage stilling til to vigtige spørgsmål. Det første angik forholdet til socialismen.

Enkelte af foreningens ledende mænd var i virkeligheden uenige med George i hans individualisme og var stærkt påvirkede af Karl Marx, som længe havde boet her i London og nu for få måneder siden var død. De lod George vide, at hvis han ikke sluttede sig til tanken om at fordre kapitalen og alle produktionsmidler overtaget af staten, da ville socialisterne drives over blandt hans modstandere. George afviste dette meget bestemt; han var af foreningen indbudt til at tale ikke om andres, men om sine egne grundsætninger, dem han klart nok havde gjort rede for i sine bøger; så kunne socialisterne støtte ham eller ikke, som det behagede dem.

Det andet spørgsmål var om, hvorledes folkets fællesret til jorden skulle gøres gældende. En del af medlemmerne bad George tage så let som muligt på dette kildne punkt og ikke sige noget imod, at godsejerne fik erstatning, da han i så fald ville støde for mange fra. Georges svar var her ligeså klart: Enten tilhørte jorden med rette hele

folket, eller også tilhørte den dem, der kaldte sig dens ejere. Var dette sidste tilfældet, da kunne de jo gøre med deres, hvad de ville, og ingen kunne have grund til klage; men tilhørte den hele folket, da skulle den tilbagegives, og man kunne ikke med rette forlange en eneste penny af folket som betaling for, hvad der tilhørte det. Hvad han foreslog var ikke at konfiskere jorden, men netop at standse den konfiskering, der bestod i, at de, der kaldte sig jordens herrer, inddrog en afgift, der ikke tilkom dem, men var samfundets fælles eje; og det ville han gøre ved hjælp af beskatning.

Således måtte George forsvare sig til to sider mod dem, der skulle støtte ham, før han vendte sig mod den fælles fjende.

Man får ved at høre om hans forberedelser til det første møde i London indtryk af, hvor magtpåliggende det har været ham, at angrebet straks fra begyndelsen måtte lykkes. Det meste af dagen forud holdt han sig hjemme og tænkte over grundlinjerne i foredraget, der skulle handle om "fremskridt og fattigdom". Langsomt og med en del besvær dikterede han til sønnen, som var med ham på rejsen. Om eftermiddagen blev der sendt bud efter en anden stenograf, og med de to arbejdede han til langt ud på aftenen. Da sønnen tidlig næste morgen vågnede, var hans fader allerede oppe og i gang. Han var nu begyndt forfra og på en måde, der syntes ham bedre; og næsten hele dagen dikterede han for de to stenografer, undtagen når han blev afbrudt af besøg. Han var i arbejde lige til komiteen kom for at ledsage ham til mødet; så blev alle papirerne skrabet sammen, - men efter dette store arbejde gav han sig, da han kom på talerstolen, den fri indskydelse i vold; kun i hovedpunkterne og anlægget lignede det, han sagde, det meget, han havde ladet skrive. Og med den stærke overbevisnings sikkerhed, logisk, hurtig i svarene og med fuldt herredømme over sit emne og sine tilhørere talte George her til de mange, der havde fyldt den store St. James hall.

I stedet for John Ruskin, der var syg, præsiderede parlamentsmedlem Labouchere; han indledede mødet med at sige, at fire George'r i de sidste par hundredår havde forplumret de offentlige sager, men nu kom George d. 5te, uden krone, men med skarp indsigt og højsindet stræben, og med hjertet hos de fattige og små. George skrev til sin hustru om, hvor ivrigt bladene tog sig af ham: "Det har været som en gnist til en krudttønde." Og overalt sås nu hos boghandlerne den sidst udkomne bog "Samfundsspørgsmål" sammen med "Fremskridt og fattigdom".

Videre talte George i Plymouth, Cardiff, Bristol, Birmingham og Liverpool. Sidstnævnte sted mødte han kendelig opposition, men den gav ham netop her en tiltrængt opstramning overfor den uoplagthed, han på grund af manglende søvn havde følt, og han rev snart forsamlingen med sig. Et af Liverpool-bladene sagde dagen efter: "Mr. Georges foredrag i aftes havde hele den forførende skønhed, som har berøvet mange af hans berømte bogs læsere deres dømmekraft. Han overbeviste øjensynlig en mængde mennesker om, at tyveri ikke er tyveri, thi hans mange tilhørere i aftes erklærede sig enstemmig for tilegnelse af landets jord uden erstatning til ejerne."

Dette spørgsmål om erstatning (compensation) kom miss Helen Taylor ind på ved et møde i Birmingham, hvor George var tilstede. Hun sagde, at hun var stemt for erstatning, og at den let kunne ordnes. Når godsejerne først betalte de resterende skatter for deres jord fra Carl II's tid af (for siden da havde de jo kun betalt lidet eller intet) og så renter og rentes rente af det, der på den måde var tilbageholdt, da kunne der af dette store fond blive nok at give erstatning af. George deltog hjertelig i den latter og klapsalve, der ledsagede forslaget.

Fra England gik nu rejsen videre til Skotland og til det yderste nordvesten af dette land. Her var jordspørgsmålet rejst med særegen tydelighed, men der behøvedes en mand, der som George kunne give den almindelige følelse af uretten styrke og retning og med et simpelt klart forslag kunne lede alles tanker ind i det samme spor. I Glasgow oprettedes nu den skotske jordreformforening, der mer end noget andet har bidraget til udbredelsen af Georges tanker i Storbritannien.

Efter tilbagekomsten til England talte George bl.a. i de to universitetsbyer Oxford og Cambridge.

I Oxford forsøgte nogle unge kåde aristokrater blandt studenterne at gøre George det umuligt at iværksætte en jævn og sammenhængende drøftelse. George havde, idet han gik ud fra, at tilhørerne var fortrolige med økonomiske emner, gjort sin tale ganske kort og var derefter rede til at besvare spørgsmål; men nu tog den ene efter den anden ordet, ikke for at stille forespørgsler, men for at holde udfordrende småtaler. Professor i socialøkonomi, Marshall, førte an med at bemærke, at der i Georges bog ikke var en eneste lærdom, der var både ny og sand; det, der var nyt, var ikke sandt, og det, der var sandt, var ikke nyt. Han var af den mening, at George ikke havde forstået en eneste af de forfattere, som han havde villet kritisere, men det var ikke at bebrejde ham, for han manglede den uddannelse, der

var nødvendig for at forstå dem. George svarede, at han gik ind på professorens dom: at bogen ikke indeholdt noget, som var både sandt og nyt, for bogen var bygget på sandheden; og sandheden kunne ikke være en ny ting, den havde altid eksisteret. En af de unge, en svigersøn af den tilstedeværende professor Max Müller, hos hvem George boede under sit ophold i Oxford, erklærede Georges løsning af det sociale spørgsmål for et "universalmiddel", der var "umoralisk indtil det skandaløse".

Det hele var pinligt både for George og mange andre, først og fremmest for den mand, hos hvem han var gæst; og mindre smigrende for de unge akademikere.

Omtrent tre måneder havde denne rejse taget; til sidst var George, efter indbydelse af Davitt, i Dublin og sejlede så midt i april hjem.

Denne tid havde krævet stærk anspændelse; der var dog enkelte hviletider med besøg hos venner og bekendte; og øjeblikke, da Georges muntre natur slog sig løs, som da han i Cardiff hørte sit navn nævne for de vilde ideer, han var kommet til landet med, og hvor så George, uden at sige, hvem han var, blandede sig i samtalen og ved at gennemføre de andres tankegang til yderste konsekvens forvandlede de intetanende modstandere til forsvarere; eller da han i en kupé kom i snak med en journalist, der gav en komisk fremstilling af Henry George, som han efter sigende havde både set og hørt, og hvor George så, da journalisten steg ud, gav ham sit kort med tak for den interessante underholdning og forårsagede, at han nær var gået bagover ned på perronen. Eller engang, da en fattig kone kom ind i kupeen, hvor George sad, medførende en lille taske, som hun lagde ved siden af sig på sædet. Den kom derved til at ligge i nærheden af en ganske lignende, hvori George havde sine papirer og skrifter. Noget efter at konen var stået ud, og - da George får lyst til at kigge i papirerne, får han i stedet fat i et par besynderlige udslidte sko. Han kom først ud af sin forbavselse, da tanken faldt på konen, der nylig var stået ud. Ved en station, hvor han havde lidt tid, fik han telegraferet til stedet og fik svar tilbage, at en vred kone havde beklaget sig over, at hun var blevet berøvet sine sko af en mand, der havde fyldt hendes taske med en masse papirsragelse. Filosoffen sendte med glæde hendes pose afsted og modtog til sin ikke mindre glæde dagen efter sin egen. Tit kunne George af glemsomhed og distraktion sætte sine sager til på rejser. Her var han dog uskyldig.

Da George kom tilbage til New York, blev han modtaget af arbejderbefolkningen med et massemøde. Derimod savnedes den fine indbydelse fra forrige gang. De folk, der gjorde forretning af politik eller bevægede sig i den privilegerede verden, var begyndt at forstå, hvad George betød: ikke nogle glimrende og tomme almindeligheder, men en revolution i politiske og sociale forhold.

I den tid, der nu kom, samlede George sig væsentlig om skribentvirksomheden. Først skrev han en artikel til det engelske tidsskrift "Nineteenth Century" i anledning af et angreb på ham, som var fremkommet i det samme tidsskrift under overskriften: "Profeten fra San Francisco". Forfatteren var hertugen af Argyll, hvem George i sin tid havde sendt "Fremskridt og fattigdom" ligesom til Herbert Spencer, idet han gik ud fra, at disse to mænd, der begge havde gjort lignende synspunkter gældende, Spencer i "Social Statics", Argyll i "Reign of Laws", ville hilse hans bog velkommen. Fra Spencer modtog han intet svar, og George forstod grunden, da han mødtes med ham i London; fra Argyll havde han fået et venligt svar, men i den nævnte artikel havde altså hertugen vist sig også at være kommet bort fra sit tidligere standpunkt.

George lod sig af sine venner overtale til at besvare angrebet; de overbeviste ham om, at en kontra mellem ham og hertugen ville vække stor opmærksomhed for jordspørgsmålet i hele Skotland. Alle-rede inden afrejsen fra Irland havde George skrevet artiklen, men tog den dog med hjem for at få den gjort "blank som en stålkugle". Han gik ud fra de i sin tid af Argyll hævdede anskuelser, viste, hvorledes han, som Argyll, havde øje for verdenslovenes storslåede simpelhed og harmoni, men nu til sin undren havde set, at hertugens smukke filosofi faldt sammen, så snart den skulle prøves på de sociale forhold. Ligeså omhyggeligt som George lod de personlige angreb. uanset, ligeså skarpt angreb han det, der for ham stod som uredelig filosofi. Og efter stålkuglens udsendelse var hertugen tavs og har sikkert beklaget, at han havde taget ordet, ikke mindst da han snart efter så sin artikel sammen med Georges svar udgivet af den skotske jordreformforening som flyveskrift under titlen "The Peer and the Prophet".

Men nu tog George fat på, hvad han anså for langt vigtigere: den for et årstid siden afbrudte bog. Han ønskede i den at føre undersøgelsen af toldspørgsmålet videre, end man på nogen af siderne hidtil var gået, ville udrede, hvorfor beskyttelsestanken, trods al afsløring

af dens blændværk, dog stadig havde så stærkt tag i folk; han ville søge at efterspore forbindelsen mellem toldspørgsmålet og de endnu vigtigere sociale spørgsmål og vise, hvilke radikale foranstaltninger frihandelsprincippet, logisk gennemført, ville betyde. Som han skrev til en ven derom: "Først vil jeg slå alle beskyttelsespåstandene ned, men så gøre omkring og vise at den blotte ophævelse af beskyttelsen ikke ville gavne de arbejdende klasser noget, men at frihandelsprincippet, om der skal nås noget for dem, må gennemføres i fuld udstrækning, hvilket naturligvis vil sige: ophævelsen af alle skatter og tilegnelsen af jordværdierne." Til Taylor, som havde foreslået ham at gå induktivt frem (c: gå ud fra de enkelte tilfælde og så slutte ud derfra) skriver George, at hvad folket trænger til, er teori, og lige til de får en korrekt teori i deres hoveder, er al henvisen til kendsgerninger unyttig.

Meget af denne bog blev skrevet i sommeren 1884, som George med familie tilbragte på landet hos en ven og meningsfælle John Cranford, Long Island. Her var det, han fra sit vindue havde den udsigt, der gav ham det indledende illustrerende træk til bogen: Ligesom den stærke tyr, der havde snoet tøjret om pælen og derved bundet sine egne kræfter, måtte stå som fange, pint ved synet af det rige græs, den ikke kunne nå, plaget af fluerne, den ikke kunne ryste sig fri for, og kun i stand til at piske med halen og brøle, indtil nogen gik hen og hjalp den fri - således med de arbejdende masser: så længe de ikke får lært at gå vejen fra virkning til årsag og kan indse, hvordan de er bundet, og hvordan de skal gøre sig fri, vil deres anstrengelser og nødråb være ligeså ørkesløse som tyrens, ja endnu mere; jeg vil nu gå ud og drive tyren rundt den vej, der kan få tovet af pælen igen; men hvem skal vise menneskene vejen til friheden? Intet vil hjælpe, før de gør brug af den forstand, de har.

Over et år varede det endnu, inden bogen blev færdig; dagens og øjeblikkets krav kom gang på gang og afbrød arbejdet. Men i begyndelsen af året 1886 gik den i trykken; den fik titlen: "Beskyttelse eller frihandel" og blev tilegnet mindet om fysiokraterne, "de store franskmænd, som for et århundrede siden, midt i despotiets mørke, øjnede frihedens daggry."

I første del af bogen godtgør George med mange eksempler det naturstridige i "beskyttelsen". Men han går - som allerede nævnt - videre: Hvad vil de arbejdende klasser vinde ved, at tolden bliver afskaffet? Arbejderen vil spørge frihandelsmanden: "Hvad betyder den

forandring for mig?" Og når der svares: "Den vil forøge velstanden og nedsætte varernes pris", da vil arbejderen kunne vise hen til England, frihandelslandet, hvor der er fattigdom og hunger lige så vel som dengang, da Cobden og Bright enedes om at gå ud i kampen mod beskyttelseslovene. Og han vil gøre opmærksom på, at Amerika, den fri republik, er blevet beskyttelsesland. En betydelig del af de mest tænksomme arbejdere er klare over, at beskyttelsen ikke giver dem noget; men de indser ikke, at heller ikke frihandelen kan gavne dem; og derfor betragter de toldspørgsmålet som sig uvedkommende og uden praktisk betydning for arbejdsfolk. Men sagen er, at frihandelen aldrig har været ført igennem. Arbejderen kan sammenlignes med en mand, som, idet han bærer sit arbejdsudbytte hjem, anholdes af en række røvere. En kræver så meget, en anden så meget, men tilsidst står der én, som kræver alt, hvad der er tilovers, undtagen netop så meget, som kan gøre det muligt for offeret at opholde livet og tage fat igen næste dag. Og hvad kan det så hjælpe, at alle de andre røvere jages bort, hvis den sidste af dem dog får lov at blive ved? Resultatet bliver da kun, at den sidste får så meget mere. Både beskyttelsestolden og megen anden plyndring - som statsgæld, stående hære, krig, og forskellige arter af monopoler - kan tænkes afskaffet, uden at der indtræder nogen varig bedring i arbejdets kår. Sålænge jordmonopolets evne til at tage, hvad der bliver tilovers, ikke brydes, da vil selv de bedste reformer vise sig unyttige; de vil såvel som enhver opfindelse og opdagelse, der øger arbejdets frembringelsesevne og mindsker varernes pris, i længden kun sætte jordmonopolets indehaver i stand til at gøre et så meget større indgreb i arbejdsudbyttet. Derfor forstås toldspørgsmålet ikke tilbunds, før vi er kommet ud over det og frem til det sociale spørgsmål i det hele. Frihandelen kan ikke standse ved toldbodernes afskaffelse. De samme grunde, der tilsiger os ikke at beskatte den, som øger et lands velstand ved at bringe værdifulde ting ind i det, tilsiger os også at undlade beskatning af den, der øger landets velstand ved at frembringe værdifulde ting indenfor landets egne grænser. Frihandelens grundsætninger kræver, at vi ikke alene afskaffer alle indirekte skatter, men også alle de direkte skatter, som falder på arbejdets frembringelser. Den sande frihandel er ensbetydende med fri produktion. Men for fuldtud af frigøre denne, er det ikke alene nødvendigt at fjerne alle de skatter, der hviler på den, men også at fjerne alt andet, der hæmmer den. Det er nødvendigt, at pro-

duktionens aktive faktor, arbejdet, må have fri adgang til produktions passive faktor, jorden. Og derfor må jordmonopolet afskaffes.

"Beskyttelse eller frihandel" indtager næstefter det grundlæggende hovedværk den betydeligste plads i rækken af Georges større skrifter; ja, i henseende til sluttet bygning og gennemsigtig fremstilling betegner den vel højdepunktet af hans forfatterskab.

Fra oktober 1884 til ind i det næste år havde George efter indbydelse atter været i England. Et af London-møderne blev holdt i City lige over for børsen, og omtrent 7.000 mennesker var samlet. Stærkt indtryk gjorde det, da George i talens løb pegede over mod børsen og gjorde opmærksom på det ord, der med store bogstaver er sat over indgangen: "Herrens er jorden og dens fylde." Fornægtelsen af denne sandhed var årsagen til al den arbejdsløshed og elendighed, der fandtes fra den ene ende af riget til den anden, og som prægede samfundet, hvorsomhelst civilisationen nåede frem.

Foruden mange andre steder talte George også i Glasgow, i Liverpool og lige før hjemrejsen i Ulsters hovedstad, Belfast. For tredje gang har han nu været herovre, og det kendskab til landets forhold, han ved disse rejser har vundet, sætter sit spor i nogle af de afhandlinger, han i de følgende par år udsender gennem tidsskriftet "North American Review".

Her skildrer han de politiske og sociale tilstande i England og Irland, og noget senere det "amerikanske godsejervælde", og viser, hvorledes den samme skæbnesvangre koncentration af jorden på de få hænder, som forlængst havde fundet sted i England, nu også i Amerika var i rivende udvikling. Endvidere skrev han på opfordring af tidsskriftets redaktør en række artikler om "arbejdsforholdene i Pennsylvania", beskyttelsestilstandenes og strejkernes midtpunkt. De fremkom i efteråret 1886 og handlede væsentlig om de store kul- og jernegne i denne stat og om den uindskrænkede magt, som de forholdsvis få, der sad inde med dem, var i stand til at udøve over den arbejdende befolkning. Skildringen var bygget både på de officielle indberetninger og på de iagttagelser, han selv på en rejse i disse egne lige forud havde gjort.

Men midt under alt dette havde George en tid fået andet at tænke på.

En dag i eftersommeren 1886 overraskedes George ved af blade- ne at se, at New Yorks arbejderforeninger havde i sinde at tage del i politikken og agtede at opfordre ham til at være deres kandidat ved

det forestående valg til borgmesterembedet. George såvel som de, der var sammen med ham i øjeblikket, tog det ikke alvorligt. Heller ikke, da et udvalg fra foreningen overbragte indbydelsen, ville han endnu indlade sig derpå. Han havde vigtigt arbejde, han nødigt ville afbryde. Men de blev ved, og det endte med, at han sagde ja. Da nemlig George und slog sig med, at et altfor lille stemmetal kun ville gøre hans sag latterlig, blev der svaret, at samtlige foreninger ville samle al deres kraft på ham som eneste kandidat. Dertil kom, at hans venner, deriblandt Mc Glynn, styrkede til; de mente, at denne lejlighed måtte udnyttes til at forkynde jordspørgsmålet og alt det, der hang sammen dermed.

Men George stillede, inden han indvilligede, den fordring, at mindst 30.000 borgere med navns underskrift skulle udtale ønsket om at have ham til kandidat og forpligte sig til at stemme på ham. Hvis han herigennem fik at vide, at det var et anseligt antal af alvorlige mænd, der var bestemt på at bringe de anskuelser, han repræsenterede, ind i det politiske liv, da kunne han ikke vægre sig.

George havde god grund til at træffe sådanne foranstaltninger, da valgordningen gjorde det vanskeligt for et nyt parti, der ikke havde agitations-maskineriet i orden, at gøre sig gældende. Bestikkelser og valgtryk var den almindelige trafik. Men på den anden side gjorde al denne offentlige demoralisation og de sociale misforhold i det hele George og hans venner ivrige for at benytte lejligheden til at gribe ind og røre op.

De almindelige demokratiske partiførere blev ængstelige ved at se, i hvilken grad underskrifternes tal voksede. En af dem fik det hverv at få George til at træde tilbage ved løfte om ved første lejlighed at sikre ham valg til kongressen i stedet, og med den begrundelse, at han jo her umulig kunne blive valgt. "Hvorfor," sagde George, "ønsker De, at jeg skal trække mig tilbage, når jeg umulig kan blive valgt?" "De kan ikke blive valgt, men ved at stille Dem vil De sætte helvede i bevægelse." George svarede: "De har hjulpet mig ud af en forlegenhed. Jeg ønsker ikke ansvaret og arbejdet ved New Yorks borgmesterembede, men jeg ønsker at sætte helvede i bevægelse; så nu er jeg bestemt på at stille mig."

I oktober ved et stort møde i Union Hall blev Georges kandidatur proklameret; ikke alene arbejderne i snævrere forstand stod bagved den, men også mange af dem, der lige så vel som håndens arbejdere følte eksistenskampens bitterhed og var dybt overbevist om de politi-

ske forholds råddenskab og det sociale livs brøst. Over 34.000 vælgere havde forpligtet sig til at stemme på George, og ved mødet var der en sådan trængsel, at han med nød og næppe kunne få banet sig vej. Efter at bifaldsråbene var forstummet, udtalte George bl.a. følgende: "Jeg ønsker ikke at blive borgmester i New York; jeg har før haft politisk ambition, men det er længe siden. jeg så, hvad praktisk politik betød; jeg så, at den, der under de nuværende forhold ville gøre politisk karriere, måtte krybe, smigre, intrigere og gøre sig behagelig, og jeg besluttede, at jeg ville ikke nedværdige mig selv som mand; og den vej, jeg valgte, var snarere pionerens, den vej, som de forreste skal bryde, for at de mange kan følge efter." George udtalte videre, at arbejderne efter hans overbevisning burde tage del i politik, for gennem den gik vejen, og den eneste, ad hvilken noget virkeligt og varigt kunne sikres arbejderne. Han havde ment, at det måtte blive andres sag, men da der blev sagt: du er den eneste mand, om hvem vi kan samles, kunne han ikke sige nej.

Og senere i talen: "Det er for den, der blot vil se sig om, en iøjnefaldende kendsgerning, at det store flertal af mænd, kvinder og børn i New York har ingen lovlig ret til i det hele at bo her. De fleste af os, de 99 % i det mindste, må til den ene % hver uge, måned eller fjerdningår betale for retten til at bo her og arbejde som slaver. Er der nogen grund til en sådan trængsel? Der er overflod af plads på denne ø; der er milevide strækninger af jord rundt omkring denne kerne. Hvorfor kan vi ikke tage den og bygge huse på den efter vort behov? Simplethen fordi den tilbageholdes af topmålte egoister, der ikke vil bruge den selv og heller ikke vil lade andre bruge den, med mindre de betaler en uhyre pris derfor. Hvad skal vi foreslå at gøre? Vi foreslår først, som vort program siger, at gøre bygningerne billigere ved at fjerne skat fra dem. Vi foreslår at lægge skat på jorden, bortset fra forbedringerne, så at den mand, der lader jord ligge ledig, han skal betale lige så meget for den, som når han tager den i brug, akkurat ligesom en mand, der lejer et værelse på et hotel, og som lukker af og går sin vej, må betale lige så meget, som om han var der og sov der."

George gør opmærksom på, at småbørn dør i tusindvis i den store by. "Er det ikke vor pligt som borgere at berede os til at få rettet de sociale uretfærdigheder, som tvinger ud af verden dem, som er sat ind i den, næsten førend de er her, den sociale uret, som tvinger unge piger ud på gaderne og vore sønner ind i brændevinsboderne og derefter i forbedringshuset? Vi rejser her en bevægelse for at tilintetgøre

det industrielle slaveri, og hvad vi gør her, vil øve sin virkning gennem landet og over havet og indgyde mennesker mod til at tænke og handle."

Så at sige hele pressen var næste dag enig i, at George på grund af sine personlige evner og karakter og på grund af arbejderforeningernes samling om ham ville blive en betydningsfuld deltager i striden om byens højeste embede.

I denne tid gjorde George bekendtskab med en mand, som for nogle år siden havde læst "Fremskridt og fattigdom", og som derved, ligesom det var gået andre, havde fået sin mistvivl overfor det sociale spørgsmål forandret til tro. Det var August Lewis, en større købmand i New York. Han støttede George både med råd og dåd i kampen, som nu kom. Det samme gjorde en anden mand, som George allerede nogen tid forinden havde lært at kende. Det var den unge rigmand, Torn L. Johnson, fra Cleveland i Ohio, der fra sin læsning af "Samfundsspørgsmål" fik interessen vakt for Georges tanker og yderligere fordybede sig i dem gennem studiet af "Fremskridt og fattigdom". Han forstod, at disse tankers virkeliggørelse betød omstyrningen af et system, der muliggjorde hans egne store indkomster som jernbanejer, men det afskrækkede ham ikke. Ved sit første besøg hos George havde han sagt: "Deres bog om toldspørgsmålet vil snart udkomme, og jeg ønsker at hjælpe til, at den kan gøre gavn"; og han bestilte 200 ekpl. af bogen og sendte en til hver jurist og præst i Cleveland. Både Johnson og Lewis hørte i de kommende år til Georges nærmeste venner; de støttede ham i hans arbejde, specielt under udarbejdelsen af hans sidste store bog, "The Science of Political Economy", som er tilegnet dem i forening.

Men samtidig med, at Georges venner og tilhængere samlede sig om ham, tog hans modstandere sig sammen; de forskellige demokratiske partier opstillede en fælleskandidat, Abraham S. Hewitt, men kunne dog ikke formå republikanerne til at gå sammen med sig; disse tog til kandidat den dengang unge, senere som præsident bekendte, Theodore Roosevelt.

Hewitt fremhævede i valgkampen stærkt, at han stod som "samfundsbevareren" mod den truende revolution; han talte om "anarkister, kommunister, nihilister, socialister og teorister" og sagde bl.a.: "Rædslerne fra den franske revolution og kommunens vildskab frembyder tilstrækkelige beviser på, hvilke gruelige følger de lærdomme har, som kun kan sættes igennem ved omvæltning og blodsudgydel-

se, selv om de sættes i værk af velmenende og personligt ulastelige mænd." Et forslag fra George om et fællesmøde, hvor hver af dem skulle råde over det halve af tiden, afslog Hewitt, "da det jo var Georges mening at sætte arbejderne op mod millionærerne".

Bladene var alle, med undtagelse af et par enkelte, bl.a. Louis F. Posts "Leader", ivrige modstandere af George og hjalp hinanden med at udsprede røverhistorier om ham. Han betegnedes som en anarkiets og opløsningens apostel, der angreb ejendomsrettens hellige grundvold, og George fik ret i, hvad han straks havde udtalt, at den forestående kamp ville blive en af de voldsomste, som nogensinde havde fundet sted i denne eller nogen anden amerikansk by; og at alt, hvad der kunne blive stillet op imod ham, ville blive brugt; både usandhed og sladder og hvad penge, energi og politisk kendskab formåede. Han tog sig imidlertid kun lidt af den slags; hans kampmåde var ikke defensiv, men offensiv, ikke undskyldninger, men angreb.

Aldrig var der blevet holdt en sådan mængde taler på begge sider som nu. Overalt var George i virksomhed, og han talte ikke som den, der ivrigt attrår et embede; men som en mand med et kald forkyndte han den vej, der kunne føre civilisationen bort fra den ufrivillige fattigdom. De tidligere valgkampe i New York havde været rent politiske, denne blev overvejende social. Englands presse var i modsætning til ellers optaget af kampen.

Valgdagen kom, og Hewitt blev valgt med 90.000 stemmer; George fik 68.000 og Roosevelt 60.000. George troede dengang, og han følte sig senere bestyrket deri, at han i virkeligheden var valgt, men ved kunstgreb var blevet nr. 2 ved optællingen. Men han havde opnået et anseligt stemmetal. Og samme aften ved et stort møde i arbejderens hovedkvarter opmuntrede han sine bittert skuffede vælgere med at lykønske dem til den sejr, dette var begyndelsen til. Modstandernes sejr var som englændernes ved Bunker Hill. "Vi har begyndt en bevægelse, der, selv om den gang efter gang bliver overvundet, dog stadig vil fortsætte" Til en journalist, der dagen efter spurgte George om hans planer, sagde han: "Jeg vil købe en flaske blæk og et dusin penne og så give mig til at skrive igen."

Det blev dog ikke en særlig rolig og uforstyrret skribenttid for George. Valget havde bragt ham stærkt i forgrunden, og mange steder talte man om ham som arbejderens kandidat ved det forestående præsidentvalg i 1888. Ved en fest nogle dage efter valgkampens slutning sagde George: "Vi er ikke ved enden af felttoget; det er begyn-

delsen." Og han gentog her kravet, han tidligere (i 1871 og 1883) havde fremsat i tidsskriftartikler, om at få indført det australske valg-system med hemmelig afstemning. Og dette blev indledningen til den stærke agitation, der i løbet af få år førte til dets indførelse i de fleste af staterne og til sidst i dem alle.

Kort efter var det, at George satte det ugeblad i gang, som i de sidste år af 1880'erne bragte bud fra ham som skribent, indtil i begyndelsen af 90'erne, rækken af hans sidste bøger begyndte. "The Standard", som bladets navn var, tiltrak sig straks ved sine første numre i januar 1887 almindelig opmærksomhed ved Georges artikler om Mc Glynn-sagen.

Præsten Mc Glynn havde jo for nogle år siden af hensyn til sit arbejde i kirken lovet sine foresatte ikke yderligere, end sket var, at tage aktiv del i kampen om det irske spørgsmål, men dette løfte følte han sig ikke forpligtet af overfor de hjemlige spørgsmål, og han havde derfor under kampen om borgmesterembedet uforbeholdent støttet George og talt ved et stort møde, skønt han forud vidste, at dette ville medføre konflikt.

Det førte da også med sig, at ærkebiskop Corrigan suspendede ham, og at der kom ordre til ham om at møde for paven i Rom. Mc Glynn svarede, at flere alvorlige grunde hindrede ham i at rejse, også hans helbred; hverken George eller Mc Glynn mente iøvrigt, at en sådan rejse ville være til nogen nytte; Mc Glynn henviste til, at han jo i taler og artikler havde sagt sin mening, og han gentog: "Jeg vil, så længe jeg lever, vedblive som før, i tale og skrift at lære, at jorden er folkets retmæssige fælleseje, og at privateje af jord er i strid med den naturlige retfærdsorden, lige meget ved hvilke verdslige eller gejstlige love det måtte være godkendt. Og jeg ville øjeblikkelig, om jeg kunne det, sætte en lovforandring i værk over hele jorden, som ville ophæve privatejendomsretten til jord uden en øres erstatning til dem, der med urette kaldes ejere."

I det første nummer af "Standard" skrev George, "at denne sag betød spørgsmålet om, hvilken stilling den største af de kristne kirkeafdelinger ville indtage til nutidens verdensomfattende sociale bevægelse, og afgørelsen deraf ville indebære de største følger, både for den bevægelse og for kirken selv; hvad Mc Glynn var straffet for, var at tage arbejdernes parti mod det system af uret og plyndring og rådne sammenslutninger, som har gjort styrelsen i New York et navn på samvittighedsløshed".

"Standard" var ene i kampen for Mc Glynn. Selv de ivrige protestantiske blade, som ellers med glæde nyttede lejligheden til angreb på den katolske kirke, stillede sig på grund af den sociale og politiske rejssning, der truede fra George og Mc Glynn, nu side om side med ærkebispnen, der brugte tyrannisk magt overfor en alvorlig og afholdt præst; og det godkendtes almindeligt, da samme ærkebisp kort efter afskedigede Mc Glynn fra hans embede, endog på en meget brutal måde. Og pressen var enig i, at Henry George ved at angribe den katolske kirke havde ødelagt sin politiske fremtid og "Standard"s succes. George svarede, at han angreb ikke kirken, men de mænd, som misbrugte den; endvidere, at han havde ikke politiske aspirationer, og at hvis den tid kom, da "Standard" ikke frit og åbent kunne tage sit standpunkt overfor et hvilket som helst offentligt spørgsmål, da ville det være på høje tid for det at opgive ånden.

Noget senere redegjorde Mc Glynn for sit standpunkt i et foredrag om "korset i et nyt korstog". Det blev holdt for et stort auditorium, mest katolikker, af hvilke en stor del var fra hans gamle sogn; og dette møde blev udgangspunktet for oprettelsen af "Antifattigdomssamfundet".

Ved denne forenings første møde holdt Mc Glynn hovedtalen; George skrev herom i "Standard" og fremhævede den forbindelse, hvori Herrens bøn her var blevet ført frem: "Således som de simple ord "komme dit rige, ske din vilje, som i himlen så og på jorden" blev sagt af en kristen præst, der forkynder gud som alles fader og menneskene som hinandens brødre; som ser den vidtspredte fattigdom og lidelse, ikke som overensstemmende med guds vilje, men som en fornægtelse af guds orden, og som viser menneskene hen til guds kærlighed og til håb om evig salighed, ikke for at gøre dem til trælle under social uret, der bringer nød og ulykker, men for at tilskynde dem til at afskaffe uretfærdigheden - så har de ord i sig den magt, der lod kristendommen erobre verden; og i New York i dag, ligesom ved Galilæersøen for atten hundred år siden, lytter folket glad til dem, skønt de skriftkloge og farisæerne er rasende, og ypperstepræsterne og de rige er i forlegenhed og skræk.

Den samme højtidfulde stil som her, møder vi også i det, som George nogen tid efter skrev i "Standard" i anledning af, at Mc Glynn blev dømt til at ekskommunikeres af den katolske kirke. George omtaler den billedstøtte, som i Rom, overfor kætterdomstolens palads, var rejst for Galilei med den indskrift, at han i sin tid var blevet

fængslet dér, fordi han havde indset, at jorden gik rundt omkring solen, - og siger derefter, at således vil kommende tider rejse en lignende statue dér, hvor den sandhedskærlige præst skal ekskommunikeres, og dage vil komme, da lykkelige småbørn, sådanne som nu dør som fluer i lejekasernerne, vil blive løftet op af deres mødre for at lægge kransen på den.

"Antifattigdoms-samfundet" holdt møde hver søndag aften, og dr. Mc Glynn, som uanset både afsættelse og ekskommunikation stadig betragtede sig som præst, havde ved disse møder lejlighed til at tale til den menighed, der med hengiven ærefrygt var knyttet til ham.

Selv om arbejdet ved "Standard" lagde beslag på det meste af Georges tid, var han dog i dette år på en foredragsrejse så langt som til Wisconsin, Iowa, Michigan og Chicago. Men der var ikke gået et år siden valgkampen i New York, da han atter, denne gang i anledning af nogle stats- og kommuneembeders besættelse, kom på valg. Men dels på grund af skilsmisse mellem Georges meningsfæller og socialisterne, dels fordi den katolske kirke havde åbnet en hidsig kamp mod George, fik han et forholdsvis langt mindre antal stemmer her end ved forrige valg. Dette var en stor skuffelse for ham, da han, efter det store stemmetal, han trods alt havde fået året forud, havde håbet, at det ny arbejderparti kunne vokse sig stærkt nok til at få betydelig indflydelse på præsidentvalget i 1888. Nu så det anderledes ud.

Ved præsidentvalget det følgende år ville George derfor ikke indlade sig på opstillingen af en selvstændig kandidat. Præsident Cleveland havde udtalt sig til kongressen om nedsættelse af tolden. Selv om han havde taget udtrykkelig afstand fra frihandel, og det kun var det første lille tegn på en toldreform, så mente George, det ville være rigtigt at støtte Cleveland, hvis det skulle blive til alvor med demokraternes genopstilling af ham, og hvis han til den tid fastholdt sit krav om toldnedsættelse. Mange af Georges meningsfæller var enige heri og skrev om det i "Standard", men der var andre, der ønskede at få en uafhængig mand fra deres egne rækker, og til dem hørte Mc Glynn. Ganske vist havde han i 1884 støttet Cleveland og stod stadig på en venlig fod med ham. Men han kunne ikke tænke sig at have blot det aller ringeste samarbejde med Tammany Hall; denne valgorganisation repræsenterede demokratiet i New York og havde arbejdet hånd i hånd med ærkebiskop Corrigan i retning af at slå jordværdiskatsbevægelsen og dens førere ned. Et sammenstød måtte komme;

det så for Mc Glynn og andre ud, som om selve deres førstemand vægrede sig ved at fortsætte i den lige linje, og mange påstod, at han ved sin stilling bandt sig til et bestemt parti. Da splittelsen i "Antifattigdomssamfundet" viste sig uundgåelig, trak George og de, der mente som han, sig tilbage for at undgå pinlig strid.

Skønt Cleveland blev stærkt bekæmpet af protektionisterne i partiet, blev han dog genopstillet. Han holdt fast ved sine fordringer, og toldspørgsmålet kom i forgrunden. George støttede Cleveland, men hævdede både i "Standard" og på sine møder den absolutte frihandel. I et af disse møder deltog W. L. Garrison den yngre, en søn af den bekendte talsmand for negrenes frihed. Han var blevet interesseret i jordspørgsmålet ved at læse om Georges kamp med hertugen af Argyll; på dette møde sluttede han sig ved en tale afgjort til Georges frihandelstanker og stod efter den tid ofte ved Georges side i kampen med mund og pen. George og hans meningsfæller støttede Cleveland så kraftigt, at de moderate demokrater bad sig bevaret for deres venner, og en marschsang blev udspremt med omkvædet "Vær ikke banke, toldreform er ikke frihandel!"

George var af den mening, at denne mangel på radikalisme var skyld i Clevelands nederlag ligesom i Hancocks i 1880. Men trods alt mente han, at valgkampen havde bragt folket ansigt til ansigt med skattespørgsmålet og givet et stød til forståelsen af dets betydning.

Det havde været et strengt år, også fordi det ligeså lidt som mange af de andre havde været frit for økonomiske bekymringer. "Standard" havde stor udbredelse på grund af Mc Glynn-sagen og valgkampen; men dets politiske pionerstilling gjorde, at avertissementerne kun blev få. Det blev læst af tænkende mennesker i mange kredse og havde stor intellektuel indflydelse, men den store stab af medarbejdere var dyr, og George fik mindre og mindre ud af det. Ved bøgerne og foredragene tjente han til tider en del, men når det kunne hjælpe hans ideers udbredelse, strakte han sig vidt, både i retning af at tale uden vederlag og med at give afkald på forlagsretten.

Det var for George en velkommen anledning til en hviletid, da hans engelske ven, Will. Saunders, som var på vej hjem til London efter en forretningsrejse, indbød ham til at tage en tur med over Atlanten; og kort efter præsidentvalget rejste de. Men ved ankomsten til London mærkede George, at der nok ikke blev tale om nogen rekreative rejse; og i de par uger, han var derovre, var der ikke længe mellem møderne. George kunne mærke, at det siden sidst var gået frem

med forståelsen. En lærebog i socialøkonomi af professor Symes i Nottingham, og et dagblad i London "The Star", begge med grundværdiskatten som ledende princip, var tegn i den retning. Og møderne bar et andet præg end for fire år siden; ikke just, at de var større, men ved det indtryk, de gjorde af, at man nu ikke mere kom sammen for at høre om noget ukendt, løjerligt noget. "Vore ideer er i luften; folk får dem, uden at vide, hvor de kommer fra," sagde George, da han kom hjem. Ved et af møderne i London i denne tid var det, at George udtalte den sætning, der siden ofte blev anført: "Køb ikke godsejerne ud, jag dem ikke ud, men skat dem ud!"

Den korte visit gav Georges venner mod på at fortsætte, og de formåede ham til efter et kort ophold hjemme at vende tilbage i foråret 1889, denne gang ledsaget af hustru og de to døtre, og for længere tid. Han gennemrejste England og Skotland på kryds og tværs, talte næsten hver aften, og var to gange også i Irland.

Som prøve på de oplivende illustrationer, der ofte forekom i hans foredrag, kan anføres følgende fra et af møderne: "Den, der ejer jorden, ejer ligeså fuldt luften. Der har så vidt mig bekendt kun én gang været gjort forsøg på at gøre luften til særskilt ejendom. I nærheden af Strassburg var der omkring det 12. eller 13. århundrede et kloster, som byggede en vejr mølle. En af herremændene i nærheden - nu ville de blive kaldt røvere - gjorde, da han så, han ikke kunne få nogen afgift fra dem, fordring på ejendomsret til luften og sagde, da de byggede deres mølle: "Al vinden i disse egne tilhører mig." Munkene indsendte i hast underretning til biskoppen herom. Biskoppen kom på benene og lyste i højtidelige udtryk sin forbandelse over herremanden. Han sagde, baronen var en Belials søn, at han ikke ejede vinden i den provins; at al vinden, som blæste hen over den, tilhørte moder kirken, og at, om baronen ikke tog sin fordring tilbage, da ville selve Roms bandlysning komme over ham. Hr. baronen opgav ævred. Men hvis han havde ejet jorden, ville han ikke have haft nødig at gøre fordring på vinden."

Denne rejse afsluttedes med, at George sammen med sin familie og et selskab af engelske, skotske, irske og amerikanske venner tog til Paris for at deltage i en kongres om jordspørgsmålet, der var foranstaltet af tyskeren Michael Flürsheim. Ved denne var vist mindst lige så mange opfattelser af sagen samlet, som der var sprog. Men George fik indtryk af, hvordan forståelsen af spørgsmålets betydning bredte sig, også udenfor Amerika og England.

Og det fik han nogen tid efter i endnu højere grad, da en indbydelse kom til ham om at tage til Australien og tale derovre. Det var et medlem af N. S. Wales parlament, Charles L. Garland, som i England havde truffet sammen med George. Han var formand for jordskyldforeningen i Sydney og ønskede meget at få George derover, og alt tydede på, at der kunne udrettes noget netop nu. George bestemte sig da til at tage afsted ved nytårstid 1890.

Australien havde fra hans drengetid haft en særegen tiltrækning for ham. Skønt indtrykkene fra hans rejse, da han som 15-årig var i land i Melbourne, havde været noget af en skuffelse for hans højspændte forestilling, stod Australien senere for ham som fremtidslandet: stedet, hvor den hemmelige afstemning først havde vundet indgang, hvor jernveje og telegraf, i modsætning til, som det var i de øvrige engelsktalende lande, ejedes og lededes af det offentlige, og hvor mangt og meget, der andetsteds ville anses for revolutionært, var blevet selvfølgeligt. George tænkte at skrive hjem til "Standard", så ofte posten gik, men rejsen blev så optaget af travlhed, at han kun til tider og kortfattet kunne skrive. Han rejste vest på ad San Francisco og over Stillehavet. Hans hustru, som nu næsten altid var med ham på rejserne, fulgte ham også her og fik således lejlighed til at gense det land, hvor hun var født.

I San Francisco talte George to aftener, begge gange for store forsamlinger. Over hans møder her var der naturligvis et stærkt personligt præg. George måtte mindes tiden herude med alle dens oplevelser. Han havde - sagde han - på dette samme sted i sin tid talt de første ord om den sag, for hvis skyld han nu stod her. Men da havde det i stedet for den store forsamling været en fattig opstilling af tomme bænke, han havde haft udsigt til. Den gang havde han syntes, der skulle ligeså meget mod til at stå overfor en tilhørerkreds som overfor et batteri; nu havde han, både i Amerika og i den hele verden, stået overfor langt større forsamlinger end denne. Men han troede ikke, det nogensinde havde været ham en sådan glæde som at stå her denne aften. I årevis havde han lovet sig selv at komme tilbage til San Francisco, til ungdomshjemmet, byen hvor han blev voksen, hvor han blev gift og hans børn blev født, og hvor han fandt så mange venner. Altid ville det sted stå for ham som hans hjem, og det var herligt for den, der havde været længe borte, at blive budt velkommen hjem. Og George talte så til sine gamle bysbørn om, at mens det for ti år siden havde stået for ham som tvivlsomt, om han i sin levetid ville have

fået begyndelsen til den store kamp at se, så var sagen nu så vidt, at den ikke lod sig standse.

På vejen til Australien kom George under et ophold i Auckland på New Zealand sammen med statsmanden Sir George Grey. Denne mand havde været én af de første blandt verdens fremragende mænd til at læse "Fremskridt og fattigdom" og til at hylde dens forfatter. George skrev hjem til "Standard" om, at det nok var værd at rejse langt for at træffe en sådan mand, der skønt aristokrat af fødsel, og næppe 30 år gammel iklædt en diktators magt, fire gange guvernør over vigtige kolonier, dog var ivrig demokrat og i sit livs aften i besiddelse af al den tro og det håb, som sædvanligvis er knyttet til ungdommen⁵. George lovede Grey om muligt at komme tilbage og tale om jordværdiskatten, men travlheden og optagetheden under opholdet i Australien var så stor, at det ikke lod sig gøre.

To uger efter ankomsten til Sydney skrev George til "Standard": "Jeg har talt hver aften, og havde jeg kunnet dele mig selv i en halv snes stykker, så ville jeg dog have været ude af stand til at få talt med alle dem, der er kommet for at hilse på mig og har haft interessante ting at fortælle mig." Ja, en sådan hvirvel af møder og modtagelser begyndte nu, at George og hans hustru i de tre måneder, de var derovre, nærmest kun havde hvile, når de sov eller rejste; en del fulgte med af den slags, som for George var nødvendige onder. En morgen standsede det tog, han var med, uventet ved en mindre station. "Hvad i himlens navn holder vi her for," spurgte George, der altid var utålmodig efter frokosten på den tid, og som vidste, at ved næste station skulle der spises. "Det er borgmesteren og byrådet, som har fået lov til, at toget måtte holde her i ti minutter, for at der kunne holdes en tale til Henry George," sagde en af dem, der stod på perronen. Og George, som var sulten og hadede den slags ceremonier, måtte stige ud og lade sig hylde.

En aften i Sydney blev der givet en glimrende fest for ham i N. S. Wales jordskyldsforening; her sagde George i en blanding af spøg og alvor: "Jeg synes ikke om disse festiviteter; at blive stoppet sådan først, er ikke nogen god forberedelse til at tale, og for en mand at sidde og høre på sådan en ros, som formanden gav mig, er ikke behageligt; - dersom det blev givet mig at gå foran i en stor bevægelse, da er

⁵ Om denne mand se nærmere V. Bennike: George Grey og New Zealand (1912).

det ikke min fortjeneste; det er ikke min lærdom eller min dygtighed; det er på grund af den simple kendsgerning, at da jeg så en stor sandhed, så svor jeg at følge den."

Til stor begejstring for Georges meningsfæller, som længe havde arbejdet under lidet opmuntrende forhold, fulgtes hans taler og møder hele tiden med stor opmærksomhed, også af pressen i det hele. Det australske "Standard" talte om hans ubegrænsede afveksling af illustrationer, hans skarpe logik og den til tider lidenskabelige veltalenhed, der rev tilhørerne med sig i vekslende stemning, men først og fremmest vakte dyb eftertanke.

Syd-Australien forekom George at være den fremmeligste af kolonierne. Den ville blive en verdensanfører i grundværdiskatspolitikken, sagde han senere. Her traf han blandt andre dygtige forkæmpere for sagen en pastor Gilmore i Adelaide, som forkyndte Georges tanker frit og helt ud trods ivrig opposition, og som engang udrød: "Så længe der er vejr i mig, skal ingen afskrække mig derfra." Han var en mand af store personlige evner og megen indflydelse, en australsk Mc Glynn. I Syd-Australien boede også de to mænd, Berens og Singer, der senere i fællesskab forfattede "The story of my Dictatorship", der blev meget læst i Storbritannien og De forenede stater, og som også, med titlen "Fremtidssamfundet", er oversat til dansk.

Men i Victoria vandt George måske den største sejr i øjeblikket. Det var blevet ham sagt, at i Melbourne og i hele kolonien måtte han vente alt andet end forståelse. Men da George kom dertil, viste det sig, at der var gjort Melbourne uret. I et af foredragene skildrede han, ud fra sit indtryk af byen for 35 år siden, tilstandene derovre på den tid; i et andet ville han behandle frihandelsspørgsmålet, og skønt han udtrykkelig var advaret mod at røre ved det kildne punkt - folk mente, de fik deres eksistens sikret gennem beskyttelse og ville stene ham, om han rørte ved det - så fastholdt han dog sin plan. Han sagde i talen: "Jeg er frihandelsmand, og det helt ud. Jeg ville gerne ophæve al told, jeg ville gå videre: ophæve al skat, der er lagt på kapital og arbejde, alle skatter, der hviler på den menneskelige virksomheds frembringelser. Hvordan skal vi da få de nødvendige indtægter? Ved en skat på al jordværdi, bortset fra forbedringer, en skat, der ville falde lige såvel på et ubenyttet stykke jord i byens nærhed som på et stykke jord, hvor der var rejst hundrede villaer." Og et dundrende bifald viste, at Melbourne havde længtes efter et radikalt ord. Efter mødet stiftedes en frihandelsforening, og et af bladene skrev: "Tale-

ren førte næsten umærkeligt sine tilhørere lige ind i spørgsmålets kerne - gennem en lovprisning af Melbourne by, gennem beklagelse af fattigdommen, gennem fornøjelig skæmt og morsomme anekdoter. Om forelæsningen var omhyggeligt skrevet i forvejen eller var talt ud af øjeblikkets stemning, er ikke sikkert at sige, men i hvert fald var resultatet beundringsværdigt. Mr. George må besidde en fænomenal hukommelse eller også en ligeså forbavsende evne til at ekstemperere. Hver sætning var omhyggelig konstrueret og vel afrundet, hvert udtryk var på sin plads, og det mest virksomme og mest betegnende ord blev brugt.

Den højtidelige afslutning på hans besøg fandt sted i Sydney, og afskedstalen havde til emne: "Beskyttelse et bedrag, frihandel en nødvendighed."

Det hele havde krævet 3½ måneds hårdt arbejde for Henry George. Han måtte afslå de indtrængende indbydelser fra Talsmanden og New Zealand. Og han rejste nu hjem over Indien og det røde hav. På rejsen gennem dette så George og hans hustru Sindes ufrugtbare kyster; de nøgne knudrede klipper lå i den stærke sol, sandsynligvis lignende sig selv fra den tid, da Moses førte Israelitterne langs deres fod. På rejsen videre så de Neapel, Pompeji, Rom, Venedig; derfra rejste de gennem Schweiz og Frankrig til England, hvor George talte i London og Glasgow om de store fremskridt, sagen havde gjort på den anden side af jorden.

Under besøget i London var George også hos General Booth, hvem han havde mødtes med her 6 år før. George havde dengang gennem sit indtryk, særlig af generalens hustru, fået håb om, at "Frelsens hær" kunne blive hans forbundsfælle i kampen for folkets ret til jorden. Dette håb gik ikke i opfyldelse. Mrs. Booth døde kort efter, og med hende mistede bevægelsen sin måske både klareste og varmeste personlighed i retning af social reformpolitik, og hærens sociale bestræbelser gik nu mere og mere i retning af godgørenhedsarbejdet.

Ved septembertid nåede George og hans hustru tilbage til hjemmet efter den lange rejse kloden rundt. Besøget i Australien betegner højdepunktet i Henry Georges virksomhed som taler og agitator. Men det havde også kostet meget af hans kræfter. Noget ind i december rammes han af et meget alvorligt sygdomsanfald. Det var lammelse af taleevnen, forbundet med stærk hovedpine. Lammelsen viste sig i, at han, skønt han talte ganske tydeligt, brugte fejle ord, undertiden

selv lavede, idet han dog selv mente, det var de rette. Det så ængstelig ud, men blev snart bedre, og ved årets udgang kunne han synes at være helt over det. Men sin fulde legemskraft genvandt han ikke mere.

Blandt de mange venner, der havde vist deres deltagelse og omhu, var Lewis og Tom L. Johnson, der bestemte, at så snart George var rask nok dertil, skulle han og hans hustru rejse over til Bermudas og holde rekreationsferie. De sejlede da også tidlig i det nye år derover, ledsaget af et par gode venner. Af dette ophold havde George megen nytte. Han spadserede, kørte, roede, og han lærte sig at cykle, en motion, der i de følgende år blev ham en lignende fornøjelse som ridning tidligere.

I hviletiden dyrkede han skønlitteraturen, læste mindre den rent kunstnerisk æstetiske end den, der gav hans sjæl den stærke impuls. Hans ven Taylor havde sendt ham en bog, og han skriver tilbage: "Tak for "The quiet Wood;" den er god, men hvorfor vil du, mens den store strid står på, og historien er ved at blive til, gå til skovs og blæse fløjte? Jeg kunne ønske at se dig sætte munden til trompeten."

I sine yngre dage følte han sig mere tiltrukket af "Richard d. III" og "Hamlet" end af noget andet af Shakespeares skuespil. Men i de ældre år syntes det ham, at "Macbeth" med den lidenskabelige fremstilling af ærgerrigheden var digterens højeste frembringelse. George, som var dukket frem af ukendt heden og havde vundet så store intellektuelle sejre som ingen før ham på det område, var sig klart nok bevidst ærgerrighedens farer. Engang sagde han til sin ældste søn, da talen var om Shakespeare: "Intet menneske kan skrive et stort værk uden at være sig bevidst, at det er stort, men den store mand er en ydmyg mand, der vist er ligegyldig med hensyn til sit ry udover hvad selve hans dygtighed kan tale for ham. Englands største digter såvel som den store digter, hvis minde nu Skotland holder højt, Burns, var vel tilfreds med at leve tilbagetrukket."

George var altid utilbøjelig til at tilrane sig førerskab, det var aldrig mine principper, min sag, men vor. Personlig hyldest var ham imod; skønt vi vel godt kan tage imod ros for de små ting, så skal vi ikke tage imod det for de store. En gang, da ved et møde i New York en begejstret ung mand, der ledede mødet, holdt en oprigtig, men meget smigrende tale til George som indledning, sad denne og vred og vendte sig, som om hans person var blevet angrebet, og ikke rost. Ude af stand til at holde det ud længere, bøjede han sig pludselig

frem og stødte med stokken til taleren; denne, som var midt i sin vel-talenheds strøm, standsede midt i et ord og så tilbage. Han havde en hviskende samtale med George og vendte sig derefter til tilhørerne, idet han sagde: "Mr. George ønsker, at jeg skal lade være med resten", hvilket fremkaldte en hjertelig latter.

Selskabslivets formaliteter var George en plage. Han generedes ved den dertil hørende ofte tomme konversation og af dragtspørgsmål. Hans skødesløshed med hensyn til dragt forklarer en negerkonduktørs overraskelse, da han - i anledning af sin beklagelse over, hvor lidt drikkepengene gav - fik fire-fem gange så meget af George, som han plejede at få. Det var på en rejse, hvor George var ene om en sovekupé; han gav negeren alt, hvad han havde i småmønt og denne udbrød efter først at have protesteret mod at tage så meget: "Der kan man se, man skal ikke skue hunden på hårene."

*

Fra foråret 1891, da George kom tilbage fra sit ophold på Bermudas med bedre kræfter, samlede han sig stærkt om boglig virksomhed. Først og fremmest var han optaget af at få skrevet den fremstilling af socialøkonomien, som han længe havde haft under overvejelse. Den skulle forholde sig til "Fremskridt og fattigdom" som lærebogen til stridsskriftet. Arbejdet var blevet udsat på grund af det meget andet, der strømmede ind på ham af opgaver, og den oprindelige plan om en mindre bog var i tidens løb vokset; George indså, at en udførlig fremstilling blev nødvendig på grund af den socialøkonomiske litteraturs mange forskellige opfattelser af grundbegrebernes betydning. Der måtte her foretages et undersøgende og klarende arbejde. Der skulle tillige gøres historisk rede for den socialøkonomiske videnskabs opståen og delvise udfoldelse hos grundlæggerne hundrede år tilbage i tiden, derefter vises, hvordan den udarter og opløser sig under de officielle læreres behandling, indtil den nu, uafhængig af skoler og universiteter, bryder igennem som læren om den naturlige orden og om de naturlige grundlove for produktion og fordeling, som fysiokraterne havde peget på, men som hverken Adam Smith eller senere Stuart Mill i virkeligheden tilfulde havde forstået. Skønt George mente, han selv så klart og kunne bevise sin opfattelses rigtighed, udsatte han dog at give bogen det navn som formålet syntes at

berettigede til,⁶ indtil han var nærved at være færdig med den, få måneder før sin død.

At George nu tog fat på arbejdet, skyldtes væsentligt hans to venner, Tom L. Johnson og August Lewis, som ved hans tilbagekomst fra Bermuda holdt på, at han nu skulle trække sig tilbage fra al anden virksomhed, også fra "Standard", og helt hengive sig til samlet skribentvirksomhed for at øge tallet på de bøger, som han alene kunne give. Og de ville, som deres bedste hjælp hertil, have lov at sørge for hans økonomiske uafhængighed. Men de kunne dog ikke hindre, at George - som før - lod sig afbryde af andre og øjeblikkelige krav til hans pen, og at derved arbejdet med bogen strakte sig over en hel årrække.

Den første afbrydelse kom lige efter at bogen var påbegyndt, og anledningen var, at pave Leo XIII havde udsendt en rundskrivelse (encyclica) om det sociale spørgsmål. Skønt Georges navn ikke var nævnt, hilste dog ærkebisp Corrigan det pavelige brev som en allershøjeste godkendelse af hans egen modstand mod Georges lære og hans optræden mod Mc Glynn. Cardinal Manning sagde til Georges ældste søn, som da tilfældig opholdt sig i London, at pavens brev sigtede til hans faders lærdomme, men at George ville kunne "køre med fire mellem brevets påstande og de slutninger, der droges ud fra dem." George selv skrev til sønnen: "Brevet er rettet mod os og næsten alene mod os, og jeg føler mig meget beæret derved." Naturligvis er brevet meget svagt, men det at svare på det, vil give os lejlighed til at forsvare vore grundsætninger for mange mennesker, som ved lidet eller intet om dem."

Dette var imidlertid ikke så ubetydeligt et arbejde, som George havde tænkt sig. Opgaven voksede under hans hænder, og det åbne brev, han sendte paven, blev langt. Det blev dobbelt så stort som rundskrivelsen, omtr. 100 sider. Han tilsigtede, skriver han i et brev derom, at give en klar og kortfattet redegørelse for sine grundsætninger og at vise deres religiøse karakter. Bogen blev under titlen "Arbejdets kår" offentliggjort samtidig i New York, London og Italien; et eksemplar af den italienske oversættelse blev i smuk udstyrelse overrakt paven personlig. Men George fik aldrig, hverken direkte eller indirekte, noget svar.

⁶ The science of political economy."

Alligevel var der et årstid efter en begivenhed, som han mente, han kunne tage som et slags svar. Det var Mc Glynn's genoptagelse i den kirke, der i 1887 havde ekskommunikeret ham på grund af hans tilslutning til Georges ideer. Dette gik således til. Paven sendte sidst på året 1892 en repræsentant, ærkebisp Satolli, til Amerika. Mens denne var i New York, søgte en ven af Mc Glynn at få dommen tilbagekaldt. Ærkebispens, der øjensynlig handlede efter pavelig instruks, foreslog da, at Mc Glynn skulle give en fuldstændig redegørelse for sit standpunkt; dette gjorde Mc Glynn, klart og uforbeholdent. Et udvalg af professorer ved det katolske universitet i Washington undersøgte redegørelsen og erklærede, at den ikke indeholdt noget, der var i strid med kirkens lære. Derefter ophævede Satolli i paven's navn ekskommunikationen, efter at Mc Glynn havde fordret den fulde frihed til at udbrede sin anskuelse, hvor han måtte finde det for godt, og under den forudsætning havde givet sit tilsagn om, at han i løbet af nogle måneder ville fremstille sig for paven for at få hans velsignelse. Dagen efter - som var juledag - forrettede Mc Glynn for første gang i lange tider messen; om aftenen talte han som sædvanlig i "Antifattigdomssamfundet."

Lige til nu havde Mc Glynn og George siden deres uenighed under præsidentvalget i 1888 ikke skrevet sammen og havde kun lejligheidsvis truffet hinanden. Men da George hørte om Mc Glynn's genoptagelse i kirken, overvandt hans personlige glæde al afstandsfølelse; han sendte straks et telegram og de varme følelser, der deri var udtrykt, besvaredes; således var venskabsforholdet, der havde været afbrudt i fire år, genoprettet; og det vedvarede uforstyrret.

George fastslog betydningen af Mc Glynn-sagens udfald i et af New Yorkbladene og sagde bl.a., at fra nu af måtte den pavelige rundskrivelse øjensynlig forstås ikke som rettet mod grundskatslæren, men mod de fordrejelser af den, som fra først af havde været paven forelagt.

Georges svar til paven syntes i begyndelsen ikke at skulle vække den almindelige drøftelse, som han havde ventet, og han tænkte med mismod på, hvorledes kristendommens lærere, lige fra de protestantiske præster til paven, med få undtagelser var forkyndere af almisser eller socialisme og ringeagtede retfærdighedens simple middel. Men det viste sig snart, at det lille klare skrift både på den ene og den anden side af Atlanterhavet blev et vigtigt middel til at vække til forståelse af ligerettens tanker; og bogen var for hans venner tillige et vid-

nesbyrd om, at hans intellektuelle kraft og åndelige arbejdsevne helt var vendt tilbage.

"Arbejdets kår" er den lettest tilgængelige af Georges bøger og har netop haft stor betydning ved, at give mange den første forståelse af hans tanker. Den er udkommet på dansk tidligere og i flere oplag end nogen af de andre. Af oversætteren, Jakob E. Langes, forord kan følgende give et indtryk af bogens grundlinjer. George påviser punkt for punkt, hvorledes man netop ud fra det af paven selv påberåbte retfærdighedsprincip må fordømme, hvad han finder såre godt. Han viser, hvorledes den personlige ejendomsret ikke, som paven - og mange med ham - antager, nu holdes i ubrødelig ære, men tværtimod daglig krænkes groft, så de, der arbejder, ikke høster arbejdets frugt. Og han gør det indlysende, at den ægte ejendomsret ikke håndhæves, før det bliver anerkendt, at så vist som enhver har ret til, hvad han frembringer, har ingen ret til at beslaglægge, hvad ingen mennesker har frembragt: den jord, hvorpå vi alle skal leve og arbejde. Men samtidig med at klargøre dette, løfter og udvider han synspunktet for hele sagen. Det er ikke længere "arbejderspørgsmålet" i snævrere forstand, det gælder. Det er ikke nok at påvise, hvorledes de store skarer af lønarbejdere kan sikres mod de værste former af udbytning. Arbejdets kår er ikke opklaret, før vejen er vist, ad hvilken hele den arbejdende menneskehed kan løftes ud af næringsssorgens fortrykthed og den økonomiske udbytning, som nu på utallige måder forkrøbler og hæmmer den menneskelige udvikling og forhærder, hvem den ikke fortrykker.

George havde imidlertid næppe fået dette arbejde fra hånden, før der igen kom bud efter ham fra dagens strid. Hans meningsfæller i England havde til støtte for deres anskuelser påberåbt sig Herbert Spencers bog fra 1850 og fremkaldt en varm debat om den i blade og tidsskrifter derovre, og da Spencer ikke i længden kunne holde sig tilbage, tog han til orde med en tilbagekaldelse af sit tidligere standpunkt og forkastede den grundsætning, han oprindeligt havde bygget på. Ved bortforklaringer og benægtelser tog han afstand fra, hvad han i sin tid havde fremsat som øjensynlige, evige sandheder, og i stedet for talen om guds retfærdige ordning var nu rent materialistiske synspunkter gjort gældende.

Dertil kom, at en anden videnskabsmand, Huxley, i nogle tidskriftartikler havde benægtet de "naturlige rettigheder" og ment, at

han bevislig havde gjort det af med hovedpåstandene i "Fremskridt og fattigdom".

George, som hidtil havde ladet den senere Spencerske filosofi nogenlunde uanset, mente nu, tiden var kommet til at tage den under behandling. En del af hans venner var betænkelige. Edw. Taylor skrev: "På Deres eget særlige område er jeg vis på, De er uovervindelig, men jeg ville ikke føle mig sikker på Dem i metafysikken, filosofien og kosmogonien. Husk, at livet er kort, at den menneskelige ånds kræfter er begrænsede, og at De endnu ikke har frembragt, (hvad De må frembringe), et monumentalt værk om socialøkonomien". Men der var andre af hans venner, der glædede sig, idet de tænkte på skriftet til paven og polemikken med hertugen af Argyll.

Bogen mod Spencer udkom i oktober 1892 under titlen "A perplexed Philosopher" (en forvirret filosof). Skønt den blev læst i vide kredse, vakte den dog ikke den opmærksomhed i blade og tidsskrifter, som George havde tænkt sig, og han havde den samme fornemmelse som i den første tid efter, at brevet til paven var udsendt: at han havde misbrugt sin tid ved ikke at fortsætte uafbrudt med socialøkonomien. Spencer tog ikke, så længe George levede, noget hensyn til den skarpe anklage, og det er den eneste af Georges bøger, som i hvert fald i adskillige år ikke blev oversat på andre sprog. Dens emne er jo også lidt mere specielt, men læsere af den vil ikke kunne andet end beundre den overlegenhed og klarhed, hvormed George behandler filosofien.

Hans andre bøger nåede stadig videre ud. "Beskyttelse eller frihandel" havde siden sin fremkomst i 1886 vundet stor udbredelse og var nylig i billig folkeudgave spredt i et antal af 200.000 eksemplarer. Men nu bestemte Tom L. Johnson sig til at gå videre endnu, idet han benyttede sig af sin stilling som kongresmedlem. Det var skik, at medlemmerne jævnlig offentliggjorde i udvidet form, hvad de havde talt om i kongressen; de måtte selv betale trykningen, men kunne sende det frit med posten. Johnson og fem andre medlemmer af Georges anskuelser delte nu "Beskyttelse eller frihandel" imellem sig og erklærede hver sin dag om et stykke af bogen, at det var det, de ville sige om toldspørgsmålet. På denne måde blev bogen - til republikanernes raseri - spredt over landet i et umådeligt antal eksemplarer, omtrent 2 millioner, og alle blade drøftede demokraternes fif og tillige selve spørgsmålet.

Omtrent på denne tid, i august 1892, lod George "Standard" gå ind. I begyndelsen havde det stået alene, nu var der i hundredvis af blade, der tjente den samme sag. Tilstanden i den praktiske politik var iøvrigt ikke opmuntrende at se på.

Clevelands genvalg til præsidentposten i 1892 blev for George kun til skuffelse. Han havde både talt for ham og stemt for ham; men den lid, han havde sat til ham i toldspørgsmålet, viste sig at være bygget på sand; meget andet end Clevelands behandling af told- og møntspørgsmål vakte hans utilfredshed; og da ved den store jernbanestrejke i Chicago unionstroppe - trods guvernør Altgelds protest - blev sendt mod de strejkende, sagde George ved et massesemøde af arbejdsfolk i New York: "Jeg står ikke tilbage for nogen i ærbødighed for lov og orden og i mit had til uorden; men der er noget, der er endnu vigtigere end lov og orden, og det er frihedens grundsætning. Jeg står ikke tilbage for nogen i min respekt for ejendomsretten, men jeg ville hellere se hvert lokomotiv i dette land væltet, hver vogn og hvert varelager brændt, og hver skinne brudt op, end at få dem bevareret ved hjælp af stående hære. Det er den orden, som enhver demokratisk republik før os har voldt sin egen undergang ved at lægge sig efter. Jeg elsker den amerikanske republik højere end den orden."

Og det vakte Georges vrede, da Cleveland viste sig tilbøjelig til, påberåbende sig Monroe doktrinen, at åbne fjendtligheder mod England i anledning af striden om Venezuelagrænsen. Hvor meget end George hadede krigen, så forsvarede han den, når den blev ført for de naturlige rettigheder, for friheden. Men al tale om krig mellem to store civiliserede nationer som England og De Forenede Stater, særlig i anledning af noget, som nærmere beset kun var private pengeselskabers kævlerier, vakte hans harme, og han holdt i anledning af præsidentens udenrigspolitik en glødende tale mod ham ved et møde i New York. Ved slutningen af Clevelands præsidenttid i 1896 skrev George i "New York Journal": "Den filosofiske historiker, som engang, når vore børnebørn er døde, studerer vore tider, vil blive nødt til at kalde Cleveland en mere farlig mand for republikken end nogen af hans forgængere. - Ingen Harrison, ingen Mc Kinley, ingen chef for truster eller ringe som Rockefeller eller Morgan kunne, om de blev valgt som republikanere, udnytte deres stilling i den grad til at slå til republikkens livsnerve."

Men som så ofte tilforn: opmuntring kom fra anden side og styrkede håbet og modet. En håbeful tone er der i de linjer, han en dag

skrev ned og bestemte til fortale i socialøkonomien, og hvori det hedder: "De år, som er gået, siden "Fremskridt og fattigdom" udkom, har jeg anvendt til gennem bøger, småskrifter, artikler i tidsskrifter og blade, i forelæsninger og taler at udbrede de sandheder, som jeg har forkyndt i bogen. Og jeg har haft et sådant held dermed, at det ikke alene langt har overgået, hvad jeg for femten år siden turde vente, men jeg har grund til at tro, at jeg af alle mennesker, som jeg har hørt om, og som har forsøgt et lige så stort arbejde mod lige så stor en overmagt, har været den mest begunstige i resultatet af mine bestræbelser for at rejse en tanke. Ikke alene, hvor engelsk sprog tales, men i alle egne af verden er mennesker stået frem, som vil føre den bevægelse, "Fremskridt og fattigdom" indledede, frem til sejr. Det store værk er ikke udført, men det er begyndt, og det kan aldrig gå tilbage."

Det var Georges mening, at han så tidligt som i 1896 eller i hvert fald i foråret 1897 ville nå til udgivelsen af den bog, han nu i flere år havde arbejdet på. Men hans inddragelse i præsidentvalgkampen mellem Bryan og Mc Kinley, hvor han ivrigt støttede Bryan, gjorde at det ikke skete. Og fuldt færdig blev den aldrig; dog så vidt afsluttet, at det, der manglede, væsentligt kun angik det sidste afsnit, "om penge", og at han selv, i en samtale om bogen nogle dage før sin død, kunne sige, at den i alle hoveddele var fuldført, og at hvor den ikke var det, viste det, der var skrevet, tydeligt retningen af hans tanke. Og den blev da også i begyndelsen af 1898 udgivet, helt som den forelå fra forfatterens hånd.

Et sådant kampliv sætter sine spor. Skønt endnu ikke 58, følte George sig mere fremrykket i alder, end de fleste gør i de år. Hans oprindelige jernhelbred var tydeligt nok i aftagen og denne nedgang i kræfter viste sig også under kampen om præsidentvalget. Da nederlaget kom, var han mere skuffet end ved nogen tidligere offentlig begivenhed. Han syntes, at århundredet endte i mørket, og at det sande demokratiske princip, der ved Thomas Jefferson havde sejret ved dets begyndelse, nu ved udgangen var overvundet af det Hamilton'ske fåmands- og rigmandsvælde. Men han talte kun lidt derom, han skrev på sin bog for at give, hvad han kunne til dem, der skulle føre kampen videre. Skønt der kom sygdomsanfald med træthed og svimmelhed, og lægen Dr. Kelly advarede, ville George ikke høre tale om ferie. Han foretog også i denne tid et gennemsyn af "Fremskridt og

fattigdom" for en ny udgave, og trods de 16 års kritik fandt han ingen anledning til rettelser i nogetsomhelst væsentligt.

I løbet af sommeren rygtedes det, at George ville blive opfordret til at stille sig som uafhængig kandidat til borgmesterstillingen i New York, det samme embede, som han for 11 år siden havde stillet sig til, kun at New York nu var blevet et langt større område end dengang; den var efter indlemmelsen af Brooklyn og andre nabokommuner blevet den næstfolkerigeste by i verden.

George gjorde, hvad han kunne for at nedslå den tanke, at han ønskede opstillingen, og fremhævede de hindringer, der var; men der arbejdedes af tusinder ivrigt for at få ham frem, og efterhånden kom han, som sidst, til at se det som et spørgsmål om pligt, og da vejede hverken hans egen eller lægernes betænkeligheder tilstrækkeligt. Dr. Kelly og et par andre læger var enige om, at han sandsynligvis ikke ville kunne overleve en sådan valgkampes voldsomme kraftanspændelse; han takkede dem for deres råd, skulle også rette sig efter det, medmindre han kom til at se det som sin pligt at stille sig. "Da må jeg adlyde; når alt kommer til alt, hvor lidt ser vi da ikke af det fremtidige." Og hans hustru havde det samme syn på tingene; hun sagde til venner, der fremhævede faren: "Jeg har aldrig hindret ham i at gøre, hvad han klarlig så, var hans pligt. Og bestemmer han sig for at indlade sig på denne valgkamp, - da vil jeg gøre alt for at styrke og opmuntre ham. Han må leve sit liv på sin måde."

Når man i følelsen af, at helbredshensyn ikke ville afholde George, fremhævede embedets for ham uvante arbejde og besværligheder, svarede han, at han, ligesom i sin tid Thomas Jefferson, mente, at en demokratisk styrelse skulle vælge til de højeste embeder ikke først og fremmest de mænd, der forretningsmæssigt set var de bedst skikkede, men de mænd, der bedst kunne repræsentere folkets interesser, og at hvis han stillede sig, var det ud fra de grundsætninger. Og det, som mere end noget tilskyndede George, var netop, at det såkaldte demokratiske parti, der styrede New York, ville opstille en mand, der var parat til at tjene den råddenskabspolitik, der i flere slægtled havde gjort det New York'ske demokrati til et skældsord for hele landet og at derfor det radikale element i demokratiet var ivrigt for at samle sig til en ny kamp mod pengemagten, og føre de Jefferson'ske kræfter frem imod de Hamilton'ske.

Som ved lignende lejligheder sammenkaldte George et møde af fortrolige venner. Det var i begyndelsen af oktober; omtrent 30 var

tilstede. Der blev talt for og imod. Resultatet blev, at George bestemte sig for kampen, og en mærkelig forandring foregik med ham fra det øjeblik, bestemmelsen var taget. Da han gik hjem, var der nyt liv i hans træk; hans skridt var lette, og han fløjtede så småt ved sig selv på den gamle, håbefulde drengemane; uden at ane det fór han, idet han kom ud på gaden, lige imod Richard Croker, én af førerne for det politiske misregimente, som han næsten med sit sidste åndedræt skulle anklage. Da George nu kom hjem og tilsidst talte med sin hustru om afgørelsen, mindede han hende om hvad hun i sin tid havde sagt om Michael Davitts stilling i et afgørende øjeblik. "Nu står jeg på samme måde; folket kan ikke enes om nogen anden; og dersom jeg går ind i kampen, vil den komme til at stå om de naturlige rettighe-der, og mit held vil kunne kaste vor sag ind i verdenspolitikken." Hun svarede: "Du skal gøre din pligt, hvad det så skal koste"; og så var det afgjort.

Georges antagelse, at hans kandidatur ville ændre valgkampens udseende, viste sig at være rigtig. Den betød ikke alene kamp mod valgmaskineriet og for renhed i politik, men den gjorde tillige valgkampen social. Retfærdighed, frihed og lighed var feltråbet, hvor hans banner vajede. Fra forskellige egne af landet rejste mange nu til New York for at deltage i kampen, og varme lykønskninger sendtes fra alle kanter af verden; for dette valg gjaldt noget andet og mere end et embedes besættelse.

Men hans nærmeste venner var ængstelige. For mens tallet på dem, der havde sluttet sig til ham og kaldte ham fører, var vokset mangfoldigt, siden han 11 år tidligere stod i den samme kamp, så var nu hans egne kræfter langt færre. Han var nær besvimet på vejen hen til Cooper Union, da han den 5. oktober om aftenen skulle modtage kandidaturen. Da han talte, var det med den samme klang af mod og håb som før, men hans ord var til tider svage og langsomme, og de nærmeste forstod, hvor stor en anstrengelse det havde været for ham.

Alligevel, kræfterne syntes at øges under slagets spænding. Han var gået ind på kun at holde 4-5 taler i alt, men opgav snart dette som tåbeligt, og det blev i stedet til 4-5 gange om dagen, vistnok mere end de tre andre kandidater tilsammen.

Disse var van Wyck, Benjamin F. Tracy og Seth Low; de to første var opstillet af det sædvanlige valgmaskineri, henholdsvis for demokraternes og republikanernes parti, Seth Low derimod som uafhængig republikaner og som protest mod den politiske svindel. I en

af de sidste taler, George holdt, betegnede han kort sin stilling til Low ved efter nogle anerkendende ord at føje til: "Men han vil reformere på aristokratisk måde, jeg på demokratisk; han vil hjælpe folket; jeg vil hjælpe folket til at hjælpe sig selv." De to andre modkandidater gik han ud fra, hans tilhørere ikke var fristede til at stemme på.

Hvad Georges vælgere manglede i organisationsmaskineri, havde de til gengæld i intensiv begejstring. Blandt hans hjælpere stod Johnson og Lewis i forreste række. Lewis boede i nabolaget, og hver dag fik han George hen til sig til frokost og tvang ham venskabeligst til bagefter at hvile sig.

Fem dage før valget, torsdagen den 28de oktober, talte George 4 steder og kom ikke tilbage til hovedkvarteret før henad midnat. Hans hustru var, som altid, med ved møderne; det første var på Long Island; han viste tegn på træthed, men hans sætninger var klare, og ordene velvalgte. Her sagde han bl.a.: "Vildfarelse og uret er blevet kaldt med sandhedens navn, og dette land høster urettens frugt. Arbejdsbesparende maskiner er - ligesom erobrede kanoner - blevet vendt mod dem, de skulle hjælpe, og arbejdet er ved at segne under sine byrder. Og må vi ikke i dette frihedens land rejse os til modstand, når det er kommet så vidt med arbejdet, at det ydmygt, som en nåde, må søge det, der var dets ret."

Ved et af de andre møder var der i trængslen omkring George, da han forlod salen, en fattig gammel kone, der med sagte stemme gentagende sagde: "Gud velsigne Dem, Henry George, De er en god mand." George, der straks lagde mærke dertil, vendte sig imod hende og sagde: "Gud velsigne også Dem, De må være en god kvinde, når De sådan kan bede Gud velsigne mig."

På vejen til det sidste møde viste George stor træthed, og kun med anstrengelse kom han op på talerstolen. Klokken var blevet lige ved 11, og en del af tilhørerne var begyndt at bryde op, men strømmede nu tilbage for at høre ham. Denne tale blev i modsætning til de andre usammenhængende og uklar; men han talte kun kort, så tog de en vogn til hotellet, hvor George boede om natten i denne tid.

Ved midnatstid kom George, hans hustru og de af deres venner, som var blevet sammen med dem - 10 ialt - ind i spisesalen for at tage en let aftensmad. Georges omgivelser måtte lægge mærke til hans blege og trætte udseende; men efter måltidet, og da cigaren blev tændt, syntes han at befinde sig bedre. Dog inden man skiltes, klage-

de George sig for sin hustru over nogen utilpashed; og da hun tidlig om morgenen vågnede, så hun, at han var stået op; han sagde, han havde det godt, men noget senere var han gået ind i den anden stue, og hun fandt ham der, stående med hånden på en stol som for at støt-te sig; hans ansigt var hvidt, hans legeme stift som en støtte, hans skuldre tilbagetrukne, hovedet løftet, øjnene vildt åbne og gennem-trængende, SOM om de så noget. Det ene ord ja blev gentaget mange gange, først med roligt eftertryk, så med hele hans sjæls kraft og styrke, så igen svagere, mens han blev hjulpet hen på sengen. Den ældste søn, som også boede på hotellet, blev tilkaldt og derefter dr. Kelly, Johnson og Lewis, som boede nær derved. George var bevidst-løs, da de kom. Det var et apoplektisk anfald, et kar i hjernen var sprunget. Og kort efter var han død.

George havde ved sin opstilling til borgmesterembedet henledt opmærksomheden fra den store verden på den New York'ske valg-kamp. Og nu ved hans død strømmede budskaber ind fra alle sider for at bringe hyldest til hans bære - ikke alene fra alle kanter af nation-en, men også fra Storbritannien, Tyskland, Frankrig, Danmark, - fra Afrika, Australien, Japan og Kina. For verdens opmærksomme øjne havde han kæmpet, med døden for øje, for at prædike retfærdighe-den. Vidt omkring lød i pressen lovord om den døde. "Han var mere end en embedskandidat, mere end en politiker eller statsmand. Han var en tænker, hvis værk tilhører verdenslitteraturen. Som tænker, filosof, skribent var han stor, men størst var han som apostel for sandheden, som han så den, en evangelist, der bar retfærdighedens og broderskabets evangelium til jordens fjerneste egne."

Hele søndagen lå liget til skue i Grand Central Palace. Fra tidlig morgen gik gamle og unge, rige og fattige, forbi for at tage afsked, og mange af den store bys ukendte, forladte og ulykkelige kom her for at se det sidste glimt af den mand, de uvilkårlig havde følt, var deres forkæmper. Et af bladene, skrev: "I det mindste 100.000 gik forbi hans bære, og et andet 100.000 var forhindret derfra, fordi de ikke kunne komme den nær." Om eftermiddagen, da den store sal var fyldt til sidste plads, og dørene lukkedes, foregik den enkle, men storslåede højtidelighed, lige så fri i sit præg som hans egen brede religion. Salmer blev sunget, og dr. R. Heber Newton læste op af det smukke ritual, som han og den afdøde sammen som drenge havde lyttet til hver søndag i St. Paulskirken i Philadelphia. Andre af Georges ven-ner, deriblandt Mc Glynn og John S. Crosby talte, og efter at talerne

havde lydt, brød den stærke følelse jordefærdens stilhed, og hyldestråb brød frem fra de bevægede hjerter. Det var blevet aften, da det store tog satte sig i bevægelse. Kisten var anbragt højt på en blomsterklædt vogn, der blev trukket af en dobbelt række af førte heste. Lysene fra den store by skinnede, medens ligtoget nåede frem gennem de menneskefyldte gader og over broen til Brooklyn, hvor følget opløste sig, og kisten blev overgivet til familien. Den næste dag skrev et af modpartens blade: "Oprigtigheden hos et menneske er måske ingensinde i verden blevet hyldet, som den blev det i går."

Næste morgen - mandag d. 1. november - ved daggry, læstes ritualet i hjemmet på Fort Hamilton, og derefter talte Mc Glynn om udødelighedstroen. Så bar slægt og venner Henry George til Greenwood kirkegården, hvor han kom til at hvile på bakkekammen, ved siden af den ældste datter, som tidligere samme år var gået bort. Alt var indhyllet i efterårsdagens milde grå lys og nærved, mod syd, lå det skinnende Atlanterhav.

TIL KARAKTERISTIK

Vi vil forsøge at trække hovedlinjerne op i billedet af Henry Georges personlighed og livsopfattelse.

I de senere år af sit liv tænkte George meget på at skrive en selvbiografi. Men der var stadig andet, der krævede hans tid, og han var den sidste sommer klar over, at han ikke ville nå det. Men der var noget, han syntes, han i hvert fald måtte have fortalt, og det var om "Fremskridt og fattigdom", dens forudsætninger og tilblivelse, dens hensigt, modtagelse og virkning. Om dette, som han naturligt regnede for det centrale i sit livs historie, skrev han da tre måneder før sin død en redegørelse og indfører den som et kapitel i sin sidste bog (Science 11,8); den er i al sin korthed af stor værdi, ikke mindst ved det billede, vi får af ham selv.

Han taler her med den absolutte sikkerhed om sit værks reformatoriske betydning. Siden Adam Smiths tid har intet forsøg været gjort på at sige, hvori ejendomsretten er begrundet og på at fastslå og klarlægge lovene for produktion og fordeling, førend så den misrøgtede videnskab med ét blev taget under behandling - til omformning og genopførelse - af en mand lige fra civilisationens overdrev, uden uddannelse og eksamen.

Han omtaler "Fremskridt og fattigdom" som den mest gennemførte undersøgelse af socialøkonomien, der nogensinde er fremkommen; et større held har fulgt den end nogen anden bog på det område: dens meninger er ikke blevet rokket, den er oversat på de fleste kultursprog og har i tre verdensdele fremkaldt bevægelser, hvis praktiske virkninger kun er et tidsspørgsmål. Dog blev denne bog af de officielle lærere ved universiteterne behandlet med tavs foragt, og de få, der nødtes til at sige noget om den, tyede til urigtig fremstilling af dens tankegange. Men var det til at undre sig over? Hvad var deres møjsommelige studier værd, når én, der aldrig havde set indersiden af en højere læreanstalt (undtagen når han en enkelt gang havde forsøgt at belære professorerne om grundlaget for deres videnskab), én der kun havde den almindelige skoles uddannelse, og hvis universitet havde været et skibsdæk og et bogtrykkeri, når han skulle kunne tillade sig at bevise selvmodsigelserne i det, som de gav ud for videnskab? Det var jo det samme som at indrømme, at den sande nationaløkonomi var tilgængelig for hvermand, og at den kunne med held føres videre alene på grundlag af den lige ret; en indrømmelse, der

ville have forvandlet dem og deres lærdom til angribere af det penge-vælde, som kun ønsker, at de vedblivende vil forsvare den uret, der holder det ved magten.

Med bidende vid karakteriserer George den nuværende professorvidenskab, der i sine værker til overflod anfører skribenter fra al verdens kanter, men ikke så meget som hentyder til den mand og den bog, som har øvet en større indflydelse på tænkningen og fundet flere købere end alle de andre tilsammen. Den skinvidenskab, som idet den fornægter de evigt gyldige love for samfundet, må besvare spørgsmålet, om frihandel eller beskyttelse er at foretrække, og om truster er noget godt eller ondt, med at dette kun kan afgøres på det særlige tidspunkt og sted og ved en historisk undersøgelse af alt, hvad der er skrevet om det. En sådan videnskabelighed er i sandhed beundringsværdigt indrettet på at tjene de mægtiges interesser, der må befrygte en simpel og forståelig socialøkonomi og ønske, at de stakkels unge fyre, der skal studere det fag, må af deres lærere blive berøvet evnen til at tænke over økonomiske spørgsmål. - Behandlingen af professorlærdommen kulminerer i anførelsen af Schopenhauers ord om Hegel: at hvis nogen skulle ønske at gøre en begavet ung mand så dum, at han blev ude af stand til al virkelig tænkning, da ville det være den bedste vej dertil at anbefale ham studiet af denne filosof og hans umådelige ordbunker.

Vi møder her den stærke selvhævdelse, som lå i Georges natur, og som tidligt ytrede sig. Men den er, da han fandt sit kald, blevet omsat til en overbevisningens styrke, der sætter ham i stand til at gennemføre sit tankearbejde uden at spørge til højre og venstre, og som besjæler ham under den næsten 20-årige kamp, han derefter fører for - med mund og pen - at bringe mennesker til forståelse af, hvad der for ham stod som grundbetingelserne for et frit og virksomt samfundsliv.

Han belyser selv denne side af sin natur i et svar til et Francisco-blad, der havde gjort "Fremskridt og fattigdom" til genstand for nærmere omtale og kritik. Han slutter det saglige svar med følgende personlige bemærkninger: "Dersom jeg her skulle synes Dem at vise noget af den selvsikkerhed, som De mener er en af min bogs fremtrædende egenskaber, da tilskriv det ikke selvgodhed eller ubeskedenhed, men dette, at når en mand har således gennemtænkt og prøvet sine meninger, så de i hans bevidsthed har nået den højeste sikkerhed, da ville det jo kun være skaberi, om han viste tvivl, som han

ikke føler. For mit vedkommende mangler jeg ikke ærbødighed for autoritet. Som enhver anden er jeg tilbøjelig til at tro, hvad der fortælles mig af dem, der anses for kloge og lærde; og når jeg er blevet i stand til at frigøre mig for ideer, som har fastholdt langt dygtigere mænd, så er det utvivlsomt fordi mit socialøkonomiske studium foregik i et land som dette, hvor de sociale problemer har vist sig i særlig tydelighed, og måske også fordi jeg blev ført til tænkning, længe før jeg havde lejlighed til ret megen læsning."

Ja, George havde lært i erfaringens skole mere end i studereværelset og nærede forståeligt nok kritik overfor meget i den akademiske verden. Men han havde venner såvel blandt studerede folk som udenfor deres kreds, og al den lærdom og videnskab, som var sandhedssøgen i menneskeheden tjente, forstod han tilfulde at vurdere. Netop derfor undervurderer han ikke den betydning, det ville haft, om universitetets mænd ville have indladt sig på en virkelig undersøgelse af hans tanker.

Men det typiske menneske blev for George den jævne mand. Det var på ham, civilisationen måtte bygges; med hans trivsel måtte den blomstre, med hans tab af uafhængigheden måtte den sygne og falde sammen.

Og hvad han her med sikkerhed følte, bekræftedes yderligere af hans læsning i menneskeslægtens historie.

*

George, som i sin tidlige alder knyttede kammerater til sig i stærkt venskab, så de nærede for ham en særegen hengivenhed, viser det samme i manddomsårene. Det, som vel mere end noget andet forklarer, at hans personlighed uvilkårlig tiltrak ret forskellige mennesker, var to egenskaber, der ofte fremhæves af dem, som stod ham nær: sympatien og modet. Og med et blot nogenlunde kendskab til hans levnedsløb forstår vi også, at dette var fremherskende træk i hans karakter.

Gennem sympatien er det, at han fra sine egne vanskeligheder og kampe føres til at forstå vanskelighederne for den arbejdende menneskehed i det hele, og at han i sin tid ved sine indtryk af den uhyggelige sammenhæng mellem fremskridt og fattigdom i den store by havde følt sig drevet til at efterspore årsagen og finde midlet derimod. Og ligesom drengetidens kammeratskab, er den senere tids venskabsforhold begrundet i denne evne til at kunne sætte sig i den andens sted og se tilværelsen med hans øjne. Overfor George havde enhver

af hans venner - den jævne håndværker som den studerede mand - en særlig følelse af at møde forståelse af netop sit arbejde, sin lidelse eller stræben.

Og modet; det måtte den have, der følte sig kaldet til at gå i kamp både mod de mægtiges interesser og imod de forurettedes uklarhed over, hvori uretten stak.

De her nævnte egenskaber giver sig begge tilkende i et træk fra et af de møder, han holdt den sidste dag, han levede. En velvillig indleder havde overfor den store forsamling af arbejdsfolk budt deres kandidat velkommen med ord, som gav George anledning til at sige: "Vi må høre op med denne råben på særlige rettigheder for arbejdet. Arbejdet behøver ikke særrettigheder. Jeg har aldrig været talsmand for særrettigheder eller speciel sympati for arbejdsfolk. Hvad jeg stiller mig for, er alle menneskers ligeret."

*

George så sig allerede som dreng om i den store verden; og tidligt udvidedes horisonten - også i mere end geografisk forstand - så han ser ud over skillende grænser. Det var en stor betingelse for at kunne føre en kamp mod misforhold, der findes overalt.

Da han på en af Englands-rejserne opfordredes til at blive derovre og stille sig til valg, afslår han det, men føjer til: "Jeg er af hjertet ligeså meget borger i Gammel-England som i det ny."

Den gang han som ung ved et møde i Sacramento fik klaret sit syn på "beskyttelsen", lå det i, at han ligesom var fuldt beredt dertil gennem natur og erfaring. Allerede samme aften tager han ordet for nationernes samhørighed. Han ser, at samfundslivets trivsel er betinget af, at grænserne overvindes, de der skiller mennesker, klasser, nationer. Krigene, både de ydre våbens og de, der føres i "fredens" tid, er det naturstridige, det store bedrag. Det gælder for de enkelte som for nationerne: hvad du vil at andre skal gøre mod dig, det skal du også gøre mod dem.

Menneskenes broderskab er for ham ikke en talemåde, der lader ham roligt se på det enkelte lands klassekampe eller nationernes endeløse mellemværender, men en dyb overbevisning, underbygget ved den forståelse af samfundslivets love, han gennem sin tænkning har vundet, og ved den alvor, hvormed han opfattede ordet om guds faderlighed.

*

George ser i sit vidsyn også ud over de mange skillelinjer i det religiøse. Han skriver til en god ven, en katolsk præst i Irland, som havde ønsket, at han skulle slutte sig til katolicismen: "Bekendelsesformer er for mig noget uvæsentligt. Det forekommer mig, at i en hvilken som helst kirke, eller uden for den, kan vi tjene mesteren, og det ligger også i den tro, som er sjælen i Deres kirke." Og senere i brevet: "Lad os, hver på det stade, vi er kaldet til, udrette det, der er os betroet; da vil vi ikke komme i strid. Det er ved forskellige instrumenter, at den store harmoni fremkommer."

For George blev det at tjene gud til ét med at følge - og ikke ringeagt - de love, han har sat. Hvor dybt George tager disse love, og hvor tom for ham den gudsdyrkelse er, der taler om tro på gud som fader og skaber og samtidig fornægter menneskenes lige arveret og adgang til, hvad han har givet, det kan vi få indtryk af gennem taler som "Du skal ikke stjæle" (holdt i Antifattigdoms-samfundet i 1887) og "Komme dit rige" (holdt i Glasgow i 1889). Og af brevet til paven, hvor det et sted hedder, at arbejdsvillige menneskers armod ene skyldes det formastelige brud, der er gjort på skaberens velfærdstanker, og at enhver anden forklaring - uanset i hvilke religiøse talemåder det er indsvøbt - praktisk talt er et ateistisk svar.

Større respekt end for det gudsbegreb, der lod sig forene med en Malthus' lære, har George for den ligefremme benægtelse af guds eksistens; og han føler sig - trods sin diametrale modsætning til Schopenhauers håbløse filosofi - tiltrukket af ham for hans gennemførte konsekvens. Under opholdet på Bermuda læste han en af hans bøger og skønt den for ham fra første til sidste bogstav var som en rød klud for en tyr, fandt han den umådeligt fængslende.

Men rettesnoren for George i hans arbejde med tilværelsens problemer var den simple sandhed, han havde set: jorden med dens fylde er guds faderlige gave til menneskenes børn. Den vejleder ham, også når han giver sig i kast med professorer og filosoffer, som i angrebet på Spencer, og giver ham den stærke sikkerhed. Denne sandhed vender han stadig tilbage til, når han i sit forfatterskab behandler alle de indviklede samfundsspørgsmål. Og det samme viser sig i hans taler: det stadig tilbagevendende grundtema, anvendt i en mangfoldighed af variationer. De, der hørte ham aften efter aften, fortæller, at det var altid det samme, men det var aldrig ens.

Med hensyn til Georges evne som skribent er der sikkert kun én mening. Ikke at det altid gik let for ham, eller at han gjorde sig det

let, men når det forlod hans hånd, havde det den fuldt afklarede form. Man får derimod indtryk af, at han som taler kunne være meget forskellig. Skønt han efterhånden blev mindre afhængig af tilfældigheder, er det vist betegnende for ham, hvad Louis F. Post fortæller fra dengang George kom hjem fra sin anden Englandsrejse, og der blev holdt et stort arbejdermøde for ham i New York. Det havde undret Post, at den engelske presse havde omtalt George som overgående Cobden og Bright i veltalenhed. For Post stod George som den bedste skribent, han nogensinde havde læst, men ingenlunde som nogen veltalende mand, skønt det, han sagde, altid var klart. Og da George nu ved dette møde takkede for velkomsttalen, bekræftedes Post sin dom. I indhold var det, han sagde, udmærket, men i det ydre spagfærdigt og ikke egnet til at gøre indtryk. Mens nogle andre havde ordet, gik Post en tur, og da han efter en times tid kom tilbage, hørte han inde fra salen en stemme, der lod ham forstå, at nu var sikkert en taler kommet frem; han hørte også bifaldssalver afbryde taleren. Han kendte ikke straks stemmen og undrede sig over, hvem denne mand kunne være. Han skyndte sig hen for at se ind ad én af de åbne døre og så da på talerstolen - George. Man havde formået ham til igen at tale, og henved en time fængslede han sine tilhørere, også Post, i den grad, at denne nu forstod London-bladenes omtale.

Indtrykket var straks - for den, der ikke havde set ham før, - lidet imponerende: en lille mand, tilbageholdende, beskeden, distraet, noget skødesløs med sin påklædning -, men når han først begyndte at tale og følte sig som budbringeren, da blev han som forvandlet; de, der hørte ham, glemte den lille uanselige skikkelse, de først havde fæstet sig ved. Man kom mulig til at tænke på, at han for det første var småborgerhjemmets søn, selv småmanden fra det lille San Francisco-hjem, i grunden - trods stræben og vidsyn - besjælet af ønsket om at leve i fred i sin egen kreds, utilbøjelig til alt, hvad der hed selskabsliv og også, da han på grund af sin fremskudte stilling jævnligt blev nødt til at deltage i officielle festiviteter, nærmest plaget deraf som et nødvendigt onde, - men at han så tillige var manden, der var taget i en stor sags tjeneste og derved var blevet den fremragende, føreren, der blev som ét med sin sag og talte med myndighed derom.

Ejendommeligt for George er det også, at han, hvis tanker kom til at beskæftige sig med den samtidige verden og dens anliggender, dog aldrig svækkes i forholdet til sit eget hjem, hverken det hos de gamle i Philadelphia eller det hos hustru og børn.

Et blad i London udtrykte måske - når vi tager den hånlige tone af ordene - sandheden om Henry Georges personlighed, da det dagen efter hans store tale i St. James hall skrev: "Han er ganske jævn og ligefrem; en mand med en mission; født til i ét slægtled at rette tusindårige vildfarelser."

Hvis nogen muligvis kunne fristes til at spørge: når bliver der tilstrækkelig mange, der forstår hans mission, til at de tusindårige vildfarelser kan blive rettet, så ligger der et svar i de ord fra "Fremskridt og fattigdom", som blev sat over stenen på hans grav:

"Den sandhed, som jeg har forsøgt at klargøre, vil ikke let vinde frem, Havde den kunnet det, så var den blevet antaget for længe siden, ja var aldrig blevet fordunklet. Men den vil vinde venner, som vil arbejde for den, lide for den, og om det skal være, dø for den. Så stor er sandhedens magt."

*

Og overfor dem, der altid, før de regner en sag, spørger, hvor langt den har vundet frem, er der grund til at anføre nogle ord fra samme kapitel:

"Lad os ikke skjule det for os selv: atter og atter er sandhedens og retfærdighedens fane blevet løftet i denne verden. Atter og atter er den blevet trampet ned - mangan gang i blod. Hvis de kræfter var svage, som står sandheden imod, hvis retfærdigheden kun behøvede at rejse sit hoved for at få uretfærdigheden til at fly, hvorledes kunne da de fortryktes klager så længe råbe til himlen? Men den, som ser sandheden og retten og vil stå på dens side, spørger ikke først, om kampen vil lykkes."